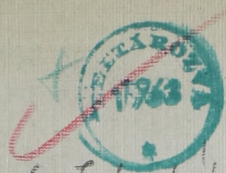

B 373/38

14127 [Budapesti Iskolák Gimnázium]

A CISZTERCI REND

BUDAPESTI I. KERÜLETI
SZENT-IMRE-FÖGIMNÁZIUMÁNAK
ÉRTESÍTŐJE.

1913—1914.

A TANÁRI KAR KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL KÖZLI:

1802

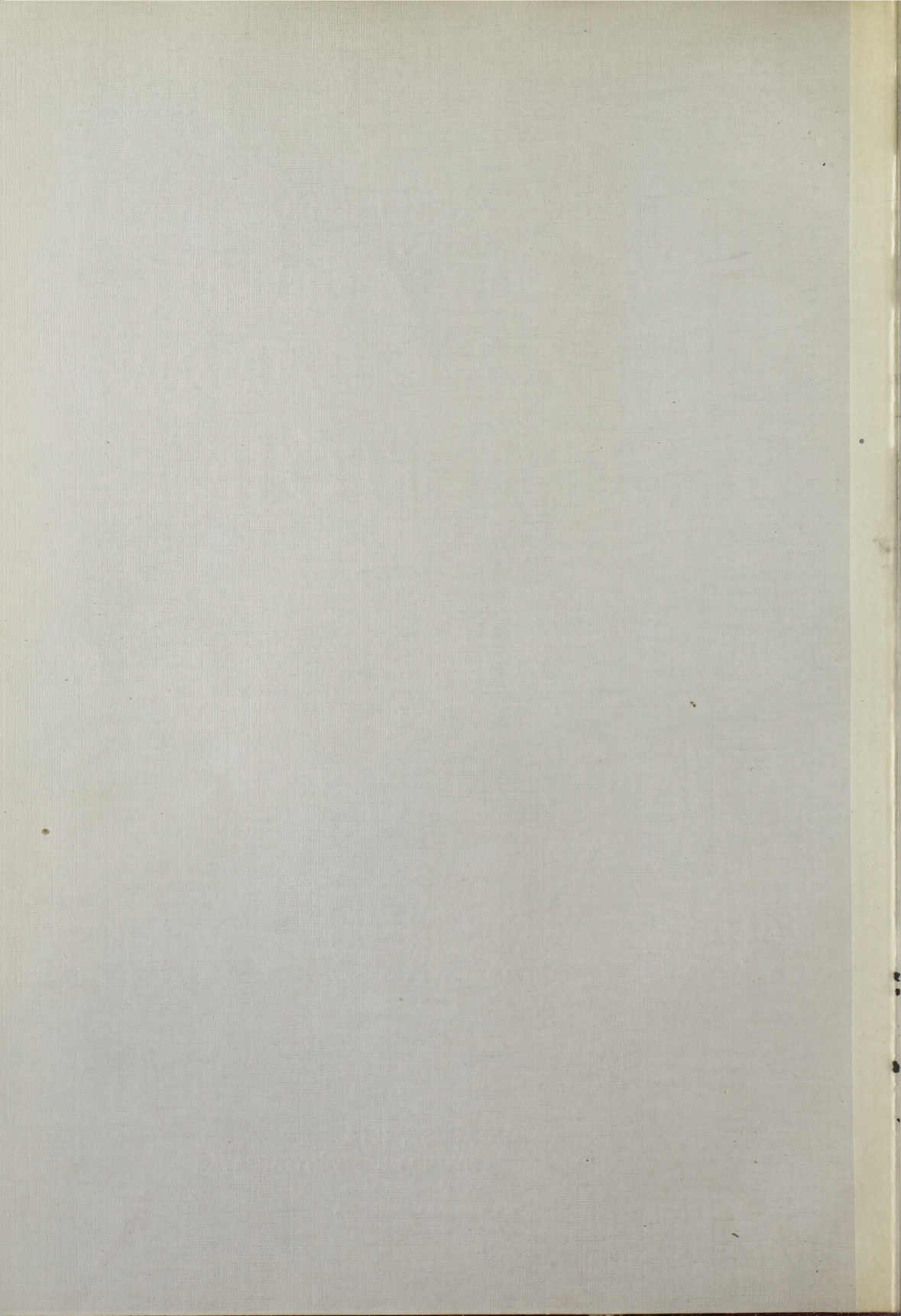
BITTER ILLÉS,
IGAZGATÓ.

BUDAPEST, 1914.

„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

I. kerület, Fehérvári-út 15. sz.
Kiadja a magyar ciszterci Rend.

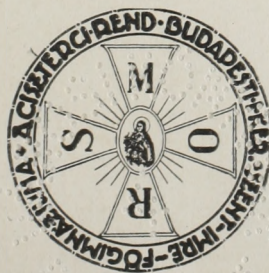

A CISZTERCI REND
BUDAPESTI I. KERÜLETI
SZENT-IMRE-FÖGIMNÁZIUMÁNAK
ÉRTESÍTŐJE.

1913—1914.

A TANÁRI KAR KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL KÖZLI:

BITTER ILLÉS,
IGAZGATÓ.

BUDAPEST, 1914.

„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

I. kerület, Fehérvári-út 15. sz.

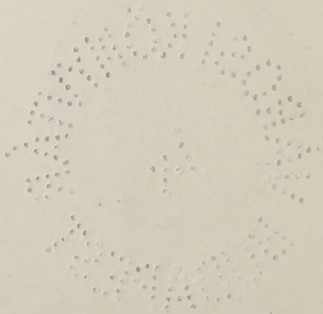
Kiadja a magyar ciszterci Rend.

1976

1985

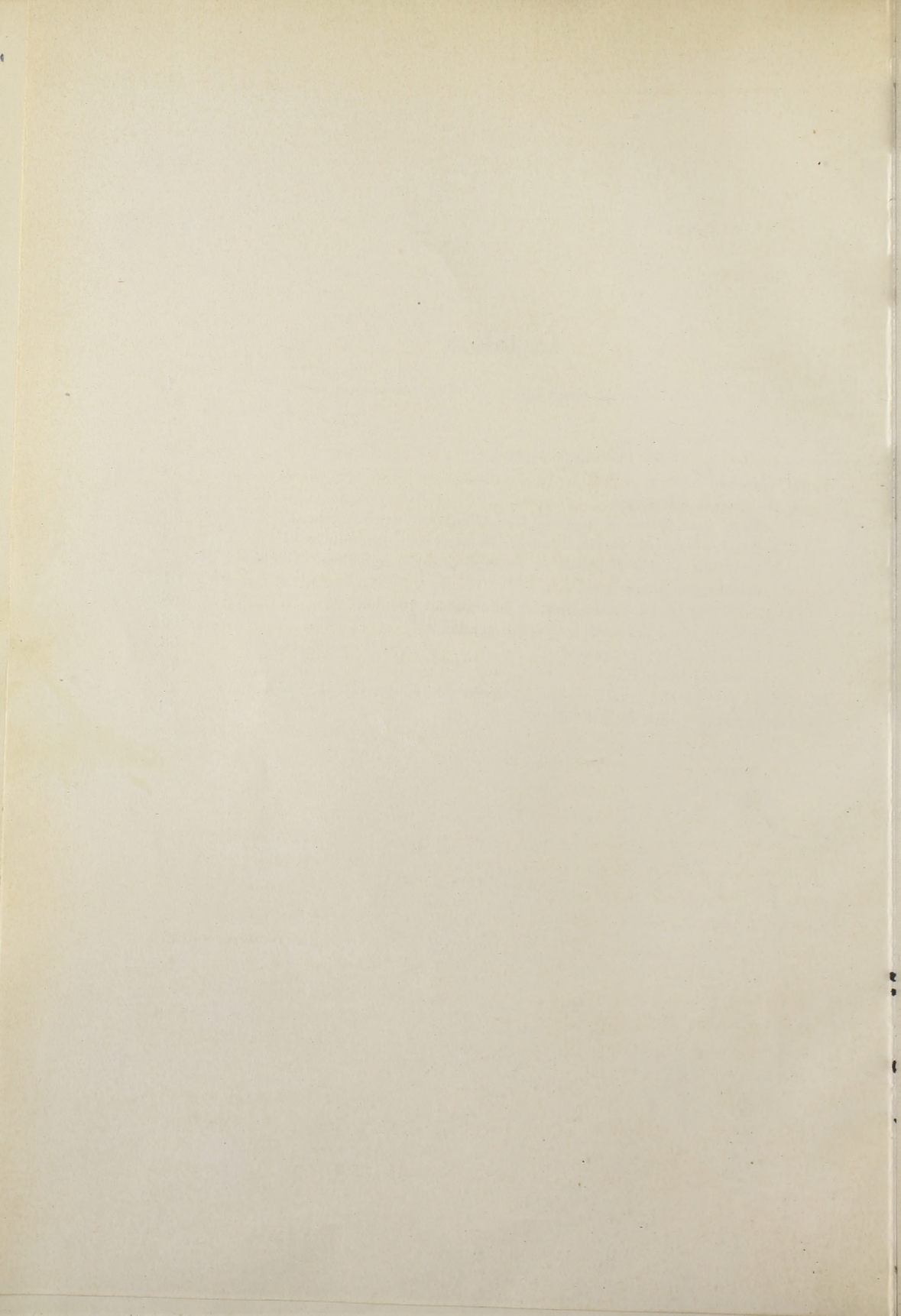
2012

7373/08
14127

Tartalom.

Békefi Remig dr.: A ciszterci Rend története Magyarországon	1
I. Tanári kar	29
II. Végzett tananyag	31
III. Beszámoló az 1913—14. iskolai évről	36
A) Történeti adatok	36
B) Az intézet működése	40
1. Testi nevelés (torna, egészségügy, alkoholelleses küzdelem)	40
2. Értelmi nevelés (tanítás, könyv- és szertárak, kirándulások)	45
3. Erkölcsi nevelés (vallásos és erkölcsi nevelés, fegyelem, szülőkkel való érintkezés, ünnepélyek).....	51
C) a) Segélyezett, b) ösztöndíjas, c) jutalmazott tanulók	65
D) A hatóságoktól érkezett fontosabb rendeletek	66
E) A tanulók érdemsorozata	68
F) Statisztikai kimutatás	72
IV. A jövő (1914—15.) iskolai évben használandó tankönyvek jegyzéke....	76
V. Tájékoztató a jövő év kezdetére	78

A ciszterci Rend története Magyarországon.

I. A ciszterciek a középkorban.

A ciszterci Rend Magyarországon az idei évben (1914) üli meg tanítórendi tevékenységének százados fordulóját. Ez alkalomra a Rend régibb főgimnáziumai — Eger, Székesfehérvár, Pécs és Baja — saját történetüket teszik közzé. A budapesti Szent-Imre-főgimnáziumnak, a ciszterci Rend e legújabb alapításának még nincs története, hiszen csak két életévet számlál. Így merült fel a tanári testület lelkében az a gondolat, hogy a százados évfordulón a Szent-Imre-főgimnázium Értesítőjében legmúltóbban a Rend története helyezkednék el magának a Rend történetírójának tollából. Így született meg az alábbi értekezés.

Szent Benedek csak négy évvel született később (480), mint ahogy a nyugatrómai birodalom megdőlt (476). Ifjú szemeivel látta ennek romjait és a kereszténység küzdelmét a régi világrend eszméi ellen. Meggyőződésből alapítja meg a Szent-Benedek-rendet, melynek életét világtörténeti jelentőségű szabályzatával irányítja. A nyugati szerzetesség eszmevilága nagy részben ebből a forrásból táplálkozott a mai napig. Szent Benedek rendje ebből a kódexből merítette azt a hatalmas erőt, mellyel az európai művelődés ügyét századokon át annyi dicsőséggel szolgálta. A korviszonyoknak semmi emberit nem kímélő ereje azonban szent Benedek monostorait is kikezdte. A VIII. és IX. században elernyedés áll be náluk. A X. században a clugnyiek már reformot visznek be életükbe. A XI. század reform-munkája, melyet legmagasabb fokon VII. Gergely pápa képvisel, a szerzetesség életében korszakos eredménnyel jár. Új szerzetesrendek születnek. Majdnem egyidejűleg alapítja meg szent Brunó a karthausi, szent Norbert a praemontrei és *szent Róbert, molesmei benedekrendi apát, 1098-ban a ciszterci Rendet.*

A ciszterci Rend szülőhelye *Cisteaux* (Cistercium) a burgundi

hercegségben. Belőle keletkezett csakhamar Firmitas (La Ferté), Pontiniacum (Pontigny), Claravallis (Clairvaux) és Morimundus (Morimond) monostor. Ezek egyikének, Clairvauxnak az apátja volt a világtörténelmi magaslaton álló szent Bernát. Az ő működése és egyéni kiválósága a ciszterci Rend nevét Európaszerte magasra emelte.¹ Halálakor (1153) 343 ciszterci apátság állt már a művelődés szolgálatában. Az ő életében a ciszterciek már Magyarország határait is átlépték; hiszen az első magyar apátság *Cikádon* (Bátaszék, Tolna vm.) már 1142-ben létrejött.²

Magyarországot természetes határok választják el a szomszédos országoktól. Csak nyugaton hiányzik részben a természetes határ. Ez a földrajzi tény érezte hatását ama törekvésben, mely Magyarországot a nyugati császári hatalom körébe igyekezett vonni. Innét az az óvatosság, mellyel Magyarország e célzatot mérlegelte. Ez vezette a magyar királyokat is, midőn a ciszterci Rendet nem Német-, hanem Franciaországból telepítették be.

III. Béla Konstantinápolyban, a keleti császárok udvarában nagy műveltségre és széles látókörre tett szert. A ciszterciekről tudta, hogy a pápaságnak erős támogatói s a királyságot és népet védik az urakkal szemben. A rendtagnak, bármily előkelő családnak legyen is a sarja, ásót, kapát és ekét adnak a kezébe. Ez által megtisztelik a munkát és vele a munkást, a gazdag urakat pedig megtanítják az ember és a munka megbecsülésére. A ciszterciek tehát a vallási és erkölcsi eszmék szolgálata mellett társadalmi és nemzetgazdasági feladatot is oldanak meg. Közép-Európa saját műveltségének megalapítóul a cisztercieket tekinti.³

III. Béla jól ismerte nemzetét. Észrevette, hogy ez az utolsó félszázad alatt keveset haladt s erkölcse alig szelidült; az ország benépesült része északon kevéssel terjedt tovább a honfoglalás korabeli vonalnál; az utólag betelepült rokonnépek még pogányok és nem olvadtak be a nemzettestbe; az ország belsejében meg sok a gazdátlan föld, melyet részben őserdő és víz borít.

Az ily módon kínálkozó nagy feladatok megoldására a ciszterciek hivatott erőknél bizonyultak. III. Béla egyenest Franciaországból hívta meg őket. 1179-ben *Egresen* alapít apátságot, melynek első lakóit Pontignyből telepíti be.⁴ 1182-ben megalapítja a *bakonyi*, más néven *zircei*

¹ *Piszter Imre*: Szent Bernát élete és művei I. és II. köt.

² *Békefi Remig*: A cikádori apátság története 4—5.

³ *Dubois*: Histoire de L'Abbaye de Morimond, Deuxième édition. 1852. XXV—XL.

⁴ *Janausчек Lipót*: Originum Cisterciensium. I. 177. — *Bósz Egyed*: Az egresi ciszterci apátság története. 17.

apátságot, (Veszprém vm.) amelybe az első raj Clairvauxból (Clara-vallis) érkezik, miért is „*Nova Claravallis*“ (Új Clairvaux) néven is emlegetik.¹

Rá egy évre nevezetes esemény tárul elénk. Péter cisteauxi apát személyében a magyar király udvarában látjuk a ciszterci Rend főapátját, továbbá Ubicellus párisi apátot, Vilmos cisteauxi perjelt s Péter és Servius cisteauxi konventtagokat. E látogatás eredményét egy 1183-i oklevél imígyen mondja el: A cisteauxi apát kérése alapján III. Béla úgy rendelkezett, hogy a magyarországi ciszterci monostorok, melyek már megvannak, vagy a jövőben keletkeznek, mindazt a szabadságot élvezik, melyeknek a Rend Franciaországban birtokában van; továbbá az ismeretes rendtagok s az ő révükön az ismeretlenek is, szolgálattevőikkel együtt, egyik monostorból a másikba utazhatnak, ha a közbiztonsági viszonyok megengedik.²

Ez a királyi intézkedés bevezetője volt a ciszterciek gyors elterjedésének Magyarországon. III. Béla *Pilisen* (Pilis vm.)³ és *Szentgotthárdon* (Vas vm.) 1184-ben,⁴ *Pásztón* (Heves vm.) meg 1190-ben alapít apátságot. Pilis „Acey“-ből, Szentgotthárd „Trois Fontaines“-ből (Trium Fontium), Pásztó meg Pilisről települ.⁵

III. Béla vonzódását Franciaország iránt már első felesége, Châtillon Anna (Ágnes), megfakasztotta, akinek ereiben francia vér csergedezett.⁶ A király rokonszenve a francia eredetű ciszterciek iránt kétségkívül fokozódott akkor, midőn második házasságában II. Fülöp francia király nővérét, Margitot, vette feleségül. Későbbi királyaink is gondosan ápolják a rokonszenvet Franciaország iránt. Rendi apátságainkat ezentúl vagy francia földről, vagy hazai monostorból telepítik. Mindössze is csak *Borsmonostor*, más néven *Máriahegy* vagy *Kedhely* (Sopron vm.) kapja első szerzeteseit az ausztriai Heiligen-Kreuzból, de azt nem királyi alapítás, hanem Domokos nádor, a király rokona hozta létre 1194-ben.⁷

III. Béla fiai, Imre és Endre, továbbá unokái, IV. Béla és Kálmán herceg, valóságos pártfogói a cisztercieknek. *Kerzen* (Fogaras vm.)

¹ *Manrique*: *Annales Cistercienses* IV. 202. — *Békefi R.*: A pásztói apátság története I. 29—30.

² *Fejér*: *Cod. Dipl.* II. 202.

³ *Békefi R.*: A pilisi apátság tört. I. 124—126. és 470.

⁴ *Janauschek*: *Orig. Cist.* I. 183.

⁵ *Békefi R.*: A pásztói apátság története. I. 50.

⁶ *Várossy Gyula*: Antiochiai Anna magyar királyné származása és családi viszonyai (Századok 1886. 867—885.)

⁷ *Wenzel*: *Árpádkori Új Okmánytár.* XI. 57—58. — *Frának Dömötör*: A borsmonostori apátság az Árpádok korában, 12.

1202-ben Imre,¹ *Topolczán* (Toplicza, Topuszkó) 1205-ben² és *Posegán* (Vallis Honesta de Posega, Gothó) II. Endre,³ *Bélakúton* (Pétevárad) 1235-ben IV. Béla,⁴ *Schavnikon* (Szepes vm.) meg Kálmán herceg alapít apátságot.⁵

Az alapítók sorában vannak főpapok és főurak is. A *bélháromkúti* (Apátfalva, Trium Fontium de Beel Cumanorum, Borsod vm.) apátságot 1232-ben Kilit egri püspök;⁶ a *szent Jakabról nevezett Száva-sziget* vagy *Szentegyed-sziget* (Zágráb mellett) 1255-ben Péter zágrábi főesperes;⁷ a *pornóit* (Vas vm.) 1219-ben Mycha főúr;⁸ az *ábrahámít* (Tolna vm.) meg 1263-ban Majs királyi tárnokmester és testvére, Sándor, alapítja.⁹

A budai, paradicsomvölgyi,¹⁰ esztergommezei,¹¹ kapronczai,¹² szentkereszti¹³ és a Szent Istvánról¹⁴ nevezett apátság alapítóját nem ismerjük.

Mikor a benedekrendiek lehanyaglottak, a ciszterciek az ő monostoraik egyikébe-másikába is betelepültek és ezeket újjászervezték. *Telkire* (Pilis vm.) az alapító, Micha bán hívására érkeznek meg;¹⁵ *Ercsibe Bánca* István esztergomi érsek telepíti őket,¹⁶ a Szent-Háromságról nevezett *siklósi* apátságot meg — melynek emlékéért *Trinitás* puszta (Baranya vm.) ma is őrzi — 1303-ban Siklósi Miklós ispán fia, Péter mester, adja kezükre.¹⁷

¹ *Janauscek*: Orig. Cist. I. 208. — *Reissenberger*: Die Kerzer Abtei. 7—8.

² *Thalcic*: Monumenta Hist. Episcopatus Zagrab. I. 17, 25. — *Lakatos Dénes*: A topuszkói ciszterci apátság története, 13.

³ *Janauscek*: Orig. Cist. I. 235.

⁴ Magy. Orsz. Lev. : Dl. 216.

⁵ *Janauscek*: Orig. Cist. I. 226.

⁶ *Ipolyi*: A kúnok bélháromkúti, másként apátfalvi apátsága. (Kisebb Munkái IV. 295, 305, 313—314.) — *Békefi R.*: A pilisi apátság tört. I. 241.

⁷ *Janauscek*: Orig. Cist. I. 259—260.

⁸ *Fejér*: Cod. Dipl. III/I. 329.

⁹ *Fejér*: Cod. Dipl. V/I. 263.

¹⁰ Az osztrák ciszterciek heiligenkreuzi levéltára: Rubr. 48. fasc. XI. nr. 6. — *Békefi R.*: A pásztói apátság tört. I. 33.

¹¹ *Knauz*: Monum. Eccl. Strig. II. 307. — Századok 1870. 608.

¹² *Myskovszky Viktor*: Adalék az egykori bártfai cisztercita apátság történetéhez. (Magyarországi régészeti Emlékek IV/I. 1—3.)

¹³ *Janauscek*: Orig. Cist. I. 220.

¹⁴ *Békefi R.*: A pásztói apátság tört. I. 33.

¹⁵ *Fejér*: Cod. Dipl. III/I. 450.

¹⁶ *Theiner*: Monum. Hist. Hungariae I. 216.

¹⁷ *Notitia Historica de ortu et progressu abbatiae ad S. Gotthardum*, 166. és 167.

Ciszterci apácák Brassón,¹ Pozsonyban,² Veszprém-völgyében³ és a Szent Jakabról nevezett Száva- vagy Szent Egyed-szigeten telepedtek le.⁴

A benedekrendi monostoroknak az volt a bajuk, hogy nem volt közöttük szervezeti összefüggés. Ezen akart segíteni a ciszterci Rend ősi alkotmányát tartalmazó „Charta charitatis“, mely az összes apátságokat a leszármazás alapján kapcsolatba hozza egymással. E szerint a ciszterci Rend összes apátságainak feje Cistercium (Cisteaux). Utána a négy legrégebbi apátság — Firmitas, Pontiniacum, Claravallis és Morimundus — következik. A többi apátság — akár közvetlenül, akár közbevetve — ebből az ötből települ. A telepítőt az atyaapátság, a telepest meg a fiókapátság címe illette meg. Ez a szervezet mindegyik apátságnak önállóságot biztosított saját jogkörén belül s mindegyiket alárendeltjévé tette az atyaapátnak s fölrendeltjévé a fiókapátságnak. Az atyaapát az ő fiókapátságát évenként hivatalosan meglátogatja és megvizsgálja s az esetleg meglazult fegyelmet saját erejéből vagy esetleg a nagy káptalan segítségével helyreállítja. Az új monostorban egy apátnak és legalább tizenkét szerzetesnek kell lennie. Új monostort csak az az apátság telepíthet, melynek legalább hatvan tagja van.

A monostor feje az *apát*. Benn a rend és fegyelem őre, kifelé meg monostorának a személyesítője. A hatalom kezeiben összpontosul, a felelősség vállain nyugszik. Vezérlés s nem uralkodás a feladata. Hatalmát mérsékli a szeretet; szeretetét nemesíti a jog józan gyakorlása. A példaadás kötelessége; kötelességteljesítése már maga a jó példa. A monostor lelki és szellemi, anyagi és erkölcsi ügyei kezeiben oldódnak meg.

A konvent élén a *perjel* (prior) áll. Ő az apát helyettese, a házi rend vezetője és a munka irányítója. Az ő helyettese az *alperjel* (subprior), aki vele együtt elüljáró. Az *újoncmester* (magister novitiorum) a monostor nevelője, a *lector* meg a tanítója. Az *énekmester* (cantor) az *alénekmesterrel* (succentor) az éneket tanítja és a karban vezeti. A *sekrestyés* az istentisztelet ügyeit gondozza és a rendtagokat fölébreszti. A *betegápoló* (infirmarius) a betegeket gondozza. Ezek a monostorban nagy figyelemben részesülnek. A *gazda* (cellerarius) a

¹ *Reissenberger*: Die Kärzter Abtei, 22.

² *Statuta Capit. Generalis Ordinis Cist. anni 1235.* (*Martene et Durand*: *The-saurus Anecdotorum*, IV. 1362.)

³ *Fejér*: *Cod. Dipl. VII/1. 362 és VIII/IV. 580—581.* — *Békefi R.*: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban, 58—59.

⁴ *Janauscheck*: *Orig. Cist. I. 259. és 260.*

monostor anyagi ügyeit vezeti; az *asztalterítő* (refectorarius) az ebédlőt tartja rendben s az ételt és italt kiosztja; a *vendéglátó* (hospitalarius) a vendégeket és a szegényeket fogadja s szállásukról és élelmükről gondoskodik; a *kapus* (portarius) a monostor öre; a *pénztárnok* (bursarius) a monostor jövedelmét kezeli; a *ruhatárnok* (vestiarius) meg a rendtagok ruházatáról gondoskodik. Vannak még mozgó hivatalok is, melyekben a rendtagok hétről-hétre sorra váltakoznak.

A ciszterci Rend életében nagyjelentőségű volt az évenkénti *nagykáptalan* Cisterciumban. Erre eleinte az összes apátok évenként kötelesek voltak megjelenni. XIII. századi rendelkezés szerint azonban a magyar apátok csak minden harmadik évben mennek el a nagykáptalanra. Ez a Rendnek törvényhozó és bírói testülete. 1437-ig szeptember 13.-án tartották. Ez ellen az apátok azt hozták föl, hogy az aratás, szüretelés, gyümölcsérés és a vetemények betakarítása éppen ekkorra esik; a ragadós betegségek a nagy hőség következtében útközben ekkor pusztítanak legjobban; a háborúskodás is ekkor folyik leginkább; — s így az utazás a legnagyobb veszedelemmel jár. Ez okok alapján a nagykáptalan idejét keresztjáró napokra teszik át.

A ciszterci Rend nagykáptalanának jelentőségét a IV. lateráni zsinat is elismerte, midőn elrendelte, hogy a többi szerzetesrendek is minden országban három évenként tartsanak káptalant és a gyűlés vezetése végett, vagyis elnöknek hívják meg a két szomszéd ciszterci apátot. Ezek a káptalanra egybegyűlt rendtagok közül maguk mellé kétőt kiszemelhetnek s így négyen elnökösködhettek a gyűlésen. A káptalan határozatai az elnökök hozzájárulása után váltak kötelezőkké. A zsinat határozatai csakhamar életbe léptek. A benedekrendiek István szentgotthárdi és Róbert pilisi apátot 1217-ben Kapornakra (Zala vm.) hívták meg a káptalan vezetésére.

A vallásos és erkölcsi érzület ápolása s az ima és elmélkedés gyakorlása a rendi szabályzat állandó követelménye. A rendtagok éjjél után két órakor kelnek és napjában nyolcszor zsolozsmáznak. Naponkint mindegyikük kap két tál főtt ételt, — de ez hús, tojás és egy ideig hal nem lehet; továbbá gyümölcsöt vagy hüvelyes veteményt, egy font (libra) kenyeret és egy hemina (0.2729 liter) bort.

A ciszterci Rendre nemzetünk kiművelése terén szép feladat várakozott. A benedekrendi apátságokat hanyatlóban találják; a monostorokba egyházasabb szellemet hoznak magukkal; ahol a jó példa nem elég, az újjászervezés munkáját is kezökbe veszik, mint Ercsi és Telki példája mutatja. Plébániáik a középkorban ugyan nincsenek, a hívek lelki életét azonban gondozzák. Egyházi szónoklatot eleinte csak a püspök vagy a nagykáptalan megbízásából tartanak;

később azonban napirenden van náluk. Szép szónoklatuk Budán nagy hallgatóságot vonzott a templomukba.

A rendtagok szellemi kiművelésére a Rend nagy gondot fordított. Már a Rendbe lépésnél megválogatták az embereket. Aki tanultság dolgában nem üti meg a mértéket, nem léphetett a szerzetes tagok sorába. Már az 1245.-i nagykáptalan elrendelte, hogy minden rendtartománynak (provincia) legyen hittudományi iskolája. A legjelesebb rendi főiskolák (studium generale) a párisi, tolosai, magnavallisi és a bécsi. A magyar rendtagok megfordultak Párisban is, mert a nagykáptalan kimondotta, hogy negyven szerzetes után mindegyik apátság kettőt, tizennyolc után meg egyet küldjön a párisi kollégiumba. Leginkább azonban mégis Bécsben végeztek; mert Ausztria, Bajorország, Frankónia, Stájerország, Karinthia, Krajna, Morva-, Lengyel- és Magyarország monostorai a bécsi studium generaléba küldték tagjaikat. 1432-ben Illés bélakúti és Mihály egresi, 1471-ben meg Lénárd borsmonostori apátot látjuk az egyetem hallgatói sorában.

Ily úton a ciszterci Rend kiváló erőkre tett szert. A magyarországi ciszterciek jó hírvének fényes bizonyítéka III. Honorius pápának 1221.-i levele. Ebben az esztergomi és kalocsai érseket arra szólítja föl, hogy küldjenek hozzá két-három vagy négy megbízható és tudományos szerzetest, *de ha lehet, mégis cisztercieket*, kiket a pogány népek megtérítésére akar küldeni.

A rendtagok, amint idejök engedi, a szellemi munkának is élnek. Erre legalkalmasabb volt a téli időszak. Minden monostorban van könyvtár (armarium) s emellett írószoba (stuba scriptoria). A kéziratokat az egyik apátság a másiktól kikölcsönzi, lemásolja és így teremti meg a könyvtárt. A kézirat kiállításánál főszabály az egyszerűség. Később ebből engednek s a díszes kezdőbetűket bőven alkalmazák.

A ciszterci Rend, mint ilyen, azonban nem a szellemi, hanem az anyagi munkát és pedig a földművelést vallotta elsőrangú feladatának. Földjeiket részben maguk művelik. Mivel erre a szerzetes rendtagok munkája elégtelen, tartottak „paraszt fráterokat“ (fratres conversi) is. Ezek a föld igazi művelői.

A ciszterciek a nyugati művelődés ismereteivel új korszakot nyitnak a nemzetgazdaság terén. Rendesen vad és zord vidéken vagy mocsaras területen s a folyó bal partján telepednek le. Zircz az ő Bakonyban, Pásztó a Mátra alján, Pilis a Pilis-hegy lábánál, Bélháromkút a Bükkben a Bélkő tövénél, Schavnik a Szepességben, Kerz az erdélyi havasok alatt, Cikádor a Sárvíz, Szentgotthárd meg a Rába mocsarainál hirdetik azt a nemes munkát, mellyel a ciszterciek

a földet a művelődésnek meghódították. Legelőször a monostor épül föl az egyházzal. Lépésről-lépésre nyomulnak előre s az őserdőket irtják, a mocsarakat lecsapolják, vízgyűjtő medencéket készítenek s így száritják ki és készítik termés alá vagy alakítják át rétté és legelővé a posványos területeket. Szakavatottan mivelt szántóföldjeiken gabonát, a hegyoldalokon kiváló fajú szőlőt, kertjeikben és gyümölcsösökben meg ízletes zöldséget és gyümölcsöt termelnek.

A monostor környékén keletkeznek a majorok (grangia). Ezek helyének megjelölésénél a szerzetes élet követelményei irányadók. Miért is a monostortól oly távolságban szervezik, hogy a rendtagok munkájuk végeztével még aznap a monostorba visszatérhessenek. Még ma is ráismerünk, hol voltak ily majorok. Így a zirczi apátság majorjai emlékét Eplény, Olaszfalu és Akol őrzi.

A magyar ciszterciak a nemzetgazdaságnak európai magaslatán álltak. Hiszen a hazánkba települt rendtagok, két monostor leszámításával, franciák s francia testvéreikkel és a rendi középponttal (Cistercium) folyton érintkeztek. Az apátok három évenként ellátogattak a nagykáptalanra. Útközben s együttlétök alatt sok újat láttak s hallottak. Hazatértök után tapasztalataikat értékesítették. Hazai ciszterci apátságaink tehát nemzetgazdaság dolgában nem álltak hátrább francia testvéreiknél. S éppen ezen sarkall a ciszterciak érdeme; hiszen egyszerre hatalmas lépésekkel vitték előbbre hazánknak mindama helyét, mely az övék volt, vagy ahová hatásuk kiterjedt. Minden monostorukat tehát egy-egy nemzetgazdasági középpontnak s egyúttal iskolának tekinthetjük. Saját jobbágyaik — mert távolabbi birtokaikon ezek is voltak — s a vidékbeliek tőlük tanulták el a földművelés, gyümölcstermelés és kertészet fejlettebb alakját s az állattenyésztés célravezetőbb módját.

Úzik a mesterségeket is. Ács, kovács, takács, timár, varga, pék és kőműves a rendtagok közül is kerül ki. Vásárra rendszerint két szerzetes és egy „paraszt fráter“ megy.

Monostoraikban a szegények biztos szállásra találnak. A rendi szabályzat szerint a kapus szobájában mindig kell kenyérnek lennie a szegények és utasok számára. A segédkapus (subportarius) a konyhában naponként összeszedi az ételmaradékot, a halottak részét és amit a gazda ad; s mindezt a kapus szobájába viszi, hogy az érkezők között kiosssa.

A betegek előtt kórházukat nyitják meg. A betegápolásban olyan ügyességre tesznek szert, hogy Jakab praenestei püspök és pápai követ a kalocsai érsek bácsi kórházába egyszer s mindenkorra a posegai monostorból két ciszterci „paraszt frátert“ rendelt ápolókul.

Apátságaink a honvédelem terén is lerótták hazafias kötelességüket. János pilisi apát a tatárjárás után, de 1254 előtt a pozsonyi várnak Vedric nevű részén emel saját költségén tornyot és házakat. A bélakúti apátság meg 1334 és 1351 között a híres pétervárad i erődöt építi, mely hazánk déli részét századokon át védelmezi.

Rendi konventjeink mint hiteleshelyek csak elvétele szerepelnek. Mindössze is csak a cikádori, egresi, kerzi és pásztói működéséről tudunk. De azért a ciszterci rendnek a jogszolgáltatás terén is szép multja van. A pápák, mint az egyháziak főbírái, gyakran megtisztelik a ciszterci apátokat és helyel-közzel még a perjeleket is bizalmukkal s a püspökök és érsekek közötti perekben vizsgáló-, sőt ítélőbíróul is kiküldik őket. Az apát és konvent meg az apátsági birtokon élő emberekre nézve föllebbviteli bíróság.

Az apátok királyaink bizalmából országos küldetésben is eljárnak. Imre király a pilisi apátot küldi Rómába, hogy keresztshadjáratát későbbre halaszthassa. IV. Béla dícséretekkal halmozza el János pilisi apátot királyi követségében tanusított áldozatkészségeért. Nagy Lajos király kincseit is ciszterci apát viszi ki Achenbe és kéri idővel számon.

A cisztercieknek a művészetek fejlesztésében nagy érdemük van. A csúcsív Franciaországból velük érkezik meg hozzánk; és pedig előbb, mint a németekhez. Egyházaik *átmeneti stílusban* épülnek. Amint valahol megszállnak, először csak ideiglenesen, fából építkeznek; kőépületre csak később került a sor. Egyházaikat legnagyobb-részt Nagyboldogasszony tiszteletére szentelik. Építkezésüknél főszabály az egyszerűség. Egyházaikat és monostoraikat rendtagok, lényegében azonos módon építik. Egyházaik alapformája a latin kereszt. Kereszthajó rendesen van; a hosszanti hajók száma három. Az apsis egyenesen záródik. A szentély két oldalán, a kereszthajótól keletre páros kápolnákat emelnek csendes miséik és magánáhitatuk végzésére. Félköríves gerincboltozat helyett a csúcsíves hevederboltozatot alkalmazzák. Altemplomuk nincs. Harangtorony helyett csak kis tetőtornyot (Dachreiter) építenek a kereszthajó fölé. Az emberi és állati torzalakokat egyházaikból, szent Bernát szavainak hatása alatt, egészen kiszorítják s azokkal együtt a festmény is majdnem egészen templomaikon kívül marad. Művészi érzékük azonban ezért kárpótlást keresett. Eleinte az ablakok üvegdarabjait úgy olmozzák össze, hogy az ólomvonal egyes részei művészi egészszé olvadtak. Később ezeket utánozták és az üvegre szürke alakokat festettek (Grisailmale-rei, grau in grau): A rend szigorú egyszerűsége nemcsak a festő ecsetjét, hanem a szobrász vésőjét is kitiltotta az egyházból. Az összes díszítés mindössze annyi, hogy a pillérlábon egyszerű vonal

fut végig; az oszlopfőt meg a levélcsony és levélfüzér ékesíti. Egyházi ruháik és edényeik a legegyszerűbbek. Az aranyat, ezüstöt és selymet, ahol csak lehet, mellőzik. Szóval nem a fény és pompa, hanem az egyszerűség, a világos alaprajz, a méretek pontossága és hatása, a szigorú arányosság és a kellemes összhang jellemzi a ciszterciek művészetét.¹ Szemléletes bizonyítékai ennek Zirczen a középkori templomnak ránk maradt pillére vagyis a mai Szent Imre-szobor talpa; az 1912. és 1913. évben *Hümpfner Tibor* dr. apáti titkár által Zirczen vezetett ásatások alkalmával előkerült templomi és monostori faragványos kövek, a jelen sorok írója által „A pilisi apátság története“ I. kötetében 1891-ben közölt műrészletek és Gerecze Péter dr. által éppen most folytatott ásatások révén napfényre jutott pilisi apátsági romok; s végül a kerzsi apátságból ránk maradt becses épületromok.

A ciszterci Rend virágzása Európaszerte a XIII. század első felére esik. Hazai apátságaink is a tatárjárás előtt élik fénykorukat. Királyi bőkezűség és saját munkájuk révén anyagilag megizmosodnak; rendi szervezetök épsége hivatásuk magaslatára emeli őket; a pápák bizalma, a királyok kegye és a nemzet rokonszenve lépten-nyomon megnyilvánul velök szemben. A tatárjárás azonban valamennyire romlást hoz; a súlyos csapást nem tudják kiheverni. Szomorú viszonyaikról a nagykáptalan értesül és segíteni akar rajtuk. Ezért utasítja 1274-ben a cikádori, heiligenkreuzi és reuni apátot, tartsanak a magyarországi monostorokban vizsgálatot s tapasztalataikat terjesszék be írásban a jövő gyűlésre. Rá egy évre meg e megbízást a franciaországi három főapátság — Pontiniacum, Claravallis és Trium Fontium — apátja kapja meg.²

Az Anjouk idejében nálunk életbe lép az egyházi reservatio. V. Kelemen pápa kinyilvánította, hogy az egyházi javadalmak kinevezését saját jogának tekinti. Erre az álláspontra helyezkednek utódai is. Ez a pápai reservatio nemcsak a világi főpapok, hanem a szerzetes apátok és prépostok javadalmára is kiterjedt. Így történt meg azután, hogy az apátságok élére legtöbbször egyházmegyei papok jutottak. Szóval beköszöntött a *kommendatóri*, más néven *gubernátori* intézmény. A gubernátorok között akadtak ugyan, akik monostoruk ügyét a szívükön viselték; a legtöbb azonban apátsága belső ügyeivel és fejlődésével mitsem törődött. Inkább gondoltak javadalmuk jövedelmére, mint jövőjére.

¹ *Békefi R.*: A pilisi apátság története. I. 28—114.

² *Statuta Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1274, 1275. (Winter: Die Cistercienser. III. 235, 236.)*

A visszahatás nem soká késhetett. A monostorokban a fegyelem meglazult, a rend felbomlott és az igazi szerzetes szellem egyre tünedezett. Erre bénítólag hatott hazánk közállapota is. Zsigmond királyunknak belső zavarokkal teljes kormánya és a külföldi tartózkodásából eredt bonyodalmak, a cseh-huszita mozgalmak, a szinte folytonosan dúló török háborúk, a polgárháború emésztő zavarai s a főurak meghasonlása az ország békéjét tönkretette és fejlődését megakadályozta. Az általános hanyatlás a nemzettest minden részére kiterjedt; nem kímélte tehát az egyházi szervezetet sem.

A cisztercieknél a rendi szervezetnek egy intézménye is közreműködött a bajok keletkezésére. S ez az atyaapáti intézmény volt. Ennek értelmében ugyanis a külföldi rendtagok előtt is megnyílt az út hazai monostoraink apáti székébe. Ezek azután, a magyar törvények és a szokásjog ismeretének híjával, könnyen túltették magukat azokon az intézkedéseken, melyek hazánkban érvényben voltak. A birtokok könnyelmű elidegenítése, elzálogosítása, elajándékozása és elcsereberélése az apátságok gazdasági viszonyait és bevételeit csökkentette. Már Nagy Lajos korában szomorú viszonyok között látjuk apátságainkat. Helyzetükön maga a király akar segíteni s a ciszterciumi nagykáptalanhoz fordul. Ez nyomban intézkedik s a vizsgálat megejtésével Sigfried reuni apátot bízta meg. A vizsgálat 1356 és 1357-ben megy végbe s az egész vonalon sok bajt és rendetlenséget állapított meg.¹ Ily jelenségekkel találkozunk Zsigmond király idejében is. A cisterciumi nagy káptalan már 1411-ben keservesen panasolja el, hogy a magyarországi ciszterci monostorok nem rendtagok kezén vannak s mind a lelkiekben, mind az anyagiakban nagyon szomorú viszonyok között élnek. S hogy a baj tovább ne terjedjen, a reuni apátot küldi ki reformátorul. 1422-ben meg mély elszomordással jelenti ki, hogy a fegyelem és igazi szerzetes élet sok helyütt — Magyarországot is beleérti — egészen eltűnt a monostorokból. Ennek okát a visitatorok évenkénti vizsgálatának elmaradásában találja. Miért is minden országban és egyházi tartományban reformátor nevez ki. Az esztergomi provinciába tartozó, vagyis magyar monostorok reformátorául Keresztély pilisi apátot küldi ki.²

Hunyadi Mátyás közbenjárására a cisterciumi nagykáptalan 1461-ben a morimundusi, 1471-ben meg a pilisi és borsmonostori apátot bízta

¹ Cistercienser Chronik. 7. Jahrgang. (1895.) Jan. nr. 71. 11—14. — *Békefi R.*: A pásztói apátság tört. I. 254—257.

² Stat. Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1411. nr. 23. és 60. (Lucerni kódex.) — Stat. Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1422. nr. 1. (*Martene et Durand*: Thesaurus Anecd. IV. 1567—1568.)

meg a magyarországi apátságok megreformálásával. Ezek megbízó levelükben, amely Szlavóniára, Horvátországra és Karinthiára is kiterjedt, ily utasítást kapnak: Az apátságokat a világi emberek kezéből vegyék vissza és élükre rendtagokat állítsanak. Ama rendtagokat, kik monostorukat elhagyták, kötelezzék visszatérésre.¹

A tapasztalás arról győzte meg Mátyás királyt, hogy a kiküldött két apát elégtelen a magyarországi monostorok újjászervezésére.² Nem hagyja abba a dolgot, gondolkodni kezd a baj orvoslásáról. Érdeklődik az ügy iránt új felesége, Beatrix is. Mindkettejük lelkében erősen él a ciszterci apátságok új életre keltésének gondolata. S ez még csak nyer erőben, midőn házasságukat magtalanak ismerték föl. Már mint házastársakban megszólalt bennök az ember, aki a családi élet örömforrását a magzatban szemléli. De nem maradt néma énjöknek az a fele sem, mely a trónon vérszerinti utódot kíván látni. Azt tudták, hogy házasságuk természetes úton meddő marad. Egyben reménykedtek még: Isten áldásában. Egykorú és megbízható adat arra utal bennünket, hogy a ciszterci monostorok újjászervező munkájában ez a gondolat is vezérelte őket. Mert úgy vélekedtek, hogy a rendi szabályzat szerint élő rendtagok majd buzgón fognak imádkozni a királyi pár házasságának termékenységeért.³

Hogy a szervezés minél könnyebben menjen, Mátyás a világi kézen levő monostorok közül hetet hamarosan a Rend kezére ad, a többiekre nézve pedig kilátást nyújt.

Ily körülmények között fordul Mátyás király és Beatrix a cisterciumi nagykáptalanhoz. Kérelmökben erős vonásokkal rajzolják a ciszterci apátságok helyzetét Magyarországon.

Előadásuk szerint a ciszterci Rend a magyar hazában nyomorúságosan teng s már majdnem egészen kipusztult. Miért is mulhatatlanul szükséges az egyes monostorok újjászervezése, a régi szerzetes fegyelem és erényes élet alapján. Erre pedig csak a Rend maga vállalkozhatik. S éppen ezért kérik a nagykáptalant, küldjön kellő számú és a nagy munkára alkalmas rendtagokat a magyarországi kolostorokba.

A nagykáptalan mély tisztelettel fogadja Mátyás király felhívó

¹ Stat. Capit. Gen. Ord. Cist. a. 1461. nr. 137. és 1471. nr. 37. és 46. (Luc. kódex.)

² A kerci apátság összeroskadását lásd ismertetésemben, mely Reissenbergernek „Die Kerzer Abtei“ c. művét öleli föl. (Századok. 1894. 639—640. l.)

³ „Ipse (Matthias rex) cum sua conthorali apud eiusdem ordinis capitulum generale laborauerat multis conatibus, quatenus eum oracionibus fratrum commendarent, pro prole nobili Deum deuocius deprecantes.“ (Berlini kir. könyvtár. MS. theol. lat. fol. 424.) E dolgot főt. Janauschek Lipót úr szíveségéből közlöm.

sorait.¹ Kebeléből nyomban hármás bizottságot küld ki. Ez Ebrach (Eboracum), továbbá a „Szeretet“-ről (Charitas)² és „Üdv-forrása“-ról címzett apátságok apátjaiból alakul meg. Utasításuk úgy hangzik, hogy az egész Rend nevében hívják össze Németország határain belül, ahol tetszik, tanácskozáásra azokat az apátokat, akiknek megjelenése a cél érdekében szükségesnek látszik. Rajzolják előttük hű vonásokkal a bajokat, melyeknek orvoslása közös rendi cél. S ennek alapján szólítsák fel őket, hogy a magyarországi monostorok életének megjavítása és biztosítása végett, küldjenek kebelükből becsületes és jámbor tagokat oly számmal, amint a szükség megkívánja. Ha felhívásuknak eredménye lesz s egyes apátok ajánlanak tagokat, ezeket átveszik s akár személyesen, akár megbízott útján Magyarországra vezetik és a királynak bemutatják. Ezután az új tagokat az egyes monostorokban elosztják; az apátokat és a többi rendi hivatalokat saját belátásuk szerint betöltik; a lelki és anyagi ügyekben mindazt életbe léptetik, amit szükségesnek találnak. A király, az ország főurai, nemesei, községei és lakói körében egész erővel azon lesznek, hogy az apátságok ingó és ingatlan birtokai, melyek idegen kézen vannak, a hozzájuk fűződő jogokkal és kiváltságokkal együtt a Rendre visszaszálljanak.

A cisterciumi nagykáptalan csakugyan önmagához méltón járt el. Nem elégszik meg a biztosok kijelölésével és felhatalmazásával, hanem működésök sikeréről is gondoskodik. Ezért fordul most az egyes apátokhoz és rendtagokhoz. Lelkük elé állítja ama kötelmeket, melyeket a közszellem ró rájuk. Majd meg biztatja, serkenti, kéri s esdekelve buzdítja őket, tárják föl szívüket a hívó szózat előtt, hallgassanak rá és kövessék, hogy a rendi közös cél, a magyarországi monostorok megmentése biztosítva legyen. Az egyes apátoknak még azt is lelkükre köti, hogy a Magyarországra kiszemelt tagokat kellő ruházattal és útiköltséggel is ellássák. Figyelmezteti őket, hogy van Magyarországon a ciszterciek között egy kiváló ember, Márton, ki imént köszönt le a szentgotthárdi apátságról.³ Ebben megbízhatnak s bármily dologban és alkalommal hozzá fordulhatnak. Végül a biztosoknak parancsul adja a nagykáptalan, hogy amit a jövő évi összejövetelig végeznek, részletes jelentésben közöljék.

Szép világot vet a rendi közszellemre, hogy több apát már a

¹ „Praesens Generale Capitulum tanti regis summam deuocionem permaximamque religionem omni reverencia et sollicitudine possibili suscipiens, amplectens et prosequens.“ (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist.)

² Más adat szerint Langheim apátja volt az egyik.

³ Heim: Notitia Historica de ortu et progressu abb. S. Gotth. p. 53. 71.

nagykáptalan tartama alatt saját keze aláírásával kötelezte magát rendtagok küldésére.

A megajánlott tagok száma száznál is többre rúg. Kétségtől megfélelő erő a nagyszabású terv valószínűsítésére.

A hármass bizottság híven járt el küldetésében. A rendi apátokat Würzburgba hívja össze tanácskozásra. A gyűlés idejét azonban rosszul választotta meg, mert ekkor éppen sok teendő akad s így a meghívottak jó része meg sem jelent. Mélyreható tárgyalásról tehát szó sem lehetett. Végre is abban állapodik meg a gyűlés, hogy a kérdést döntés végett a nagykáptalanhoz teszi át.

Az 1479.-i nagykáptalan tárgysorozatában tényleg megtaláljuk a magyarországi apátságok ügyét. A gyűlés tagjai úgy határoznak, hogy a kérdést maga a cisterciumi apát vegye kezébe. Miért is megbízzák őt, menjen el Németországba, az apátokat hívja össze tanácskozásra s intézkedjék. Ha pedig őt bármiféle ok gátolná a megjelenésben, helyette hármass bizottság fog intézkedni. Ennek tagjai: Ebrach, Langheim és Fons Salutis apátja.

Megbízó levelök elrendeli, hogy a németországi és a közel lakó apátokat hívják össze gyűlésre. Tanácskozásukat érett megfontolás, körültekintő okosság, óvatosság és szerető kímélet vezérelje. Határozat nélkül szét ne oszoljanak; a Magyarország számára felajánlott rendtagok összegyűjtéséről, útiköltségéről, útnak indításáról gondoskodjanak; figyelemmel legyenek, hogy a magyarországi monostorok között az elosztás arányosan és a szükségnek megfelelően történjék; állapítsák meg, hogy az újonnan szervezett apátságok fölött kit illet meg az atyaapáti jog. Megállapodásukat közölgék a cisterciumi apáttal, hogy a további eljárásra nézve tanácsát megadhassa. De ha ez kellő időben nem válaszolhatna, haladéktalanul intézkedjenek, amint elhatározták. Sőt ha szükségesnek látják, a végrehajtásnál még világi karhatalmat is alkalmazhatnak. Végül figyelmezteti a nagykáptalan a tanácskozásra egybegyűlő apátokat, hogy a hármass bizottság a nagykáptalan nevében s ennek tekintélyével jár el; miért is, aki neki nem engedelmessé válik, vagy vele közre nem működik, egyházi kiközösítés alá esik.¹

A nagykáptalan előrelátása csakugyan helyén volt, mert a cisterciumi apátot gyenge egészségi állapota megakadályozta a kérdés megoldásában. Előáll tehát a bizottság s 1480. június 1.-ére Würzburgba gyűlést hirdet.

Apát vagy negyven jelenik meg. Cistercium apátja János rend-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1479. nr. 18. (Luc. kód.)

tagot küldi követül s betegségével menti ki magát. Levelében határozott szavakkal fejezi ki hő óhaját az ügy gyors és sikeres lebonyolítására nézve. Buzdító felhívásának meg is lett az eredménye.

A jelenlevő apátok igazi cisztercieknek bizonyulnak. Kijelentik, hogy a felsónémetországi kolostorok négy, az alsónémetországiak meg három magyarországi apátság betelepítésére vállalkoznak. Az alsónémetországi apátok a rájuk eső részt nyomban megosztják maguk között. Dobrilugk (Dobraluca, a régi Alsó-Lausitzban, a mai Brandenburgban), Zinna (Coena S. Mariae, Brandenburgban) és Lehnin (Leninum, Brandenburgban) apátságoknak az a feladat jut, hogy egy monostort tanult és jámbor tagokkal lássanak el. Nehezökre esik ugyan, hogy legkedvesebb testvéreiktől kell megválniok, de a tudat, hogy ez által a Rend érdekét és javát mozdítják elő, nemes megnyugvást szerzett lelköknek.

Mielőtt a távozók magyarországi útjokra indultak volna, Lehninben nagy tanácskozásra gyűltek össze. A búcsúzó testvérek előtt meggyőzően ecsetelik a fontos okokat, melyek magyarországi működésüket követelik. Ha lett volna is eddig valamelyikökben habozás a távozásra nézve, most egyszerre eltűnt minden aggodalom. Mindenki tisztán látta a rendi célt s szívesen meghajolt előtte.

Elérkezik az indulás pillanata. Érzékeny búcsúzás után megkezdik útjukat Magyarország felé.¹

Az egyik csoport Altzelleből (Vetus Cella, a szász királyságban) indul ki s Chemnitz, Lunckwitz, Zwickau, Olssnitz, Eger (Csehorsz.), Waldsassen (Bajororsz.), Weiden (Weydam), Pfraimt (Freyrniet), Naburg (Napurck), Schwandorf (Swindorff) határába jut. Innét június 14.-én mennek Regensaufba (Reynstoff). Végre megérkeztek Regensburgba. Ide gyűltek a többi monostorok küldöttei is. A fáradságos szárazföldi utazással felhagynak. Hajóra ülnek s a Dunán eveznek le rendeltetésök helyére, Magyarországba.²

Az új telepeseket az egyes monostorok között szétosztották. Egyik helyen az egész konvent közülök került ki: a másikon meg a hiányzó tagok helyét pótolták s az előljárói hivatalokat viselték. Így Rosner Jodok a pilisi,³ Scholl Henrik a szentgotthárdi,⁴ Mulich Henrik meg a pásztói⁵ apátság élére jut.

Az újjászervezés munkája tehát már megjelenésükkel megkezdő-

¹ Békefi R.: A pásztói apátság története. I. 86—88.

² Berliini kir. könyvtár: MS. theol. lat. fol. 424.

³ Békefi R.: A pilisi apátság tört. I. 271.

⁴ Magyar orsz. levéltár: Dl. 25.259. sz.

⁵ Sellner: Brevis notitia monasterii B. M. V. Ebracensis. p. 214.

dött. Mint kipróbált és edzett erők, új életet teremtenek hazai apátságainkban. A reformmunkában a pilisi apátnak jutott a vezérszerep. Bejárja az egyes apátságokat, változtat, javít, szóval: intézkedik.¹

A nagykáptalan örömmel értesül a reformálás szülte előnyös változásokról. S hogy az új viszonyokat biztosítsa, óvó intézkedésekre gondol. Tudja nagyon jól, hogy a rendi fegyelemnek az évenkinti hivatalos látogatás a szilárd alapja. S mivel ennek teljesítését a messze lakó külföldi apátoktól várni nem lehetett, 1486-ban a pilisi apát kezébe teszi le a vizsgálat (visitatio) jogát.²

E határozattal azonban a nagykáptalan nem akarta megsérteni az atyaapátok jogát. Mert ha ezek helyt álltak, minden akadály nélkül gyakorolhatták ama hatalmat, mely a rendi szabályok szerint őket megillette. Sőt adataink szerint éppen maga a nagykáptalan intézkedik, hogy a buchi apát, mivel a borsmonostori konventet teljesen ő szervezte újjá, Borsmonostornak atyaapátja és vizsgálója (visitor) lesz.³

Míg a pilisi apát a visitatori jogot országszerte gyakorolta, saját monostorát minden vizsgálat alól fölmentettnek hitte. De mivel e felfogás a fegyelem megernyedését eredményezte, János cisterciumi apát és a nagykáptalan tanácsosai, 1494. szept. 13.-án, az osztrák heiligenkreuzi apátot bízták meg a pilisi apátságban a visitatori hatalom gyakorlatával. Egyúttal a pilisi apát oly utasítást kapott, hogy a heiligenkreuzi apátot tanácsával és közreműködésével támogassa kötelességének teljesítésében.⁴

Mátyás király halála után az országos romlásnak a ciszterciek is részesei lettek. Az alig lábra állt apátságok ismét hanyatlásnak indulnak s többé-kevésbbé kommandátori kezekre jutnak. Ily állapotban találja őket a mohácsi vész, a hitújítás, majd meg a török hódoltság, mely a cisztercieket jó egy századra kiszorította hazánkból.

II. A ciszterciek az újkorban.

A magyar ciszterci apátságokat az ausztriai ciszterci apátságok keltették új életre.

Borsmonostor a lilienfeldi apátság kezére jut.

Zirczet, melynek Héderváry János pozsonyi kanonok volt az utolsó kommandátora, 8000 magyar forint lefizetésével az ausztriai *lilienfeldi* apátsághoz csatolták. I. Lipót király 1660. május 26.-án *Ujfalusy*

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1486. nr. 27. (Luc. kód.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1486. nr. 28. (Luc. kód.)

³ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1486. nr. 95. (Luc. kód.)

⁴ *Békefi R.* : A pilisi apáts. tört. I. k. Oklevéltár CXLIX. sz. okl.

Mártont, a lilienfeldi konvent magyar tagját nevezi ki zirczi apáttá. Ujfalusyra nehéz napok várakoztak. Apátsága birtokai jó részben idegen kezekben voltak; Zircz meg romokban hevert. Még otthonát is apáti székhelyétől távol, Pápán kényszerült felütni. Tizennyolc évig bajlódott már apátsága ügyeivel, midőn utazás közben gonosz támadásnak esett áldozatul.

Braun Zsigmond lilienfeldi apát 1699. december 15.-én úgy állapodott meg *Kalert Henrik* heinrichai (Porosz-Szilézia) apáttal, hogy a zirczi apátságot harmincegyezer forint lefizetésével átveszi. Így jutott Zircz és Heinrichau egy apát alá.

E pillanat nagyjelentőségű volt a zirczi apátság életében. A munka a birtokok visszaszerzésével és rendbehozásával indult meg. A Rákóczi-fölkelés egyelőre megzavarja a békés alkotást. A rendtagok ideiglenes lakóhelyükről, Pápáról, csak 1726. július 9.-én érkeznek meg állandó tartózkodásra Zirczre. A mai monostor alapkövét 1727. március 12.-én, a templomét meg 1732. május 13.-án teszik le, *Regnárd Gergely* apátsága alatt. A templom építése azonban költség hiányában fönnakadt. Miért is készen levő részét *Wiesner Cellért* apát alatt 1745-ben felavatták s így adták át rendeltetésének. Négy év múlva azonban a kettős apátság új feje, *Rieger Kandid*, nagy áldozattal hozzáfogott az építkezés befejezéséhez s Biró Márton veszprémi püspök az egészen kész apátsági templomot 1752. június 3.-án szentelte föl. Rieger apát áldozatkészsége 1761-ben Zirczen a Fájdalmas Szűz tiszteletére is emelt templomot.

A nemes példát a későbbi apátok is követték. *Haschke Konstantin* apát Polány (1763), Olaszfalu (1764), Tevel (1775) és Előszállás (1778), *Velzel Márk* Bakony-Koppán és Újmajor, ma Hercegfalva (1787), *Gloger Konstantin* meg Berénd (1803—1807) templomát építé egészen újból.

A zirczi apátság ügyeit a heinrichai korszak kezdetén a rendtagok sorából kinevezett jószágkormányzók vezették. A birtoktesteket a szántóföldek, rétek és erdők szakavatott s gondos munkálásával ismét jókarba hozzák; gyümölcsös és gazdasági kertekről s halastavakról gondoskodnak. S mindezt javarészen az új települők munkájával végzik; mert Heinrichauból és vidékéről németajkú telepeseket hoztak magukkal. Zircz mai lakosságának jó része ezekben a bevándorlóknak tiszteli őseit.

A Zirczen tartózkodó rendtagok 1738-ban elüljáró, 1750 óta meg, a konvent teljes szervezésével, perjel alatt álltak. Külső tevékenységük a hitélet terén ment végbe. Zircz, Bakony-Koppán, Tevel, Polány, Berénd, Olaszfalu, Nána, Lókút, Borzavár, Porva, Előszállás és Újmajor

(ma Hercegfalva) hívei körében a lelkészi teendőket ők végezték. De foglalkoztak a tanítással és neveléssel is. Veszprémben 1784 óta két, majd három rendtag tanított az elemi iskolában. Zirczen is 1785 óta rendtag végezte a tanítást.

Várerősítés (fortificatio) címén az apátság 1793. szeptember 23.-án 1769 frt 36 krt, rá egy évre meg 922 frt 16 krt fizetett. A nagy francia háborúk idején a fölkelők (insurgensek) részére hat lovat és hadi költség fedezésére jelentékeny összeget ajánl meg. A Ludoviceum részére tízezer forintot ígér. A József-huszárok ezrede javára harminc lovat állít ki. 1810-ben, a haza szorult helyzetében Dréta Antal perjel egész készséggel felajánlja a zirczi templom arany és ezüst szereit.

Míg Zircz és Heinrichau egy uralkodó alatt állottak, az egyesítés hátrányai nem igen mutatkoztak. De amint II. Frigyes porosz király kezét Sziléziára rátette, az ellentétek egyszerre kiélesedtek. Hiszen ő magyar embert nem fogadott el Heinrichau apátjául: sőt még azt sem engedte meg, hogy magyar származású egyén Heinrichauban töltsen az újoncévet. Mária Terézia meg 1779-ben királyi rendelettel tiltja meg Haschke Konstantin apátnak, hogy a zirczi apátság jövedelmét ellenséges területre, Heinrichauba vigye. A zirczi monostorban meg a magyar és német elem közötti surlódás szinte folytonos volt. S így, midőn még a föllendült nemzeti szellem is megnyilatkozott, a régi állapot nem tarthatott soká.

II. József császár, habár a szerzetes rendeket s így a cisztercieket is eltörölte, a zirczi apátságot életben hagyta. E kivételes eljárásra kettős ok bírta. Tudta, hogy a zirczi apát, ki a porosz-sziléziai Heinrichaunak apátja, egy személyben két uralkodónak alattvalója s így a zirczi apátság eltörlése könnyen politikai bonyodalomra vezethetne. Másrésztől hihetőleg Bajzáth veszprémi püspök is közbelépett az apátság érdekében; hiszen ő tanácsolta a zirczi konventnek, hogy az eltörlés megelőzése végett vállalja el a veszprémi elemi iskolák ellátását tanerőkkel.

E közben Zircz és Heinrichau elválasztásának gondolata egyre napirenden volt. A döntés pillanata azonban még nem érkezett el. Ezért állítja I. Ferenc király *Gloger Konstantin* heinrichaui apátot 1793. szeptember 23.-án a zirczi apátság élére. A kinevező oklevél megszabja, hogy a magyar rendtagok a zirczi konventbe kerüljenek és ennek élén magyar ember álljon; a zirczi perjelt a zirczi konvent jelölése alapján az apát nevezi ki s a jövedelmet Heinrichauba kiszállítani nem szabad.

Gloger Konstantin apát a királyi rendelkezés értelmében jár el, midőn a német származású Cristoph Bonaventurát zirczi perjeli hiva-

talából elmozdítja és helyébe a magyar *Szabady Lászlót* nevezi ki. Ezt 1803-ban a győrszentmártoni születésű *Dréta Antal* követi a perjeltségben. Zircz függetlenítésének ügye ekkor már nagy hullámokat vetett. Dréta az erős küzdelemben férfias lélekkel állt őrt a zirczi apátság érdekei mellett.

E közben nevezetes esemény történt. A pásztói apátságot ugyanis már 1702-ben, a pilisit meg 1712-ben a wellehrádi apátságához (Morvaország) csatolták. Ez utóbbit II. József császár 1784. júl. 16.-án eltörölte. Wellehrád megszűntével Pilis és Pásztó önállása magától bekövetkezett. A függetlenné lett kettős magyar apátság élete azonban — jöllehet az egri gimnázium ellátását már 1776-ban magára vállalta s a tanítást az 1778—79. tanévben meg is kezdte — nagyon rövid ideig tartott, mert II. József császár 1787. szeptember 16.-án mind a kettőt eltörölte. A két apátságot I. Ferenc király 1802. június 25.-én visszaállította és apátjokká *Schumann Theofilt* nevezte ki. Ekkor az egri gimnázium is visszakerült a ciszterciek kezére. Amint meg ő 1809. nov. 16.-án meghalt, I. Ferenc király Zircz kormányzó perjelét, *Dréta Antalt* állítá 1812. szeptember 4.-én a pilisi és pásztói apátságok élére. Ez a kinevezés megtörte az utat Zircz, Pilis és Pásztó egyesítéséhez.

A zirczi konvent Ő Felségétől azt kérelmezte, hogy élére olyan férfiút állítson, aki az apátnak igazi helyettese legyen. Erre a királyi bizalom Dréta Antal pilisi és pásztói apátot 1812. szeptember 29.-én Zircz kormányzó-perjelévé tette. Ez volt az első lépés a hármasság egyesítésére. E pillanat óta Dréta nagy óvatossággal készítette az utat Zircz, Pilis és Pásztó egyesítéséhez. A terv elé nagy akadályt gördített az, hogy Gloger Konstantin zirczi apát még életben volt. Neki élete alkonyán szomorú napokat kellett megélnie. Színről-színre látta, miként ereszkednek meg a szálak, melyek Zirczet Heinrichaushoz fűzték. Hallotta ama toll percenését, mely Heinrichaunak halálos ítéletét írta alá (1810). Így otthonát vesztvén, Patschkovban ette a számkivetés keserű kenyerét. A halál itt érte utól 1814. június 18.-án.

Most már mi sem állt többé az egyesítés útjában. I. Ferenc király 1814. augusztus 19.-én *Dréta Antalt* Zircz, Pilis és Pásztó apátjává nevezte ki.

E pillanattal a hármasság életében új korszak köszönt be. A ciszterci rendtagok előtt ekkor egész szélében megnyílt a közoktatás mezeje, melynek munkálására őket a magyar haza érdeke szólította. Egerben a ciszterciek már 1778-ban megkezdették a tanítást; amit eltöröltetésük idejére félbeszakítottak ugyan, de visszaállításuk (1802) után nyomban munkába álltak. A zirczi apátság meg

1813-ban a pécsi és székesfehérvári gimnázium ellátását és fenntartását vállalta el.

Dréta mélyrelátó ember volt. Rendje működésének a nevelés és oktatás terére irányítását életbiztosító ténynek ismerte föl. Miért is hódoló készséggel siet megköszönni az uralkodó kegyét, mellyel a pécsi és székesfehérvári gimnázium vezetését a ciszterci Rend kezébe tette le. Az 1813—14. iskolaévre Székesfehérvárra hat tanárt ajánlott meg egy igazgatóval; a pécsi gimnázium ellátását rendi tanerővel azonban csak 1814—15-re ígérte meg. A két gimnázium átvállalása fejében azonban kérte, hogy a zirczi apátság a vallásalapba évenként fizetett 18.230 forint kötelezettségtől egészen szabaduljon meg. Ez azonban csak részben teljesült.

A pilisi és pásztói apátságok egyesítése a zirczivel ez utóbbit erős próbakőre tette, mert a szerény jövedelmű pilisi és pásztói apátságok kötelezettsége is jó részben a zirczi apátságra nehezedett. Hozzájárult még, hogy Pásztón a tűzvész a monostor és a gazdasági épületek elhamvasztásával ötvenezer forintnyi kárt okozott. E mellett a rendtagok úgy látták, hogy apátjuk a birtokkezelésben könnyelműen jár el. Emiatt a rendben olyan forrongás keletkezett, melynek hullámcsapásai Magyarország hercegprímásáig eljutottak. Dréta a fejérmegyei birtoktestre új munkaeőket telepít és Újmajor pusztát, József nádor tiszteletére, Hercegfalva néven, 1811-ben községgé szervezi. A tudomány iránt fejlett érzéke van. Pázmándi Horváth Endrének „Zircz emlékezete“ az ő bőkezűségéből jelent meg. Örök érdeme marad, hogy a hármás apátságba foglalt cisztercieket tanítórenddé emelte, amelyet 1823. december 28.-án árván hagyott.

Utódjául *Villax Ferdinándot* csak 1826. január 31.-én nevezte ki az uralkodó. A negyvenkét éves férfiú élte delén, gazdag tapasztalatok birtokában vette kezeibe a rend vezetését. Mint olaszfalusi, polányi és tóskoberendi lelkész, egri egyházi szónok, jószágkormányzó, székesfehérvári gimnáziumi igazgató és zirczi perjel a rendi szolgálatnak minden ágát megismerte. Az előszállási uradalom fejlesztéséről gondoskodik; több gazdaságra osztja s rajta új majorokat és gazdasági épületeket emel. „Akol“-t a zirczi uradalom gyöngyévé teszi és 1835-ben a régi hajlékra új emeletet rak. A zirczi apátság önállósításakor megszabott váltságösszeg (87.200 forint) nagy részét Villax törlesztette le. A Rendet mindjárt Villax kormányzása kezdetén súlyos csapás érte. Az egri gimnázium, rendház és templom 1827. augusztus 26.-án leégett. Villax — bár kölcsönvett pénzzel — siet az újjáépítéssel. A gimnázium már 1829-ben megnyilt; az egyházat meg 1832-ben adták át rendeltetésének.

Villax látta, hogy a százados életű zirczi monostor már nem nyújt megfelelő otthont a Rend tagjainak. Miért is Zirczet olyan középponttá akarja avatni, amely méltó legyen a ciszterci Rendhez. Már 1839-ben megkezdte a kibővítés munkáját a keleti szárny építésével, amely három év múlva már be is fogadja lakóit. 1844-ben a monostor előtti kis épületet alakítja át, amely eddig cselédlakásul, sütő és sörkimérő helyiségül szolgált; s ugyanekkor teszi le a mai apátság alapkövét. Egy év múlva ez is készen állott, a régi monostor nyugati részére épített második emelettel. A gyönyörű könyvtár 1846-ban és 1847-ben épült. S így, midőn I. Ferenc József 1852-ben Zirczre érkezett, a renaissance stílusban épült új monostorban szállhatott meg, jóllehet az építkezés még nem fejeződött be. A homlokzat és a templom kettős kőtornya 1854-ben készült el.

A második Ratio Educationis szerint az elemi iskola harmadik osztályából a gimnáziumi első osztály alakult. Ennek vezetését Veszprémben Villax apát a kegyesrendiek kezébe adta, évi 300 forint biztosításával; az elemi iskola ellátását meg a ferencrendiek vállalták el megfelelő tiszteletdíjért. A zirczi apátság 1832-ben magára vállalta, hogy Pécssett a Szepessy-féle liceumban a vallástan s egyúttal hittudományok és a magyar nyelv s irodalom kettős tanszékét saját embeivel látja el. Szepessy pécsi püspök a jogakadémia statisztikai tanszékére Mangin Károly ciszterci rendtagot, a természetjogira meg Vinkler Engelbertet hívta meg.

Villax nagy súlyt fektetett a rendtagok szellemi kiművelésére. Ezért küldi növendékeit a pesti és bécsi egyetemre s időközben az ausztriai heiligenkreuzi hittudományi tanfolyamra. Fokozta e gondoságot a tanári vizsgálat kötelezettsége is. A győri főigazgató már 1820-ban jelentette, hogy azok a rendtagok, akik a tanárkodást megkezdik vagy a grammatikai osztályokból a humaniorákba lépnek át, a főigazgató előtt tesznek tanári vizsgálatot. 1838-ban megelrendelik, hogy azok a szerzetes tanárok, akik akadémiákon tanítanak, a pesti egyetemen tegyenek tanári vizsgálatot, még ha doktori címmel bírnak is.

Az osztrák örökös tartományokra nézve 1849-ben írták elő az állami tanári vizsgálatot. A bécsi kormány ezt 1852-ben a magyarországi tanárjelöltekre is kötelezővé tette és 1854-ben elrendelte, hogy a középiskolai tanárok Magyarországból a nagy szünet alatt Bécsbe menjenek tanfolyamra. A ciszterci rend tagjai közül tényleg többen megjelentek Bécsben tanfolyam hallgatására.

A zirczi apátsági könyvtár keletkezése a heinrichauai uralom idejébe nyúlik vissza. Szélesebb alapon azonban Dréta kezdte fejleszteni. Művét, vele nemes versenyre kelve, Villax folytatta. A jeles for-

rásmunkák beszerzése javarészből az ő idejökre esik. Jelentékenyen gyarapodott a könyvtár a tudós Fejér György könyvtárának megszerzésével.

Villax, akiben tehetséget és munkakedvet látott, külföldi tanulmányútra küldötte. A rendtagokat irodalmi munkálkodásukban bőkezűen támogatta. A Magyar Tudományos Akadémia megalapításában része van. A tudományos vállalatokat lelkesen támogatja. Zircz jeles szülöttét, Reguly Antalt a Magyar Tudományos Akadémia még észre sem vette, midőn Villax már készséggel megnyitotta erszényét összehasonlító nyelvészeti vizsgálódásának támogatására.

Az 1848—49-i szabadságharc idején a ciszterciék híven őrt állottak a nemzeti érdekek mellett. Szóval hatni iparkodnak az ifjúságra; fegyverrel meg többen harcolnak a szabadsághősök soraiban. A szabadságharc befejeződte, az önkény boszú-munkája idején Villax keresztülviszi Bécsben, hogy szerzeteseinek maga lehet a bírója.

Villax apát alatt a rendi szervezet átalakításának kérdése is fölmerült. A ciszterci apátok 1852-ben Bécsben tanácskozássra gyűltek össze. Határozatukban szükségesnek mondták az apátságok összetartozásának erősítését és a szerzetes fegyelem szigorítását. Midőn IX. Pius pápa Magyarország primását az összes hazai szerzetesek vizsgálójává (visitor) tette, Villax keresztülvitte, hogy a zirczi apátság fölött e jogot Schwarzenberg Frigyes prágai érsek gyakorolja. Ő előzetes vizsgálat után a reformpontokat a Rend elé terjesztette. Ezeket a rendtagok nagy része aláírta; de *Bula Theofil dr.*, előbb *Zichy Nándor* gróf nevelője, majd a székesfehérvári gimnázium igazgatója, kilenc tanárával együtt megtagadta az aláírást. Ez a tény Bula jellemét igazi alakjában mutatja. Ő, bár magánélete példás, papi és szerzetesi érényeiben meg tiszteletreméltó ember volt, akinek a megszigorított életmód nem igen esett volna nehezére, nem járult a reform-tervezethez. Meggyőződése szerint a Rend magyarországi hivatása és az új életmód nem férnek össze. Meggyőződése ellen pedig nem akart cselekedni.

Villax 1857. szeptember 13.-án hunyt el. Apáti jogaira sokat tartott. A negyvenes évek szabad eszméi és az ötvenes világ önkényes irányzata közül ő az utóbbi felé hajolt. Inkább uralkodó, mint apát; inkább kormányzó, mint atya. Építkezései emlékszerűek. Minden üzükön látható, hogy tervezőjük nagy úr, akinek finom az ízlése, fejlett az érzéke s erős a törekvése, hogy nagyot alkosson s Rendje érdemét és hírnevét magasra emelje.

Villax halála után a rendtagok bizalma 1858. augusztus 17.-én *Rezutsek Antal* zirczi perjelt emelte az apáti székbe. Rezutseket a

hatvanas életkor gazdag tapasztalata és az odaadás készsége kísérte hivatalába. Tudta, hogy ő maga az apáti méltóságra a rendtagok bizalma alapján jutott. Erre akarta tehát helyezni a rendi kormányzat összes tényezőit. Így remélte, hogy szerzetes családjában az egyetértést, megnyugvást és közszellemet biztosíthatja. A rendi kormánytanács szervezése nevéhez fűződik. A növendékek egyöntetű nevelése az ő kormánya alatt kezdődött meg. A zirczi monostor déli és keleti oldalára 1866-ban második emeletet épít s itt állítja föl a hittudományi intézetet. Budapest, Bécs és Innsbruck egyetemére küldi ama növendékeit, akiket teológiai tanároknak szánt. A növendékek a hittudományt négy év alatt széles alapon végezték s egyúttal készültek a tanári vizsgálatra is.

A helytartótanács már 1862-ben írt a zirczi apátnak, hogy a gimnáziumokban ezentúl megvizsgált tanárokat alkalmazzon. Majd meg Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter 1868-ban szólítja fel, hogy a ciszterci rendi tanárok minél előbb szerezzék meg a középiskolai tanári oklevelet. E kívánalmak hallatára a Rend gimnáziumainak tanártestületei becsülésreméltó alakban jelennek meg. Ezmét cserélnek, tanácskoznak s jegyzőkönyveikben feladatuknak józan felfogása szólal meg. Az eszmét szívesen üdvözölték, megtestesítését kívánták, de az egyetemi tanfolyamok hallgatásának szükségét érezték. Ezért sürgették a nagykáptalan egybehívását. Ez 1868. szeptember 3.-án egybe is gyűlt. A nagykáptalan hivatásának magaslátán állott, mert elhatározta, hogy a Rend hittudományt végzett növendékeit, amennyiben nélkülözhetők, a budapesti egyetemre küldi szaktanulmányaik elvégzése céljából.

Rezutsek szíven viseli, hogy a tanári testületek jó erőkből alakuljanak meg. A gimnáziumok élére neves embereket állít, s a tanári karok működésébe egységet akar behozni. Kormánya kezdetén komoly veszedelem fenyegette a Rendet. Pálffy Móric gróf helytartó a Rend eltörlését tervezte, mert nem tudta elszenvedni a ciszterciek hazafias szellemét. Milyen más felfogásban volt Eötvös József báró az ő működésükről: „Örvendetes tudomásul veszem — úgymond —, hogy a zirczi ciszterci Rend kormánya buzgólkodva megteszi tanintézeteiben mindazon intézkedéseket, melyeket az ifjúság korszerű nevelése igényel.“

Rezutsek Antal apát a pécsi főgimnáziumot 1865-ben 126.000 koronányi költséggel új szárnyal bővíti ki, a székesfehérvárit meg 1874/75-ben 240.000 koronás áldozattal egészen újjáépíti. A veszprémi gimnázium első osztályának tanárát 1870-től kezdve évi 880 forinttal díjazza; az elemi iskola harmadik osztálya tanítójának fizetését meg 500 forintra emeli.

A ciszterci Rend egyházi, iskolai és tudományos kötelességeinek teljesítése közben hatalmas anyagi forrásra szorult. Rezutsek ézt helyes gazdálkodással és józan takarékossággal iparkodott megteremteni. A rendi birtokokat Bula Theofil zirczi perjel s főkormányzó, Simon Róbert s Vajda Ödön előszállási jószágkormányzók segítségével lassankint belterjes gazdaságokká alakítja, új gazdasági középpontokat (Antalmajor, Felső-Borsod, Határvölgy) teremt, sőt Hajmáskéren új birtokot szerez. Kiváló figyelemre méltatja az előszállási ménest, mely már az ő életében országos hírre tett szert. A Rend anyagi ügyeit teljesen rendezte. Az elődjétől örökölt adósságot tisztára letörlesztette és összerakosgatta azt a jelentékeny összeget, melyből nagyszabású építkezéseinek költségét fődözte. Élte alkonyán, 1878. november 4.-én érte a ciszterci Rendet az a kitüntetés, hogy a szentgotthárdi apátságot, I. Ferenc József apostoli királyunk egyenes kívánságára, a zirczi, pilisi és pásztói apátságokhoz csatolták — oly kötelezettséggel, hogy ennek fejében a ciszterci Rend a bajai főgimnáziumot átveszi és saját rendi erejével ellátja s fenntartja. Kevéssel utóbb, 1879. március 28.-án a 84 éves tisztas aggastyánt, lelkiismeretes munkában eltöltött élet után az Úr magához szólította. Rezutsek nem a zajos cselekvés s a külső hatásra és egyéni elismerésre törekvés embere. Munkálkodik, mert kötelességének ismeri; alkot, mert Rendje érdeke és feladata így követeli. Szerzetét kis családnak tekinti, melynek tagjaiban fiait szereti vala; ezek meg atyát tiszteltek benne s így örökítik át emlékét minden idők nemzedékeire. Mellette a rend ügyeinek vezetésében és irányításában *Bula Theofil* zirczi perjel (1859—1886) szerzett nagy érdemeket.

Rezutsek utódjával a Rend 1879. július 8.-án a szelídlelkű *Supka Jeromos* előszállási lelkész választotta meg. Ő mindjárt kormányzása kezdetén alkalmat akart adni a rendi közvélemény megnyilatkozására. Ezért 1880. július 6—10. napjain Zirczen nagykáptalant tart. Az itt hozott határozatok a fegyelmieken kívül — amelyekre nézve az apátnak külön intézkedését látták szükségesnek — a rendi életnek majdnem minden mozzanatára kiterjednek. A ciszterci Rend mai szervezete javarészen az érintetlenül maradt régi intézményekből és eme nagykáptalan határozataiból alakult meg. Az apátot a kormányzásban az elüljárókon kívül a zirczi konvent, a gazdasági tanács és a kormánytanács támogatja.

Supka rendszeresíti a titkári hivatalt s ez által a Rend hivatalos érintkezését kifelé könnyebbé és szabályosabbá tette. A gazdasági ügyek kezelését a számvevőség felállításával egészen új alapra helyezi. Így nyit biztos utat a Rend évi bevételeinek és kiadásainak megisme-

réséhez és ellenőrzéséhez. A rendházaktól és jószágkormányzóktól évenként részletes költségvetést követel. Uzsal-majort (Veszprém vm.) megalapítja; Szent-Péter-pusztát (Pozsony vm.) egészen újból megépíti. A szentgotthárdi apátság átvételének ügyét lebonyolítja; a hozzátartozó birtoktest fölszerelését megkezdi, a kondorfai major fölállítását befejezi s magát a szentgotthárdi monostort tetemes költséggel helyreállítja. A bajai rendház új beruházásának költségeit fedezi; a csákáni gazdaságot nagy pénzáldozattal házi kezelés alá fogja; Zirczen majdnem 28.000 koronányi költséggel új népiskolát épít. Az egri templomra új kettős tornyot emel s a templom belső díszítésére 10.000 koronát költ; míg a többi 20.000 koronát a nemeslelkű *Juhász Norbert* fedezte. A Rend történetének megírása ő alatta indul meg „*A pilisi apátság történeté*“-vel, *Békefi Remig*, a Rend történetirója tollából. A zirczi templom restaurálását szintén Supka Jeromos határozta el, de a munkálatok megkezdése előtt 1891. február 17.-én, 59 éves korában meghalt. Tizenegy éves apátságának gyöngye a tanárképzés. A rendtagokat először kisebb-nagyobb csoportokban küldte föl a budapesti egyetemre. Pár év múlva nemes elhatározás érlelődött meg lelkében, fölállította a Rend budapesti hittudományi és tanárképző intézetét. Neve ezért a Rend életében a fejlődésnek új korszakát fogja jelezni mindenkor.

Supka Jeromos halála után a rendtagok bizalma *Vajda Ödönt* 1891. április 2.-án huszonhároméves áldásos munkaköréből, az előszállási jószágkormányzóságból hívta meg az apáti székre. Kormányzását ötvenhét év gazdag tapasztalatával és okulásával kezdette meg. Kétévtizedes apátoskodását az áldásos tettek egész sora dicsőíti. Elődje tervét, a zirczi apátsági templom restaurálását nagy költséggel végrehajtotta.¹

A bajai főgimnázium átalakítása; a kelemenhalmi és róbertvölgyi népiskola felállítása; az eplényi és szentgotthárdi népiskola s az előszállási elemi leányiskola újonnan építése; Soólyban a tanítólakás és az iskola átalakítása; Zirczen az önálló kántori állás szervezése; a badafalvi, bakonykoppányi, gyanafalvi, istvánfalvi, kethelyi, nagyteveli, olaszfalusi, rábagyarmati és szentgotthárdi templomok, a kethelyi plébániaház és a szentgotthárdi s zirczi monostor megújítása; Hercegfalván a kisededóvnak, Zirczen meg a bírósági épületnek és a kisededóvóval kapcsolatos leányiskolának telekkel megajándékozása s anyagi támogatása; a porvai lelkészségnek báró *Hornig Károly* megyés

¹ *Békefi Remig*: A ciszterci Rend története Magyarországon 1142—1896. (*Emlékkönyv*, melyet Magyarország ezeréves fennállásának ünnepén közrebocsát a hazai ciszterci Rend, 27—86.)

püspök 25.000 koronányi, továbbá a vallásalap és a zirczi apátság adományából önállósítása s ez utóbbinak a kegyurasága alá fogadása (1910); a rendi birtoktesteknek okszerű gazdasági fejlesztése, a hal- és sertéstenyésztés, Akolban, Kiskarácsonyszálláson, Kokasdon, Nagyvenyimen és Róbertvölgyön a tehenészet, a dohánykertészet és a kendertermelés s a hercegfalvi major és gőzmalom szervezése; az előszállási uradalom részére gőzekének a beszerzése; a fillokszera által elpusztított szőlők felújítása s a homokos területen új szőlőtelepek és erdők alakítása *Vajda Ödön* apát nevéhez fűződnek. A magyar ciszterciak hálóját rötta le Rendünk magyarországi alapítója, III. Béla király iránt, midőn e nagy uralkodó földi maradványainak országos temetésekor (1908. október 21.) a Rendnek negyedrészt elvezette a budavári Mátyás-templomba, hogy imádságukkal emeljék a nemzeti kegyelet bensőségét; s ugyanekkor III. Béla király emlékére a Rend négy főgimnáziumában — Baja, Eger, Pécs és Székesfehérvár — két-kétezer koronás ösztöndíjalapítványt tett a magyar ifjúság részére. Vörösmarty Mihály születésének századik évfordulóján (1900. december 1.), a nemzet nagy költője és a székesfehérvári gimnázium egykori tanulója iránti kegyeletből, a székesfehérvári rendház falába emléktáblát állít és ezt országos ünnep keretében, hazafias beszéd kíséretében leplezi le. 1905-ben meg anyagi támogatásával készségesen közremunkál, hogy a költő-király emléktáblája mellett, Ányos Pál, a fájdalmas szavú költő és Virág Benedek, a nemzeti lélek tüzes ébresztője — a két székesfehérvári pálos-tanár — emlékét is márványtábla hirdesse az utókor előtt. Apáti feladatainak legnemesbjei közé sorolta a Rend történetének ügyét is. Kormányzata alatt jelent meg *Békefi Remigtől*, „*A pilisi apátság története*“-nek második, „*A pásztói apátság története*“-nek három kötete és „*A cikádori apátság története*“. Magyar hazánk ezeréves fennállásának emlékére készült a ciszterci Rend *Emlékkönyve* (1896), melyben rendtagok — *Békefi Remig dr.*, *Inczedy Dénes*, *Kassuba Domokos*, *Lővárdi Alajos*, *Piszter Imre dr.*, *Szabó Otmár*, *Szenczy Győző* és *Werner Adolf dr.* — a Rend történetét, oktatásügyi, lelkészi és irodalmi működését írták meg. A ciszterci Rend alapításának nyolcszázados fordulójára *Piszter Imrének* „*Szent Bernát élete és művei*“ című két kötetes munkája jelent meg. *Vajda Ödön* apát tetteinek fénypontja azonban az egri főgimnáziumon tündöklök, melyet 370.000 korona költséggel, rendi vagyonból emelt a magyar ifjúság valláserkölcsei és hazafias nevelése s tudományos oktatása gondos otthonául. *Vajda Ödön* személye és a vezetése alatt álló ciszterci Rend iránti királyi rokonszenv és kegy nyilvánult meg abban, hogy I. Ferenc József koro-

nás királyunknak 1901. szept. 5—7. napjain a zirczi monostor nyújtott otthont, hogy innét a népeinek védelmére alapított hajmáskéri tűzérési telepet fejedelmi gondossággal megszemlélje. *Vajda Ödönt*, érdemeinek elismerésül, az apostoli magyar király, a Lipót-rend lovag- és a Szent-István-rend kiskeresztjével tüntette ki; aranymiséje alkalmával meg (1908) a főrendiház tagjává nevezte ki. S mindezt előkelő fényvel vonta be az a pápai és királyi üdvözlés, mely az aranymisés főpapot az Úr oltáráig elkísérte. *Vajda Ödön* meg aranymiséje emléket a legnemesebb alakban örököltette meg, midőn ez alkalomra a Rend budapesti hittudományi és tanárképző intézetének kétemeletes új otthont emelt, amely ezóta „*Bernardinum*“ név alatt van hivatva a Rend jövő nemzedékének vallásos, erkölcsi, szellemi és hazafias kiművelésére. *Vajda Ödön* apát utolsó éveit a zirczi anyamonostor keleti szárnyának újjáépítése foglalta le, amelyet alapjaitól kezdve, kétemeletes magasságban, egészen újonnan emelt 380.000 korona költséggel. A tevékeny apát még életének utolsó hetét is munkában töltötte, a bakonyi lelkészségek látogatását végezve. Innét hazatérve, kétnapi gyengélkedés után 1911. júl. 9.-én csendesen elszenderült. Emlékét a ciszterciek a gondos, fáradhatatlan és szerzetes családjáért élő apát tiszteletre méltó képében őrzik meg mindenkor.

Az árvaságra jutott Rend 1911. szept. 19.-én első helyen *Békefi Remig dr.* budapesti tudományegyetemi nyilvános rendes tanárt jelölte s I. Ferenc József apostoli királyunk Ő Felsége őt 1911. nov. 21.-én a zirczi, pilisi, pásztói és szentgotthárdi egyesített ciszterci apátságok apátjává kinevezte. Az egyházi joghatóságot a ciszterci Rend Generális apátjától 1911. nov. 22.-én kapta meg s az erről szóló okiratot *Szeghy Ernő dr.* fossanuovai címzetes ciszterci apát, generalis procurator 1911. dec. 26.-án Zirczen, a konvent színe előtt ünnepélyesen átadta.

Békefi Remig egyetemi tanári működését az 1911—12. tanév első felének végeig folytatta; miközben Rendje kormányzását 1911. dec. 5.-én átvette és a Rend tagjaihoz tevékenységük minden terére kiterjedő körlevelet intézett. Az új apátot báró *Hornig Károly* megyés püspök Veszprémben, 1912. jan. 6.-án avatta apáttá *Demkó György dr.* egri és *Karácsonyi János dr.* váradi kanonok közreműködésével.

Az új apát már január hóban *Zichy János gróf* vallás- és közoktatásügyi miniszterrel a ciszterci Rend által Budapesten alapítandó gimnáziumról tanácskozik s március 18.-án már el is vállalja a Katholikus Főiskolai Internátusegyesület által tervezett Szent-Imre-főgimnázium megalapítását. Ez a főgimnázium 1912. évi szept. hó 1.-én meg is nyílt. S azóta ideiglenes helyiségben, a Budapest székesfőváros által nagylelkűleg felajánlott Váli-utcai elemi és polgári iskolában működik.

Végleges otthonának terve már munkában van s még az idén, a magyar ciszterci Rend tanítórendi tevékenységének százados évfordulóján megkészi, hogy e nagy esemény emlékezetére a Szent-Imrefőgimnázium épületét fölemelhessük — a keresztény magyar nemzeti művelődés erősségeül.

Békefi Remig dr.

I.

Tanári kar.

Sorszám	A tanár neve	Osztály, melyben tanított	Tárgy, melyet tanított	Heti óraszám	Az intézetnél viselt tisztségei
1	Bitter Illés, ciszterci rendi áldozópap, okl. főgimn. rendes tanár; a Kath. Középiszkolai Tanáregyesület Budapesti Köreinek elnöke, a Kath. Középiszkolai Tanáregyesületben, a Humanisztikus Gimnázium Hívei egyesületében és a Kath. Főiskolai Internátus-egyesületben választmányi, a Kath. Iskolaegyesület vezető-igazgatósági, a Magyar Pedagógiai Társaság és az Orsz. Pázmányegyesület rendes, a Pécs-egyházmegyei Róm. Kath. Tanítóegyesület, a Pécsi Kath. Kör, a Pécsi Dalárda és a pécsi esperesi kerület tiszteletbeli tagja. — Tanári éveinek száma 24, ezen intézetnél 2.	I., II. I., II.	természetrajz szépírási ének	8	igazgató, a tanári könyvtár őre
2	Baranyay Jusztin dr., ciszterci rendi áldozópap, a hittudományok doktora, a ciszterci Rend budapesti hittudományi és tanárképző-intézetének tanára, főgimnáziumi rendes hittanár. — Tanári éveinek száma 7, ezen intézetnél 2.	I., II.	vallástan	4	hitszónok, az ifjúsági segítőegyesület vezetője
3	Kiss Albin dr., ciszterci rendi áldozópap, bölcsélet-doktor, okl. főgimn. rendes tanár; a Kath. Középiszkolai Tanáregyesület választmányi tagja. — Tanári éveinek száma 16, ezen intézetnél 1.	I. I. I.	magyar ny. latin ny. földrajz	14	az I. oszt. főnöke, tanárszéki jegyző

Sorszám	A tanár neve	Osztály, melyben tanított	Tárgy, melyet tanított	Heti óraszám	Az intézetnél viselt tisztségei
4	Mátrai Rudolf, ciszterci rendi áldozópap, okl. főgimn. rendes tanár; a Kath. Középiskolai Tanáregyesület választmányi tagja. — Tanári éveinek száma 19, ezen intézetnél 2.	I., II. I., II.	számтан rajz. geom.	14	az ifjúsági takarékpénztár kezelője
5	Vargha Damján dr., ciszterci rendi áldozópap, okl. főgimn. rendes tanár; a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának és a Szent-István-Társulat Tudományi és Irodalmi osztályának tagja, a Magyar Nyelvtudományi és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alapító és választmányi, a Filológiai Társaság tagja, a budapesti kath. egyetemi ifjúság Szent-Imre-Körének tiszteletbeli, a Kath. Középiskolai Tanáregyesület, a Magyar Pedagógiai Társaság és az Országos Pázmány-egyesület rendes tagja. — Tanári éveinek száma 15, ezen intézetnél 2.	II. II. II.	magyar ny. latin ny. földrajz	14	a II. osztály főnöke, az ifjúsági könyvtár és filológiai gyűjtemény őre
6	Martos Ágost, világi, elemi iskolai igazgató, okl. tornatanár. — Tanári éveinek száma 27, ezen intézetnél 2.	I., II.	testgyakorlás	4	játékvezető

A másvallású tanulóknak az intézetten kívül álló hitoktatói:

Ulácsik Béla, görög-katholikus,
Szabó Károly és Varga Antal, református,
Szüts Gábor, ágostai hitvallású evangélikus,
Kiss Arnold dr., főrabbi, izraelita hitoktató.

II.

Végzett tananyag.

I. OSZTÁLY.

Osztályfő: **Kiss Albin dr.**

a) Rendes tárgyak.

Vallástan. Heti 2 óra. — Tankönyv: Róm. kath. nagyobb katekizmus. — Tananyag: A hitről általában. Az apostoli hitvallás 12 ágazata. A főparancsolat. Isten tíz parancsolata. Az anyaszentegyház öt parancsolata. A bűn. A kegyelem és eszközei: szentségek és imádság. — Tanította: *Baranyay Jusztin dr.*

Magyar nyelv. Heti 5 óra. — Tankönyvek: Bartha József: Magyar nyelvtan, Prónai Antal: Magyar olvasókönyv, I. r. — Tananyag: a) Olvasmányok: Népmesék, mondák, népköltemények, közmondások. Görög mondák. Hún- és magyar történeti mondák és elbeszélések. A magyar föld és népelet. Költemények. Az olvasmányok taglalása nyelvtani és tartalmi szempontból. b) Nyelvtan: a hangtan elemei, az egyszerű mondat s részei, alaktan mondattani alapon, a helyesírás szabályai. c) Verstanulás, szavalás. d) Kéthetenként írásbeli dolgozat, összesen: 14. Tárgyak: a helyesírás gyakorlása, hang-, szó- s mondattani elemzés, tartalmi összefoglalások egyszerű mondatokban. — Tanította: *Kiss Albin dr.*

Latin nyelv. Heti 6 óra. — Tankönyv: Fodor-Székely: Liber Sexti. — Tananyag: a) Olvasmány: A tankönyv olvasmányainak elemző fordítása s azoknak beszélgetési anyag gyanánt történő feldolgozása. b) Kéthetenként iskolai írásbeli dolgozat, összesen: 14. Tárgyak: az olvasmányokkal s a tanult nyelvtani szabályokkal kapcsolatosan szerkesztett magyar szövegnek latinra fordítása. — Tanította: *Kiss Albin dr.*

Földrajz. Heti 3 óra. — Tankönyvek: Jákó-Újházi: A magyar

királyság földrajza, Kozma-Kőrösi: Rendszeres földrajzi atlasz. — Tananyag: Tájékozódás a földgömbön s a térképen. Földrajzi alapismeretek. Magyarország hegységeinek, síkságainak, vizeinek, éghajlatának, terményeinek és főbb helységeinek ismertetése, kapcsolatban a lakosság foglalkozásával s életmódjával. — Tanította: *Kiss Albin dr.*

Természetráajz. Heti 2 óra. — Tankönyv: Horváth-Marosi: Növénytan és állattan, I. — Tananyag: Őszi termések. Házi állatok. Fenyők. A ház közelében, a mezőn s az erdőn élő néhány emlős állat. Házi szárnyasok. Tavasszal virító növények. Növénygyűjtés. — Tanította: *Bitter Illés.*

Számtan. Heti 4 óra. — Tankönyv: Gidró: Számtan. — Tananyag: A négy számolási művelet egész számokkal, tizedes és közönséges törtekkel. A hazai pénzrendszer, a hosszúság-, súly-, terület- és űrmérték ismertetése. Időszámítás. A feladatok tárgyköre: az iskola, a főváros, az ország egyszerűbb statisztikai viszonyai, a család háztartása, a hazai földrajz és történet fontosabb adatai. — Minden nagyobb terjedelmű rész befejezése után egy-egy iskolai írásbeli dolgozat, összesen: 7. — Tanította: *Mátrai Rudolf.*

Rajzoló geometria. Heti 3 óra. — Tankönyv: Lendvai: Rajzoló geometria, I. — Tananyag: A legegyszerűbb síkidomok: a háromszög, négyszög, sokszög és kör elemzése. A négyzet, derékszögű négyszög, ferdeszögű parallelogramm és a háromszög területe. Az idomok egybevágóságának, hasonlóságának, szimmetriájának bemutatása. — A tárgyalt idomok és a belőlük alakított egyszerű síkdíszítmények rajzolása körzővel és vonalzóval. — Tanította: *Mátrai Rudolf.*

Szépírás. Heti 1 óra. — Tankönyv: Vajda: Szépírási minták. — Tananyag: Folyó magyar írás, kis és nagy betűk. — Tanította: *Bitter Illés.*

Testgyakorlás. Heti 2 óra. — L. 40. l. — Tanította: *Martos Ágost.*

II. OSZTALY.

Osztályfő: **Vargha Damján dr.**

Vallástan. Heti 2 óra. — Tankönyvek: Pokorny Emánuel dr.: Ószövetségi bibliai történetek, Róm. kath. nagyobb katekizmus. — Tananyag: A teremtés története. A pátriárkák kora. Mózes és az ígért földjének elfoglalása. Izrael bírái és királyai. A próféták. A fogság. A Makkabeusok története. A bibliai történettel kapcsolatosan a katekizmus ismétlése. — Tanította: *Baranyay Jusztin dr.*

Magyar nyelv. Heti 5 óra. — Tankönyvek: Bartha József dr.:

Magyar nyelvtan, Prónai Antal dr.: Magyar olvasókönyv, II. r. — Tananyag: a) Olvasmányok: Mesék, mondák, történeti és költői elbeszélések a magyar föld és népe életéből, a görög történelemből; útleírások; költemények. — Helyes és értelmes olvasás folytatólagos gyakorlása szómagyarázatokkal, fogalmak megbeszélésével; tartalom-elmondás és ezek rövid leírása a főbb gondolatesoportok kiemelésével az iskolában végzett közös megbeszélés szerint; a mese és elbeszélés szerkezetének általános szempontok szerint való megkülönböztetése, a szereplő személyek tulajdonságainak, tetteinek megállapítása; az egyéni érzélemvilág fejtegetése, a közös tárgyú elbeszélések és költemények egyező és különböző vonásainak kiemelése. Az erkölcsi és társadalmi gondolatok megbeszélése. Küzdelem az alkohol ellen. — b) A helyesírásnak rendszeres tanulása gyakorlati alapon. Egyszerűbb stílárís jelenségek megfigyelése és összehasonlítása a latinnal az olvasmányok és a tanulók saját invenciója alapján. — c) A házi kijelölt olvasmányok tartalmának elmondása és leírása a tankönyvből és az ifj. könyvtárból kivett művekből. — d) Nyelvtani rendszeres részletelemzés; a ragok, névutók, képzők; mellé- és alárendelt mondatviszonyok, körmondat, szórend megfigyelésével, mindenkor az olvasmány alapján induktive. — e) Verstanulás és szavalás. — f) Az olvasmányok szerzőinek összeállítása a szerzők már ismert műveinek felsorolásával. — g) Kéthetenként iskolai — egy házi — írásbeli dolgozat, összesen 15. Tárgyuk: a helyesírás begyakorlása, szó- és mondatelemzés, tartalomelmondás, két egyazon tárgyú elbeszélés részleteinek összehasonlítása, beszámolás az olvasmányok értelmi és lelki hatásáról, költeménymagyarázatok. — Tanította: *Vargha Damján dr.*

Latin nyelv. Heti 6 óra. — Tankönyvek: Fodor-Székely: Liber Sexti, Pirchala: Latin nyelvtan. — Tananyag: a) Olvasmány: A tankönyv olvasmányainak iskolai közös feldolgozása tüzetes nyelvtani alapon, és pedig: olvasás, szókeresés, szóelemzés, szótanulás, mondat-elemzés, fordítás latinból magyarra és magyarból latinra; retroversio; szövegmagyarázat, memoriter; beszélgetéskísérlet; szövegelőadás szereplőkkel; etimológiai szócsoportok összeállítása, szóképzés. — Az olvasmányok alapján a rómaiak életrendjére és történetére vonatkozó ismeretek rendszerezése szemléltetéssel, és pedig: patronus-cliens, római ruházat, étkezés, a család házi élete, szórakozás, „panem et circenses“, a római nép jellemzése, a keresztények üldözése, Róma égése; a trójai háború, Hector és Andromache, a trójai faló, Hector sírja; az új ház felavatása, a római levélírás; utazás, kereskedelem, rabszolgavásárlás; tábori élet, város ostroma, triumphus, halál és

temetés. — *b)* Tüzetes nyelvtani ismétlés az ismeretek kiegészítésével és grammatikai elemek rendszerezésével; cselekvő, szenvedő, körülírt, rendhagyó, hiányos, személytelen igék, ige- és szóvonzatok, mondat-szerkesztések: act. és pass., ac. c. inf., abl. abs. stb. — *c)* Dolgozat-írás. Extemporale: szó és elemző mondatfordítás magyarra és latinra a fordítás módosított szövegének felhasználásával. — *d)* A magyar és latin tanulmányok elemeinek összehasonlítása a szók, szócsoportok, vonzatok és egyszerűbb mondat-szerkezetek alapján (latinizmus, purizmus). — Tanította: *Vargha Damján dr.*

Földrajz: Heti 3 óra. — Tankönyvek: Jákó-Újházi: Az óvilág földrajza, Kozma-Körösi: Rendszeres földrajzi atlasz. — Tananyag: Európa, Ázsia, Afrika világhelyzete, határai, területe, tengerei, öblei, félszigetei és szigetei, felszíne, folyói, tavai; éghajlata, flórája, faunája, ásványai; lakosai, államai, általános ismeretek után az egyes országok különlegesebb leírása a műveltségi, társadalmi s állami viszonyok kiemelésével s összehasonlításával, a városok jelentőségének s nevezetességeinek feltüntetésével. Ázsia és Afrika független államai és Európa birtokai. Térképraajzolás. — Tanította: *Vargha Damján dr.*

Természetráajz. Heti 2 óra. — Tankönyv: Horváth-Marosi: Növénytan és állattan, II. — Tananyag: Vadon termő és természetett növények. Emlős állatok. Madarak. Csúszómászók. Kétéltűek. Halak. Puhatestűek. Izeltlábúak. Férgék. Fák és cserjék. — Növény- és rovargyűjtés. — Tanította: *Bitter Illés.*

Számtan. Heti 4 óra. — Tankönyv: Gidró: Számtan. — Tananyag: Egyszerűbb számolási rövidítések. Korlátolt pontosságú szorzás és osztás. Arányos mennyiségek. Az arányosság alkalmazása az egyszerű hármasszabályra. Százalékszámítás. Aránylatok. A feladatok tárgyköre: a tanulók előtt ismertebb gazdasági élet, valamint a hazai statisztika és földrajz megfelelő adatai. — Minden nagyobb terjedelmű rész befejezése után egy-egy iskolai írásbeli dolgozat, összesen 8. — Tanította: *Mátrai Rudolf.*

Rajzoló geometria. Heti 3 óra. — Tankönyv: Lendvai: Rajzoló geometria, II. — Tananyag: A kocka szemléltetése és axonometrikus képének szerkesztése. A stereometria elemei. A hasáb, gúla, szabályos testek, henger, kúp, gömb ismertetése. Az egyszerűbb testek hálójának és axonometrikus képének szerkesztése. Köb-tartalom- és felület-számítás. A bemutatott testek modelljének készítése kartonból. — Tanította: *Mátrai Rudolf.*

Szépírás. — Tankönyv: Vajda: Szépírási minták. — Tananyag: Folyó német írás, kis és nagy betűk. — Tanította: *Bitter Illés.*

Testgyakorlás. Heti 2 óra. — L. 40. l. — Tanította: *Martos Ágost.*

b) Rendkívüli tárgy.

Ének. *A kezdő fokon.* Heti 1 óra. — Tankönyv: Sztojanovits: Apolló-hangjegyfűzet. — Tananyag: A hangról általában. Hangápolás. Léleketvitel. A hang tulajdonságai. Hosszúság- és magasságjelzés. A vonalrendszer. A kulcsok. Kereszt és feloldó jel. Ütem, pauza ütemjelzés. Hangközök. Skálák. Az előadásra vonatkozó jelek, műkifejezések. Hangeltaláló gyakorlatok. — Tanította: *Bitter Illés.*

A haladóknál. Heti 1 óra. — Tankönyv: Zsaskovszky: Ének-könyv. — Léleketviteli, hangfejlesztő és ritmikus gyakorlatok. Szöveghangsúlyozás, hangjegyjelzés, ütemezés. 7 mise-ének, az Oltáriszentségről 8, a Boldogságos Szent Szűzről 12, Szent Imréről 2, 2 Veni Sancte, 2 adventi, 12 karácsonyi, 9 nagybőjti, 2 husvétii ének, 1 király- és 1 pápai himnusz, 1 Tantum ergo, a Te Deum begyakorlása két hangra. — Az iskolai ünnepélyekre 7 világi éneket tanultunk be két és három hangra. — Tanította: *Bitter Illés.*

III.

Beszámoló az 1913—14. iskolai évről.

A) Történeti adatok.

1. **Az intézet elhelyezése.** Az intézet, melyben fokozatosan megnyílt a II. osztály, a lefolyt évben is a székesfőváros Váli-utcai elemi és polgári leányiskolájának épületében nyert ideiglenes elhelyezést. A ciszterci Rend mélységes hálával adózik Budapest fő- és székváros Tanácsának, elsősorban *Bárczy István dr.* polgármester és *Déri Ferenc dr.* közoktatásügyi tanácsnok úrnak a tanusított jóakarató támogatásért. De hálával tartozik a tanári kar a Váli-utcai iskola gondnok-igazgatójának, *Martos Ágost* úrnak és a tanító testület minden tagjának azért a kollégialis érzületért, lekötelező előzékenységért, mellyel mindenben segítségünkre lenni szivesek voltak. Fogadják mindnyájan őszinte köszönetünket.

Békefi Remig dr., zirczi apát, minden gondját-gondolatját a nagyarányú építkezés előmunkálatai foglalták le az elmúlt évben. Az eredeti tervet lényegesen módosította s a megoldást tetemesen lassította a ciszterci Rendnek megnyilatkozott újabb áldozatkészsége, amely *Csernoch János dr.* hercegprímás úr Őeminenciájának felszólítására a Lágymányoson felállítandó plébánia vezetésére és ellátására is vállalkozott. Egyenkint lebírván a felmerült nehézségeket, úgy áll a dolog, hogy a tanulmányi tervpályázatok július elseji határidővel ki vannak írva, s ha váratlan akadály nem merül fel, legkésőbb jövő tavasszal megindul a nagy munka.

2. **Tanári testület.** Az intézet kegyura, *Békefi Remig dr.*, zirczi apát úr Őméltósága 350/1913. sz. rendeletével *Kiss Albin dr.*, a latin nyelvből és a történelemből okl. főgimnáziumi rendes tanárral, egészítette ki a tanári kart, amely eszerint az igazgatón kívül 3 rendes tanárból, 1 rendes hittanárból és 1 ideiglenes tornatanárból állott. A másvallású tanulók hitoktatóinak száma 4. Mindössze 10.

3. **Ügymenet.** A tanári testület augusztus 30.-án gyűlt össze magasztos, szép munkájának folytatására. Ugyan lehet-e szebb munka a nevelő munkájánál? Van-e magasztosabb feladat, mint embert alakítani? Azt mondja sz. Chrisostomus: A legügyesebb festőnél, a legkiválóbb szobrásznál többre becsülöm az okos nevelőt. Valóban, az a művész, ki durva anyagba önt eszményi életet, csak épen hogy nyomában jár a nevelőnek, aki a legnemesebb anyagot, az embert formálja egy főséges ideál céljai szerint. A művész anyaga a vastagszövésű vászon, a hideg kő, a kemény érc; a mienk a puha, hajlítható lélek. Annak eszköze a súlyos pöröly, az éles véső; a mienk a türelmes szeretet, a szerető türelem. A művész alkotása a nagyság emléke; a mi munkánk eredménye maga a való nagyság: a harmonikusan kifejlesztett lélek, mely erőinek egyensúlyában egész mennyországot ringat. Amannak sikere a hírnév, mely a távolság négyzetével fogy s végül is mint idétlen nyögés hangzik el a földi sivatagban; a mi munkánk jutalma a boldogító öntudat, mely óráról órára erősödik s igazán hangossá az örökkévalóság boltívei alatt lesz. Kit nem ihletne meg ennyi főség? Kit nem hevítene lánggra, önfeláldozásra, lemondásra, önmegtagadásra a mi gyönyörűség hivatásunk?

Ennek a hivatásteljesítésnek a mi körülményeink közt lehetséges és szükséges módozatait beszéltük meg az alakuló tanácskozmányon; körvonalaztuk pedagógiai és didaktikai eljárásunk egyöntetűségét; megállapítottuk a végleges tárgyfelosztást és órarendet; megvitattuk az intézeti fegyelemre és rendre vonatkozó elveket és főbb szabályokat addig is, míg megfelelő tapasztalati anyag felhasználásával részletesen pontokba foglalhatjuk az iskolai törvényeket; felosztottuk a különböző tisztségeket.

A beírások június 23. és 24.-én s folytatólag szeptember 1., 2. és 3.-án voltak. Az egész év folyamán az I. osztályra 56 nyilvános és 2 magántanulót, a II. osztályra 52 nyilvános, összesen 110 tanulót írtunk be. Minthogy a rendelkezésünkre álló iskolatermek csak korlátolt számú tanulók befogadására alkalmasak, az idén sem vehettünk fel minden jelentkezőt.

A felvételi és javító vizsgálatokat augusztus 30.-án tartottuk.

Szeptember 4.-én volt a Veni Sancte, 5.-én osztályrendezés s a fegyelemre és iskolai rendre vonatkozó utasítások kihirdetése. Szeptember 6.-án megkezdődtek a rendes előadások, melyeknek nyugodt menetét a törvényes szüneteken kívül semmi sem zavarta meg.

A módszeres tanácskozmányok szeptember 13. és február 9.-én, az ellenőrzők október 29., december 16., március 17. és május 7.-én, az osztályozók január 27. és június 10.-én, illetőleg véglegesen június

19.-én, az évfáró értekezlet június 20.-án voltak. Az ifjúsági könyvtár számára beszerzendő könyvek ügyében január 18., a tandíjmentességért beadott folyamodványok véleményezése végett szeptember 20. és február 16.-án, a jövő iskolai évben használandó tankönyvekről március 28.-án tanácskoztunk.

A hittanvizsgálat június 12.-én folyt le nagyságos és főtisztelendő *Hanauer István dr.*, c. apát, Szent-Imre-kollégiumi igazgató úrnak, mint érseki hitbiztosnak elnöklete alatt.

A többi tárgyakból csoportokra osztva június 16—19.-ig voltak a vizsgálatok. A magánvizsgálatokat június 12.-én és 13.-án tartottuk.

Június 21.-én Te Deummal és nyilvános záró-ünnepéllyel fejeztük be az évet.

4. Nyilvánossági jog. *Jankovich Béla dr.*, vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr Őnagyméltósága, 174.921/1913 november 12.-én kelt rendeletével az intézet megnyilt 2 osztályának az 1913/14.-i évre megadta a nyilvánosság jogát.

5. Látogatások. *Csernoch János dr.*, hercegprímás úr Őeminenciája, november 26.-án látogatta meg intézetünket *Lepold Antal dr.* titkár kíséretében. Az egyházfejedelmet az intézet kegyura, *Békefi Remig dr.*, zirczi apát és *Erödi Béla dr.* tankerületi kir. főigazgató fogadták, őszinte tisztelettel köszöntvén Őeminenciáját, ki országos gondjai közepette is szakított magának időt arra, hogy meglátogassa most még szerény keretek közt élő iskolánkat, érdeklődésével buzdítson és buzdító szavával kitartó munkára serkentsen. Őeminenciája mindkét osztályban 1—1 latin órát hallgatott végig.

Glattfelder Gyula dr. csanádi püspök úr Őméltósága március 1.-én szentmisét és szentbeszédet tartott az ifjúságnak. Április 29.-én pedig *Weber Pál dr.*, kollégiumi prefektus úrral ideiglenes otthonában kereste fel az intézetet. Különös örömmel üdvözlöttük szent Gellért püspök utódját iskolánkban, ahol a lélekalakítás munkája folyik azon motívumok szerint, amelyek a királyi növendéknek, szent Imrének hercegi palástjába vannak szöve. Hogy ez a gimnázium itt a Lágymányoson éppen Szent-Imre-gimnázium legyen, ez a gondolat először Glattfelder püspök úr nagyarányú koncepciói között fogantatott; ezért becses és drága előttünk jóakaró érdeklődésének minden jele.

Békefi Remig dr. zirczi apát, az intézet alapítója és kegyura, szeptember 23.-án és május 6.-án látogatott meg bennünket. A gondos atya szerető figyelmével szemlélte a ciszterci Rend Benjaminjának fejlődését, vizsgálta anyagi és szellemi életét s tette meg az intenzív haladást célzó intézkedéseit. Megjelent minden tanár óráján, meghallgatta a tanulók feleleteit s az ifjúságért hevülő lelke minden melegé-

vel buzdította a kis sereget a szentimrés élet, a munka és az imádság szeretetére.

Erődi Béla dr., udvari tanácsos, tankerületi kir. főigazgató úr, november 13.-án és február 17.-én végezte hivatalos látogatását, mindenre kiterjedő megfigyelés alá vevén az iskola anyagi állapotát és pedagógiai munkáját s bölcs tanácsaival irányítván a további fejlődést.

Hanauer István dr., Szent-Imre-kollégiumi igazgató úr, mint az intézet érseki hitbiztosa, december 3.-án és április 22.-én jelent meg a vallástani órákon. Ő elnökölt a június 12.-i hittanvizsgálaton.

Szívesen látott vendégeink voltak még: Kassuba Domokos, c. főigazgató, egri főgimnáziumi perjel-igazgató, Zalai Mihály zirczi alperjel, Párkányi Norbert pécsi és Palotai Irén bajai főgimn. tanár urak. Többször hospitáltak Gálos Bernát gyakorlótanár és a rendi Bernandinum tanárjelöltjei.

6. A tanárok társadalmi és irodalmi tevékenysége. A tanári kar tagjai szorosán vett iskolai kötelességeik buzgó teljesítése mellett résztvettek a társadalmi, közművelődési és irodalmi mozgalmakban is.

Az igazgató elnöke a Kath. Tanáregyesület Budapesti Körének, vezetőigazgatósági tagja a Kath. Iskolaegyesületnek, tagja a Magyar Kultúra szerkesztőbizottságának; „Reform-törekvések a középiskolában“ címen felolvasást tartott a Kath. Tanáregyesületnek november 9.-én a katolikus nagygyűléssel kapcsolatban tartott ünnepi gyűlésén; A „Középiskolai reformról“ tanulmányt közölt a Katolikus Szemle februári számában; cikkeket, könyvismertetéseket írt az Alkotmányba, a Dunántúlba és a Magyar Kultúrába. Mint a Humanisztikus Gimnázium Hívei Egyesületének szervezőbizottsági tagja résztvett az egyesület megalakításának előmunkálataiban.

Baranyay Jusztin dr. a Magyar Kultúra társadalmi és tudományos szemle szerkesztőbizottságának tagja. Írt cikkeket a Magyar Kultúrába (Egyház és intelligencia. Halottégetés. A katolikusok inferioritása. Egyéni jámborság és tömegvallás. A kultuszminiszter és a vallásoktatás), ezenkívül könyvbírálatokat és ismertetéseket, valamint kisebb közleményeket.

Kiss Albin dr. megírta a pécsi ciszt. r. kath. főgimnázium történetét. (A pécsi ciszt. r. kath. főgimnázium jelen évi Értesítőjében.) Felolvasást tartott a Budapesti Kath. Tanári Körben „A latin nyelv tanításának akadályai“ címen. (Megjelent a Magyar Középiskolában.)

Mátrai Rudolf Kárpátoktól—Adriáig, kirándulási útmutatók szerkesztőségének tagja; Balaton, 1 színes térképmelléklettel; Montaigne pedagógiai tanulmányai (könyvismertetés a Katolikus Szemlében);

L'année Pédagogique, (könyvismertetések a Magyar Középiskolában); A végtelen kicsinyek világa (Zászlónk diáknaptárában); Az élet és az iskola (az Alkotmányban).

Vargha Damján dr. a) Kódex tanulmányok. „Nagy Konstantin a magyar kódexirodalomban“ című kódexirodalmi forrástanulmányát a Szent-István-Társulat Tudom. és Irod. osztályának Konstantin-jubiláris ülésén (1913 dec. 11.), „Téves fordítások a magyar kódexirodalomban“ címűt a Magyar Nyelvtudományi Társaságban (1913. dec. 17.), „Assumptio gondolatköre és forrásai“-t az Irodalomtörténeti Társaságban (1914. febr. 9.) és „Laskai Ozsvát sermóinak kapcsolatai a magyar kódexek legendáival“ (máj. 3.) címűt ugyanott olvasta fel. „A legrégebb magyar bűnjegyzék forrása“ megjelent az Irodalomtörténeti Közlemények XXIV. évfolyamában és különlenyomatban. A „Nos cum Prole pia“ legrégebb magyar fordítása, megjelent a Máriakongregáció VII. évfolyamában. — b) Könyvismertetések. Horváth Endre: „A magyar helyesírás szótára és szabályai“ hivatalos bírálata megjelent a Hivatalos Közlönyben 1914. jún. 15. Katona Lajos irodalmi tanulmányai I.—II., megjelent az Irodalomtörténeti Közleményekben és a Katholikus Szemlében, Platz Bonifác: „Az áhitat könyve“, Nádasdi Marián: „Elmélkedések“, P. Tomsa Ambrus: „Piscator animarum“ című művekről a Katholikus Szemlében. — c) Előadások. Az egyetemi hallgatók M. K. pedagógiai szakosztályában: Szent Imre kultuszának emeléséről az iskolában, a kispesti legényegyesület ünnepi gyűlésén: A legrégebb írott példák társadalmi és erkölcsi értékéről, Atavizmusról ugyanott a rendes heti ülésen. Egyéb tárgyakról másutt. — d) Sajtó alá rendezte: Jézusom örömöm III. kiadását (41—60 ezer példányban) és a Kis Jézusom örömöm III. kiadását (41—50 ezer példányban), „II. Rákóczi Ferenc vallásos buzgalma“ című dolgozatát. Rövidebb ismertető cikkeket közölt egyéb lapokban és folyóiratokban.

B) Az intézet működése.

1. Testi nevelés.

a) **Torna, játék.** Jókedvvel csak az tud dolgozni, akit a munka nem merít ki. A szellemi élet nyugodt ritmusa csak ott lüktet egyenletesen, ahol fiziológiai rendetlenségek nem zavarják meg az erő növekedésének kellemes érzetét. Hú emlékezés, éber figyelem, kitartó akarat, bátorság, vállalkozó kedv jórészt a háborítlanul működő fizikumtól kapják indításaikat. Az egészség — szokták mondani — az a számjegy, mely az élet nullái elé téve, tulajdonképp értéket ad neki.

Amikor azonban így a testi nevelés nagy fontosságát nyomatékkal hangsúlyozzuk, szembe kell helyezkednünk azzal a végzetes tévedéssel, amely ennek a nagy célnak a szolgálatába az atletika és sportolás túlzásait szegődteti. Az egészség ápolásának semmi köze az izomerő fejlesztéséhez. Az előbbi a lélekző- és emésztő-szerveknek természetes megerősítése napsugárral, tiszta levegővel, jóleső mozgással; az utóbbi erőszakos, sokszor brutális trenirozás merő versengésből. S míg a mérsékelt testmozgás élénkíti a vérkeringést, gyorsítja az anyagcserét, segíti a bomlási termékek kiválását, addig az atlétakodás erőltetett gyakorlatai gátolják a szabad lélekzetvételt, vértolulást okoznak az erekben s a kimerültség révén fogékonyvá tesznek a meghülés iránt. Az ethikai érzék finomságát meg hogy mennyire megrontják, arról tanuságot tesz a többi között a nagy sportoló angol nemzetnek egyik híres fia, Wilkie Collins, aki szégyenkezve panaszkodik az angol társadalom eldurvulásáról s ennek okát nagyrészt a testgyakorlatok túlzásaiban találja. Matthew Arnold pedig azt mondja, hogy az angol nevelés csak a barbárok és filiszterek számát szaporítja.

De ha az erőltetett testgyakorlatok senkinek sem hasznosak, legkárosabbak mégis a tanuló ifjúságra, amelynek elvégre nem lehet ideálja egy díjbirkózó vagy a diszkoszvetés világbajnoka. Ma, a gépek korában, nem a nyers erő, hanem termékeny gondolatok, nemes érzelmek, eszes elhatározások vívják ki a diadalt. Ezek pedig nem az izmok, hanem a szellem erős tréningjét tételezik fel.

És minthogy erős fizikai és erős szellemi munkát lehetetlen egyszerre végezni: vagy választani kell a kettő közül, vagy engedni kell a túlzásokból. Hogy az előbbire nézve micsoda eltolódás következett be a theoretikusok felfogásaiban, arra érdekes példa Payot, aki azt mondja: „Túlzást túlzással szembeállítva, inkább választom ama középkori iskolák túlzásait, melyek egy aquinói szent Tamást, egy Montaignet, egy Rabelaist adtak nekünk, mint azokat az iskolákat, melyek az evezés bajnokaival ajándékoznak meg bennünket.“

A másodikra nézve meg a legcsattanóbb felelet a svéd-tornának hódító térfoglalása. Svédországban már régen rájöttek, hogy a test kultúrája csak az egészség kultúrája lehet; minthogy pedig ezzel ellenkeznek a testi megerősítések, azért az atletikát egyszerűen száműzték az iskolából. Elvük az, hogy a testgyakorlatok ne merítsék ki az erőket s ne menjenek a teljes kifáradásig.

A svéd-torna minden kultúrnépnél sok követőre talált. Mi is átvettük rendszerükből azt, amit a miniszteri tantervvel megegyezőnek, helyesnek és alkalmasnak találtunk. Óratervünket — melynek alap-

elve: minden főizomcsoportot megmozgatni minden órán — a következő beosztás mutatja:

Bevezető gyakorlatok (5—6 perc):

1. *Rendgyakorlatok*: arc- és oldalsor-képzés; távolságvétel és zárkózás; igazodás és fedezés; alap- és pihenő állás; sorbontás arc- és oldalsorból 2—4 sorba; $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ és $\frac{1}{8}$ fordulatok; párok alakítása oldal- és arcsorból; rendek és kettősrendek alakítása.

2. *Lábizom-gyakorlatok*: alap-, zárt, terpesz-, lépő, kilépő, támadó és védő állás; sarokemelés, térdhajlítás, lábemelés és lendítés, lábkörzés, térdemelés, lábszáremelés.

3. *Nyakizom-gyakorlatok*: nyakhajlítás, fejfördítés, fejkörzés.

4. *Kargyakorlatok* különféle állásokban és lábmozgásokkal összekötve: a) kartartások: mély tartás, vállhoz, mellhez, tarkóra, csipőre; b) karmozgások: karemelés, karlendítés, karlökések, karütés, karfordítás.

Főgyakorlatok (35 p.)

1. *Törzsfeszítő gyakorlatok*: a) előkészítés: mérsékelt törzshajlítás hátra, karnyújtással magastartásba; nyújtott függések a bordásfalon; társas szabadgyakorlatok; b) törzsfeszítés hátsó oldaltállásból (a bordásfalon a fej felett való fogással) egy lépéssel előre lépve.

2. *Függési gyakorlatok* a bordásfalon, rézsutos létrán és gyűrűhintán; mászás póznán és kötélén.

3. *Egyensúlyozó gyakorlatok*: lebegő állások és egyensúlyozó járások a földön, a vízszintes és rézsutos tornapadon.

4. *Oldalizom-gyakorlatok*: törzsfördítések, törzshajlítások oldalt szög-, zárt- és terpesz-állásban, különféle kartartásokkal és karmozgásokkal.

5. *Hasizom-gyakorlatok*: törzs-dülés és hajlítás hátra alap- és terpesz-állásban; mellső fekvő támasz a földön és a tornapadon, kézenállás a bordásfalnál és térdemelés hátsó nyújtott függő állásban a bordásfalnál.

6. *Hátizom-gyakorlatok*: törzsdülés és hajlítás előre és hátra alap- és oldalterpeszállásban különféle kartartásokkal; támadó állás előre és védő állás hátra, karnyújtással magastartásba.

7. *Járás, futás*: járás helyben és tovahaladással; rendes járás, gyors és lassú járás; járás lábujjhegyen; járás meghatározott lépés dobbantásával; járás karmozgásokkal, járás énekszóra; ellenvonulás jobbra és balra; futás 1—2 percig; stafétafutás.

8. *Ugrás*: ugrás előgyakorlatai: ugrás helyben, $\frac{1}{4}$ fordulattal jobbra, vagy balra; helyből előreugrás; szabadugrások: távolugrás, mély- és magasugrás helyből és rohammal.

9. *Ügyességi gyakorlatok* : török-ülés és felállás; taligatolás, kézenállás a bordásfal mellett, átugrás az alacsony gerendán kézen támaszkodva; járás a bordásfalon és rézsutos létrán fel és le; úszást előkészítő gyakorlatok.

Befejező gyakorlatok (4—5 perc):

Lélegzési gyakorlatok, alkalmas szabadgyakorlatokkal kapcsolatban. E bevezető gyakorlatokon a testgyakorlás alól felmentett tanulók is résztvettek.

A testgyakorlás óráit, amikor csak lehetett, az intézet tágas, szépen rendezett udvarában, vagy a Rendnek villányi-úti telkén tartottuk. Télen az udvaron mesterséges jégpálya állt két hónapon keresztül az ifjúság rendelkezésére. Rossz időben a linoleum-padlós, mintaszerűen felszerelt, kitűnően szellőztethető tornacsarnokban tornáztak a fiúk nagy kedvvel.

Ősszel és tavasszal a játékdélutánok és a túrista-kirándulások voltak megfelelő alkalmak a testedzésre. A játékaink ezek voltak:

1. *Futó játékok* : fogó, körfogó, fogócska akadályokkal, páros kifutó, kótló és kánya akadályos, fehér-fekete, üsd a harmadikat, tolvajüző, futva-ütő, vadászat.

2. *Labda-játékok* : futó-róta, sintér-méta, hivogató, bennforgó, labdafogó, labdakergető, labdahajszó, labda-staféta, várjáték.

3. *Hadakozási játékok* : kakasviadal, lánc-szakítás, tömeges birkózás, birkozási előgyakorlatok.

4. *Tréfás játékok és versenyek* : szökdelő futás féllábon guggoló állásban, staféta-futás, kötélhúzás, bakugrás, szökdelő kör.

A torna-vizsgálatot június 13.-án tartottuk meg a szülők élénk érdeklődése mellett a következő rendben:

1. Felvonulás.
2. Himnusz.
3. Svéd gyakorlatok.
4. Verseny a mászó póznán és kötélén.
5. Járás a torna-induló hangjaira.
6. Versenyfutás.
7. Verseny-ugrás távolba és magasba.
8. Kötélhúzás; játékok.
9. Elvonulás.

A versenyekben győztek:

1. *Mászásban*: Antalóczy Kornél, Fekete Gyula, Faykiss Géza, II. o. t.
 2. *Magasugrásban*: az I. osztályiak közül Misik Lajos (120 cm.), Végh József és Szüllő Ferenc; a II. osztályiak közül Harmathy József (127 cm.), Kuhn Károly és Urbán Ferenc.

3. *Távolugrásban*: az I. osztályiak közül Mihályovits Tibor (3·70 m.), Szüllő Ferenc és Morva Lajos; a II. osztályiak közül Hegedűs Endre (4·05 m.), Harmathy József és Donkó István.

b) **Egészségi állapot.** A tanulók egészségi viszonyai általán kielégítők voltak. A fővárosban folyton uralkodó járványok — sajna — intézetünket sem kerülték el (vörhenyben egy, bányahimlőben egy, fültőmirigylobban hét tanuló betegedett meg, a családjukban előfordult fertőző betegség miatt meg hat tanuló volt hosszabb-rövidebb időre kitiltva), mindazáltal nagyobb baj — Istennek hála — nem történt. A szemvizsgálatot szeptember 16. és május 26-án tartotta meg Bayer Sándor I. ker. tiszti orvos úr; trachoma-esetet nem talált. Május 8-án 38 tanulót oltottak be újra himlő ellen. A testgyakorlás alól a tiszti orvos véleményezése alapján 3 tanuló egész évre, 6 pedig hosszabb-rövidebb ideig volt felmentve.

A növésről és súlygyarapodásról felvett mérések szerint az I. osztályban 4·5 cm., a II.-ban 4·6 cm. volt a növés-átlag. A súlygyarapodás átlaga az I. osztályban 1·4 kg., a II.-ban 1·4 kg.

Az egészségi szabályok az iskolában ki vannak függesztve. Ezeknek megtartását a szünidőben fokozott mértékben ajánljuk a tanulók figyelmébe. Megemlékezvén b. e. Erzsébet királyné intelméről: „Az élet szép óráit ne tékozzunk el a falak között“, s megértvén E. Meyer szép szavait: „Der Mensch ist ein Licht- und Luftgeschöpf“, az ember világosságra és levegőre van teremtve: töltsenek minél több időt a szabad levegőn. Sütkérezzenek, fürödjének vízben és levegőben, játsszanak, turistáskodjanak sokat, de ne feledjék a bölcs szabályt: Mindent okos mértékkel! Tartózkodjanak a nikotintól és az alkoholtól s mindattól, ami erőszakosan megbontja az idegek békéjét. És minden testedzés közepette szüntelen szent megilletődéssel gondoljanak arra, hogy testük a Szentlélek temploma, melyet tisztán kell megőriznünk minden szennytől.

c) **Az alkoholelles küzdelem.** Amit a keresztény morális magasabb ethikai szempontból régóta hirdet, azt a fiziológiai kutatások eredményei a higienia, a gazdasági és szociális nagy érdekekre vonatkozólag igazolják. Ki van mutatva, hogy az alkohol szertelen rombolást okoz a szervezetben, a szívben, vesében, gyomorban, agyban, vér-

erekben; kitartó munkára képtelenné teszi az izmokat; csökkenti az idegrendszer ellenálló erejét a bacillusokkal szemben; megbénítja a felfogást, nehézkessé teszi az appercepciót, felületessé az eszmetársulást, lassúvá és hiányossá az emlékezést; tompítja a szépérzékét és az ízlést; megroppantja az akarat erejét s ezzel meglazítja az erkölcsöket s megnöveli a kriminálitás statisztikáját; börtöneinket bűnözőkkel, kórházainkat nyomorultakkal, szanatóriumainkat örültekkel, iskoláinkat tompaelméjűekkel tölti meg, bércölelte vidékeinket idiotákkal, aranykalászos mezőinket satnya, vézna nemzedékkel, közszellemünket sivársággal, közállapotainkat romlottsággal torzítja el.

Természetes, hogy e veszedelem ellen való nemes harcba bele kell vegyülnie az iskolának is, nemcsak azért, mert az ifjúkorban szerzett szokások rendszerint állandó kísérők maradnak az egész életen át, sőt sokszor le nem győzhető hajlamokká, vészes szenvedélyekké erősödnek, hanem azért is, mert az alkoholnak, mint minden mérregnek, sokkal erősebb a pusztító hatása a fiatal, mint a kifejlett szervezetre. A lassú csontképződés, vérszegénység, szórakozottság, kedvetlenség, álmatlanság, ingerlékenység, kihívó viselet a gyermekeknél a legtöbbször az alkohol-élvezet káros következménye.

Tanulóinkat a folyosókon elhelyezett képek figyelmeztették az abstinens életre. A természetrajzi, földrajzi órákon, a magyar olvasmányokkal kapcsolatban, főképp pedig a vallásoktatás körében nem mulasztottuk el a kínáló alkalmakat a szükséges felvilágosításokra. Egyébként arról vagyunk meggyőződve, hogy itt is, mint minden más fenyegető veszedelem elhárítására, a felvilágosítás csak nagyon kevés eredménnyel jár; a fő az akarat edzése, a lélek megnyerése, még pedig valláserkölcsi alapon. Minthogy továbbá minden csengő szónál többet ér a jó példa, az alkoholelles küzdelemben is a szülői ház és a társadalom élő tanítása jár a legnagyobb haszonnal.

Az I. osztályiak közül naponkint ivott bort: 3, sört: 1; alkalmilag, néha-napján ivott bort vagy sört: 26, abstinens volt: 22; olyan, ki bort vagy sört még sohasem ivott, 4 volt köztük; pálinkát nem ízlelt még: 22. — A II. osztályiak közül naponkint ivott sört: 1, alkalmilag 42, abstinens volt: 8; pálinkát nem ízlelt még: 17.

2. Értelmi nevelés.

a) **Tanítás.** Oktató eljárásunkban a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumtól 1890-ben 23.583. sz. a. kiadott Rendtartás, továbbá az 1899. évi 32.818. és az 1903. évi 43.381. sz. rendeletekben előírt tanterv és az erre vonatkozó Utasítások vezettek bennünket. Ezeknek irányítását követtük mind a tankönyvek megválasztásá-

ban, mind a tanítás anyagának kijelölésében és módszeres feldolgozásában, melynek egyöntetűségét nemcsak az előírt módszeres és ellenőrző értekezletek, hanem közös életünk mindennapi beszélgetései is támogatták.

Természetszerűleg arra törekedtünk, hogy a tanítás súlypontja az iskolára essék; hogy jól előkészített, érdekes, kitűzött céljára törekvő, az egész osztályt foglalkoztató magyarázatokkal a tanulók házi munkáját megkönnyítsük; de nem feleedtük, hogy a tanulás nem játék, hanem munka, s nekünk kötelességünk, erre a munkára, ennek a munkának a szeretetére rászoktatnunk a gyermeket. Az a kényeztető eljárás, mely mindent készen ad s feleslegessé akarja tenni az önmunkásságot, nemcsak elpuhítja és könnyelművé teszi a tanulót az élet komoly feladatainak megítélésében, hanem arra is ráviszi, hogy erő-kifejtő ösztönét egyéb, az iskola céljain kívül eső, sokszor káros elfoglaltságban érvényesítse. Igen fontos ez főképp a nagyvárosban, melynek intellektuális berendezkedése egyrészt öröndetesen kitágítja ugyan az otthon szerzett ismeretek körét és gyorsabbá, könnyebbé teszi az appercepciót, másrészt azonban gyengíti a koncentráló képességet, elerőtleníti a figyelmet, ellustítja az összetevő erőt és követelőzővé teszi a csacska verbálizmust.

Azon voltunk tehát szigorú következetességgel, hogy fejlesszük tanulóink munkaképességét és munkatechnikáját, erejükhez mért dologgal lássuk el s önálló tevékenységre szoktassuk őket, amely öntevékenység a nehézségek legyőzésén, a feladatok helyes megoldásán, a kötelességek lelkiismeretes teljesítésén érzett tiszta örömben találja meg erőfeszítéseinek legszebb jutalmát.

Hála a tanári testület dícséretes, egyetértő buzgóságának s a tanulók általán megfelelő munkakedvének, a tanítás eredménye — amint ez a statisztikából is kitetszik — az egész évben kielégítő volt.

A rendkívüli tárgyak közül csak az éneket tanítottuk; az elméleti rész azonban — tekintettel arra a nagy fontosságra, melyet ez a művészeti tárgy az összehangzó műveltség tényezői közt betölt — az első osztály minden tanulója kötelező volt.

b) **Könyvtárak.** Az intézet ideiglenes elhelyezésével járó szűkös viszonyok arra utalnak bennünket, hogy mindennemű beszerzéseinkben csak a legszükségesebbre szorítkozzunk.

1. *A tanári könyvtár* a következő művekkel gyarapodott:

Vétel útján: Willmann-Roloff: *Lexikon der Pädagogik*, I. II., Silvio Antonio: *Die christliche Erziehung*, J. M. Sailer: *Erziehung für Erzieher*, Paltram: *Pädagogik des hl. J. B. de la Salle*, Kerer: *Auf zur Freude*, Kerer: *Gottes Meissel und Hammer*, Kerer: *Gebt*

mir grosse Gedanken, Hoffmann: Die Erziehung der Jugend, Lecuyer: Der Priester als Erzieher, Willmann: Aus Hörsaal und Schulstube, Willmann: Aus der Werkstatt der Philosophia perennis, *: Elterna-bende, Leinz: Ansprachen für christliche Muttervereine, Edelbluth: J. L. Vives' pädagogische Hauptschriften, Acker: Erziehung und Unterricht, Bode: Goethes Gesundheitspflege, Bethusy: Was ich träumte, Combes: Das Buch der Frau, Budde: Der Kampf gegen die Lernschule, Meyer: Vor heiligen Toren, Die Mittelschul-Enquete des (Wiener) Ministeriums für Kultus und Unterricht 1908, Collichonn: Hands off, Knabe: Das deutsche Unterrichtswesen, P. Schlager: Pädagogischer Jahresbericht 1912, Friml: Az 1777-iki Ratio Educationis, Birkás: Montaigne, Péter: Erasmus, Mutschenbacher: Locke. Összesen 28 mű 29 kötet, 142 korona 44 fillér ért.

Ajándék útján: Révai Nagy Lexiconának 7—9. k. (a vallás-és közoktatásügyi miniszter ajándéka); összesen: 3 drb. 60 kor. ért.

A folyóiratok közül a következők jártak:

Magyar Kultúra, Élet, Egyházi Közlöny, Magyar Középiskola, Orsz. Tanáregyesületi Közlöny, Pharos, Zeitschrift für christliche Erziehungswissenschaft, Zeitschrift für pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik, Das humanistische Gymnasium, Veröffentlichungen der Berliner Vereinigung der Freunde des humanistischen Gymnasiums, Mitteilungen des Wiener Vereins der Freunde des humanistischen Gymnasiums, Der Schulfreund, Christlich-pädagogische Blätter, Katholische Zeitschrift für Erziehung und Unterricht. Összesen: 14 drb. 114 kor. 17 fill. ért.

A tanári könyvtár állománya jelenleg: 69 mű, 71 kötetben, 620 kor. ért.

2. Az ifjúsági könyvtár gyarapodása a következő:

Vétel útján: Abonyi A.: A havasok ura, Rakoltti György utazása. Andor J.: Nagy Lajos magyar király. Anli A.: Falusi gyermekek könyve. Antal M.: Szent József oltalma alatt. Aranykönyvek: Jézus csodái IV., Gyermekek mesék, Emma néni 10 meséje. Badics F.: Fáy András válogatott meséi, Heltai Gáspár válogatott meséi. Bánfi I.: Tündérország, Legszebb regéfűzér, Kegyetlen büntetés, Pribék László. Béla I.: A kis herceg. Benedek E.: Bohókás mesék, Grimm testvérek meséi, A honfoglalás mondái, Mesék és mondák, Krisztusi legendák, Székelyföldi mondák és regék, A tatárjárás mondái, Madármesék. Bernt-Tábori: Diáktörténetek. Böngérfi: A vitéz kuruc ezredes. Demény D.: A trifolium. Dickens: Twist Olivér. Edm. de Amicis-Radó: A szív. Filó Károly: Kis Dorrit. Földes G.: Dozse fia, Hűséges mind a sirig, Hún és magyar mondák, Magyar hősök és királyok I. II.

III. V., Csalavér Róka, Szondi két apródja, Zoard jóslata, A vezér bosszúja, Kupa, a pogány vezér, Vitézi becsület, Both bajnok árvája, A kereszténység hőse, A prágai rab, A furfangos diák, A Jedikula rabja, A vitéz szász, Daco uram számara, Az utolsó próba, Koldus-herceg, A fekete ember, Aki bírja, marja, A murányi tolvajcsorda, Menyhért uram, Ferhát Aga kincse, A renegát, Egy magyar testőr ifjú, Az urasági inas, Skrobanyek úr, A császár ígérete, Herr von Kecske-méti, Távol a hazától, A haza bölcse, Véres napok, Bem hadserege, Ezeréves multunkból I. II. III. IV. V., A király szeme. Jakab M.: Erdélyi szász mesék. J. Book-Mühlbeck: Történetek az őserdőből. Károly S.: Arany könyvecske. Lintello: A gyakori és mindennapi szent áldozás. L. L. Bulwer: Pompei utolsó napjai. Lőrinczy Gy.: Igaz történetek. Mayne Z.: Embervadászat az őserdőben. Mikes: Andersen meséi. Népiratok szak- és irodalmi csoportok szerint kötve, 9 kötet. Petőfi S.: Családi versek, Haza és szabadság, Vegyes költeményei. Pósa L.: A kis hadsereg. Rosty K.: Magyarok Nagyasszonya. Schmidt Kristóf: A néma gyermek, Aranypénz, A hegyvidéki agg, A kalács, A tűzvész, Gyémántgyűrű, Máriakép, Fehér és piros rózsák, Anzelm, A dinnye, A cseresznye, Tiszai aratás, A vörösbegy, A rózsató, Fakereszt, A légy, Régi várrom, Vizeskorsó, Madárfészkek, Fülemüle. Sebők J.: Az én naplóm, Öt világrészen keresztül. Shakespeare-Petőfi: Coriolanus. Solymossy S.: Az ingovány vár, A hős varga, Az áruló. Szalay: Vihargyöngyök, Hűséges feleség. Szerelemhegyi: A királyért, A feketesereg pusztulása. Tábori: Az utolsó mentsvár, Vak Bottyán. Vargha D.: Magyar helyesírás. Verne Gy.: Bégum 500 milliója, Bombarnac Claudius, Branicanné asszony, Chancellor, Dardentor Clovius, A 15 éves kapitány, Dunai hajós, Észak dél ellen, Dél csillaga, Falu a levegőben, Grant kapitány gyermekei, Győzelmes Robur, Három orosz, három angol, Hatteras kapitány, Jég-sphinx, Kéraban a vasfejű, A két Kipp-testvér, Az Orinocon felfelé, Öt hét léghajón, Sándor Mátyás, Servadac Hector, Strogoff Mihály utazása, Uszó város, Utazás a föld középpontja felé, Utazás a holdba. Vieemann: Az örök lámpa. Összesen: 150 drb. 168·40 K értékben.

b) *A j á n d é k ú t j á n*: Bánfi-J.: A kegyetlen büntetés, Pribek László. Beck: Csász. és kir. haditengerészet emléklapjai I—IV., Böngérffy J.: A vitéz kuruc ezredes. Fejes I.: Összes költeményei, I—IV. (Budai J.), Földes Géza: Dozse fia. Gaál: Szondi két apródja, Kupa, a pogány vezér, Both bajnok árvája, A kereszténység hőse, Prágai rab, A furfangos diák, Jedikula rabja, A vitéz szász. Daco uram számara, Az utolsó próba, A koldus herceg, A fekete ember, Aki bírja, marja, A murányi tolvajcsorda, Menyhért uram, Ferhát Aga

kincse, A renegát, Egy magyar testőr ifjú, Az urasági inas, Skrobanyek úr, A vezér bosszúja. Solymossy S.: Az ingovány vár, A hős varga, Az áruló. Szalay S.: Vihar gyöngyök, A hűséges feleség. Szerelemhegyi: A királyért, A feketesereg pusztulása. Táborny: Az utolsó mentsvár, Vak Bottyán (Beitzer Győző aj.). Spillmann: A gyónási titok áldozata (Maza Miklós ajándéka). Összesen: 44 drb. mű 63 K értékben.

Mindegyik osztály számára kijelöltük a kötelező olvasmányokat, melyekből több példányt rendeltünk meg s amelyekről közös megbeszéléseken számoltak be a tanulók a szaktanárnak. Könyvtáróra kéthetenként volt. Az első osztályban 52 tanuló összesen 476 könyvet, a második osztályban 51 tanuló 542 könyvet vett ki. 1—1 tanulóra 9 mű esik.

Kötésre 44 K 96 f-t adtunk ki.

Az ifjúsági könyvtárban jelenleg van 288 mű 310 kötetben 422 K 60 f értékben.

3. A *tankönyv-könyvtárban* a használatban levő tankönyvek 1—1 példányát helyeztük el; összes állománya 23 drb., 29 K 64 f értékben.

C) **Szertárak.** A szertári beszerzéseknél is arra kellett ügyelnünk, hogy csak az okvetlenül szükséges eszközöket és szemléltető tárgyakat szerezzük be. A székesfőváros hálára készítő előzékenységéből használhattuk az elemi és polgári iskola gazdag földrajzi és természetrajzi gyűjteményeit, s kedves kötelességünk, itt is igaz köszönetet mondanunk *Zipser Károly* tanár úrnak, a szertárak őrének, ki oly figyelmes készséggel volt mindig segítségünkre.

Nagy örömmel jegyezzük fel, hogy a *természetrajzi szertár* alapjait a tankerület kir. főigazgatója, *Erődi Béla* dr., udvari tanácsos úr Óméltósága vetette meg, amikor egy remek példány tengeri rákot és egy értékes, szép összeállítású, quarnerói korall-, kagyló- és szivacs-gyűjteményt ajándékozott az intézetnek. „Kicsiny az adomány — mondja kísérő levelében — de hálás és szerető szívvel adom. Fiumei tartózkodásom idejében gyűjtöttem a Quarnerónak eme terményeit s azóta kegyelettel tartogattam őket dolgozószobámban. Szívesen megválok tőlük, mert jobb helyen nem helyezhetem el, mint abban az intézetben, ahol annyi szeretettel és oly szép eredménnyel foglalkoznak az ifjúság nevelésével és tanításával.“ Mi pedig kétszeresen nagy hálával fogadjuk a kedves adományt, külön helyet jelölünk ki majd számára az új intézetben, ahogy szívünkben eddig is, ezután is megkülönböztetett tisztelettel és szeretettel őrizzük és említjük Óméltósága nevét, aki a kezdet megsokasodott nehézségei közt nemcsak bölcs tanácsadónk, irányítónk, hanem íme anyagi jótevőnk is.

A *filológiai szertár* a Liber Sexti tanításához készült 2 képpel gyaradodott 20 K értékben. Képkereztetésre 12 K 80 f-t költöttünk.

A filológiai gyűjtemény jelen állománya: 18 drb. kép 190 K értékben.

A *földrajz* tanításához 1 drb. térképet kellett beszereznünk 23 K 40 f értékben.

Hangjegysokszorosításra az intézet 26·45 koronát adott ki.

d) **Kirándulások.** Játékkal és versennyel összekötött *testedző* kiránduláson az I. osztály ápril 18.-án volt Mátrai Rudolf tanár vezetésével a Gellérthegyen, a II. osztály április 6.-án Vargha Damján dr. felügyelete alatt a budai hegyekben.

Június 2.-án az I. osztály az osztályfőnök vezetésével *testedző* kiránduláson vett részt.

Június 2.-án a II. osztály az osztályfőnökkel a Farkasréti temetőben volt.

Június 8.-án az I. és II. osztály itthon maradt növendékei Hűvösvölgyben voltak *testedző* kiránduláson, melyen ének, szavalat és versenyjátékok voltak.

Október 31.-én d. u. az I. és II. osztály a Kerepesi temetőben volt nemzeti és irodalmi nagyjaink sírjának kegyeletes meglátogatására az igazgató, Mátrai Rudolf, Vargha Damján dr. és Kiss Albin dr. felügyelete alatt.

Természetrajzi kiránduláson az I. osztály április 21., 24., május 1. és 5.-én, a II. osztály április 30.-án volt az igazgató vezetésével. Május 2.-án 58 tanuló az igazgató, Mátrai Rudolf, Kiss Albin dr. és Baranyay Jusztin dr. tanárok felügyelete alatt Aquincumot nézte meg, ahol Kiss Albin dr. tanár adott szakszerű magyarázatokat.

Június 7—9-éig 48 tanuló az igazgató, Mátrai Rudolf és Kiss Albin dr. tanárok kíséretében Pécs és Szigetvár nevezetességeit tekintette meg.

Részint a takarékosagra és önmegtartóztatásra való szoktatás végett, részint hogy a szegényebb sorsúaknak a kirándulásokon való részvételét megkönnyítsük, *ifjúsági takarékpénztárt* létesítettünk. Minden tanuló tetszésszerinti időközökben, tetszésszerinti mennyiségben elhozza nélkülözhető filléreit; a kezelő tanár a befizetésekről rendes könyvet vezet és nyugtát ad; a betéteket gyümölcsözőleg megbízható pénzügyintézetbe helyezi el. Amikor kirándulásra készülünk, mindenkinek van már kis pénze, amelyet azután a szükséges összegig a szülői ház, szegényebbeknél a kirándulási alap vagy segítő egyesület már könnyebben ki tud egészíteni. Az iskolai év végén felszámolás van; mindenki visszakapja a befizetett és fel nem használt betétet kamat-

jaival együtt. Az új intézmény nagyon szépen bevált; a kezelés sok gondjáért, kedvvel végzett munkájáért *Mátrai Rudolf* tanárnak tartozunk hálás köszönettel.

3. Erkölcsi nevelés.

a) **Vallásos és erkölcsi nevelés.** Azt mondja Goethe: „Csak azt az embert lehet igazán becsülni, aki tetteiben nem önmagát keresi. Be kell vallanom, hogy ily önzetlen jellemeket egész életemben csak ott láttam, ahol meg nem ingatható vallásosságot találtam; vallásos meggyőződést, mely szikla-szilárd alappal bírt, önmagán nyugodott, nem függött a kortól, ennek szellemétől és tudományától.“ Valóban, mi is indíthatná az embert arra, hogy egy egész életen át kemény, sokszor megvívhatatlannak látszó harcban álljon önmagával s a környező világgal, ha ez az élet csak múló lét, melynek folytatása nincs? Érzékiségünk s természetes önzésünk sokkal erősebb bennünk, hogy sem emberi eszméknek magát alávesse. A földi ideálok csak az emberi öntudatban nyernek alakot, azért nem is tudnak bennünket önmagunk fölé emelni. Kell egy hatalomnak lennie, mely belenyúl az emberi elhatározásokba és átsegítsen a jó és rossz dualizmusán; egy hatalomnak, mely lebirkózza az önzésben forrongó természetes erőket s lehetővé teszi, hogy az ember önmagát legyőzze és a legszegénylethez az azt a felségsértést tartsa, melyet saját jobbik, mert halhatatlan énye ellen elkövet. Ez a hatalom pedig a vallás, amely az emberi cselekedetek zsinórmértékéül Istent jelöli meg; Istent, ki életre hívta az embert és célt tűzött eléje; Istent, aki változhatatlan és örök; Istent, aki végtelen jósága és meg nem csalható bölcsessége szerint itéli meg lelkünk legtitkosabb megrezdülését is. „A vallás adja meg a szív életének a mélységet és szépséget, az erkölcsi jellemnek a kitarítás erejét és a jó győzelmének reményét.“ (Willmann.) Az isteni akaratnak a ránk alkalmazása, ez, egyedül ez mutat biztos irányt elhatározásainknak; ez, egyedül ez ad lendületet és szilárdságot jószándékainknak; ez, egyedül ez szabadít fel a szeszélyes önkény és zsarnoki individualizmus autonómiája alól. A vallásos érzés, ahogy az ő jobb-embert, szebb-embert alakító energiáival sudárba szökött a keresztény világnézetben.

„Nincs nevelés lelkiismeret nélkül, s nincs lelkiismeret Isten-eszme nélkül,“ mondja Flammarion. Azért okosság nélkül való az a törekvés, mely a lelkiismereti szabadság megtévesztő jelszava alatt száműzni akarja a vallásoktatást az iskolából. Azt mindenki természetesnek találja, hogy az embert már kiskorában kioktassák hazája, embertársai s önmaga iránt tartozó kötelességeiről; épen napjainkban

mind duzzadtabbak a káték a szociális és állampolgári nevelés paragrafusaitól: csak épen Istennel szemben féltik az emberi függetlenséget? Csak épen Istenhez való viszonyáról nem szabad tájékozódnia az embernek, és épen abban a korban, amikor nagy vágyak feszítik izmait és annyi titkos erő kél harcra viharzó törtetéssel? — Eszünkbe jut, amit egyik gyűlésen Apponyi Albert gróf mondott: „Aki a vallás nélküli iskolát propagálja, arról azt kell hinnünk, hogy nincsenek gyermekei, vagy pedig ha vannak, lelkének valami rejtekében él az a bizalom, hogy ő élvezheti az ilyen eszmék hirdetésének dicsőségét, hiszen megvalósulásukból úgy sem lesz semmi.“

A tanári testület főtörekvésének és legszentebb kötelességének tartotta, szóval úgy, mint példaadással öregbíteni növendékeink szívében az istenfélelmet és a vallásos kötelmek eleven érzékét. Nemcsak a vallástanításnak adtuk meg méltó helyét a munkában, hanem a többi tárgyakban és ügyességekben is, az iskolai élet minden megnyilatkozásában iparkodtunk kiemelni azokat az ethikai mozzanatokat, amelyek az embert Istenhez való viszonyára s ebből kifolyó kötelességeinek teljesítésére intik.

S mert jól tudjuk, hogy a vallásosság, ha a tettek köntösébe nem öltözik, olyan, mint az alvajáró gondolat; minthogy meg vagyunk győződve, hogy az a vallásosság, mely csak rejtezkedve él és nem kísér el az élet minden téreire, olyan, mint a száraz fa, melyből nem árad ki és virágot nem fakaszt, gyümölcsöt nem érlel az élet: azért nagy gondunk volt arra, hogy tanulóink megértő lélekkel hozzá szokjanak vallásuk külső gyakorlásához. Imával kezdtük és végeztük az előadásokat; 12 órakor közösen elmondtuk az „Úr angyalá“-t. Vasár- és ünnepnapokon, továbbá az iskolai ünnepeken, a koronázás évfordulóján, Ófelsége és az intézet kegyurának nevenapján, Szent Erzsébet, Szent Imre és Szent Alajos ünnepén, Szent Balázs, halottak napján és a keresztjáró napokon szentmisét, vasár- és ünnepnapokon szentbeszédet is hallgatott az ifjúság; április 2—5.-éig lelkigyakorlatokon, május folyamán vasárnaponként Mária-ájtatosságon vett részt. A töredelem szentségéhez ötször járult testületileg az ifjúság: szeptember 14., november 5., december 22., április 5. és június 21. Tanulóink azonban a kötelező alkalmakon kívül is többször és buzgón járultak a szentiségekhez; minden szentmisén ott láttunk 20—30-at az Úr asztalánál, hogy „az angyalok eledelével“ erősítsék magukat az istengyermeki típus kialakítására.

Nálunk, kik a keresztény pedagógia elveinek gránitalapján állunk, nem a cél kitűzése, hanem a célhoz vezető legbiztosabb utak fellelése a probléma. Ha pedagógiai alaprincipiumaink változatlanok is,

methodikánk azért nem megkövesedett, azért nem pang; mert nem szűnünk meg állandóan kutatni új módok, új eszközök, új utak után, hogy a régi célhoz jobban, biztosabban és könnyebben eljussunk. A régit csak azért, mert régi, nem dobjuk el, az újnak, csak azért, mert új, nem hódolunk. Ezek a belátások vezettek bennünket, mikor folyó évi május 9.-én kitűztük intézetünkben a *Mária-kongregáció* régi, de még nem fakó, nyugodtan, de még mindig diadalmasan lobogó zászlaját. A Mária-kongregáció negyedfélszáz év óta a katolikus iskolának egyik legjobban bevált, egyik legmélyebben szántó és legtöbb eredményt produkáló nevelési eszköze. Óseredeti és ma is vallott célja az ifjú egyén lelkének és egész lelkületének átművelése a vallás eszméivel. Vallásos jellemeket akar az életbe beállítani. Egész munkáját Annak égi pártfogása alatt és gyakorlati megfigyelése mellett végzi, kit a magyarok Nagyasszonyuknak, Magna Dominának, a ciszterciek mennyei ügyvivőjüknek, *Advocata nostrának* tisztelnek. A szerény kezdő lépést, mely hivatva van a Szent-Imre-főgimnázium egykor, mint reméljük, hatalmas kongregációjához az alapot megvetni, 18 második osztályi fiú tette meg. Vezetőjük az intézeti hittantanár. A jelen iskolaév végén, valamint a következő kezdetén, mint jelöltek buzgólkodnak, hogy azután a próbaidő méltó elvégzése után igazi Mária-leventékké avattassanak fel.

E helyen is hálás köszönetet mondunk nagys. és ft. *Hanauer István* dr., c. apát, Szent-Imre-kollégiumi igazgató úrnak, aki az intézeti kápolnát a legnagyobb szívességgel engedte át az istentiszteletek céljaira s mindenben a legfigyelmesebb szeretettel és jóindulattal támogatott bennünket.

A nem-katolikus vallású tanulóink saját felekezetük hitoktatóitól nyertek vallási oktatást és ezeknek vezetése és felügyelete alatt tettek eleget vallási kötelességeiknek.

b) **Fegyelem.** Amint az államok jólétét és nyugodt fejlődését nem a szuronyok erdeje, hanem polgárainak a tömegérdekek iránti fogékony lelkiismerete biztosítja, úgy az iskola belső életében is csak az a fegyelem lehet állandó és jótékony, mely nem külső eszközök, büntetések és fenyegetések kényszerén, hanem a növendékek lelki készségén alapul. Áll ez főképp a nagyvárosok iskoláira, ahol a bonyolult viszonyok szinte illuzóriussá tesznek minden ellenőrzést. Fegyelmezésünk nem lehet más, mint az iskolai életre való alkalmazása ama vallás erkölcsi elveknek, amelyek az egész életnek irányt szabnak s mind az egyednek, mind a társadalomnak békét, boldogságot biztosítanak. Még írott törvényeink sem voltak; megelőző intések, éberség, rendhez szoktató figyelmeztetések, óvó felvilágosítások, a lelkiismeret

felébresztése, értelmi rávezetés voltak fegyelmezésünk eszközei. S hála Istennek, úgynevezett „erősebb rendtartási eszközökre“ nem is volt szükségünk soha.

Nem lehet más vezetője az iskolának a fiatal szívek hajlításában, mint a szeretet. Az a szeretet, mely minden lélek mélyén az Isten képét látja; az a szeretet, mely önmagát felejt el az ifjúságért; az a szeretet, mely sokat tűr, mindent odaad, mindent elfelejt s nem fárad el a megbocsátásban. Szeretet nélkül csupa feketeség az iskola; önféjűség, kényszer, bizalmatlanság, kedvtelenség ülnek benne. A szeretet visz bele fényt s meleget, őszinteséget, nyíltságot, bimbófakadást, virágnylást. Nem az a szeretet, mely mindent elnéz, hanem amely mindent meglát s a veszedelmet az útból elhárítja. Nem az, mely mindent megenged, hanem amely a tökéletesedés reményéért mindent megbocsát. Az okos szeretet, mely nem ismer nagyobb örömet, mint édes örömeket csordítani a szívekre, Nem olyanokat, amelyekkel a rendetlen szeretet szokta a gyönyör éhes száját tölteni s amelyektől csakhamar bánattal és unottsággal telnek meg csontjai, hanem amelyektől lendületet kap a szebb élet vágya s kigyúl az élet piros jókedve.

Azon kell lennünk s azon is vagyunk, hogy minél jobban érezze magát a tanuló az intézet körében. Keresve szerzünk neki minél több örömet, hogy a hajnalfriss reggelből minél több fény és meleg áradjon be majd később az élet szürkeségébe. De rajta tartjuk a szemünket és nem felejtjük, hogy az iskola az élet számára készít elő s nem szabad a gyermeket olyan kényeztetéshez szoktatnunk, milyent az élettől hiába vár. Az iskola udvarából az élet ösvényeire vezet az útja, s ezt nem mindig szegélyezik örömvirágok, sőt a legtöbbször passziflórás sziklafalak mellett, morajló mélységek felett, csipkés szakadékok és kísértő örvények mentén vezet el. Itt pedig egészséges idegekre, tiszta fejre, még inkább bátorságra, önbizalomra, elszánt-ságra, nyugalomra, áldozatkészségre, hősiségre, határozottságra, türelemre, szóval: fegyelmezett érzésekre, komoly jellemre van szükség. Jellemre, melyet nem riaszt meg a veszedelem vagy sikertelenség s nem térít el sem szóbeszéd, sem gúny vagy fenyegetés. Jellemre, mely emberi tekinteteket nem ismer és fékentartja gondolatait, indulatait és szavait. Jellemre, melyet nem ragad el a divatos áramlat és nem ejt kétségbe a magáramaradás.

Ez a hatalmas szárny azonban, mely így az élet Alpesei fölé, sőt még magasabbra: önmaga fölé viszi az embert, nem egy nap alatt izmosodik meg ennyire. Hosszú, céljátudó torna edzi meg, kezdve a legkisebb, sokszor jelentéktelennek látszó erőgyakorlatokon. Ezért már idejekorán fel kell keltenünk az ifjában és megerősíteni a

győzedelmes lemondás, a diadalmas önlebírkózás, a lefegyverző nagylelkűség, a hódító önzetlenség ideghangulatát.

Igy nevelünk szerény, de határozott, önlegyőző, de küzdésben és lemondásban egyaránt bátor, ideális, de az élet realitására felkészült, fegyelmezett nemzedéket, amely nem kényszerparagrafusoknak engedelmeskedik alacsony félelemből, hanem lelkiismerete szerint cselekszik okos belátásból, nemes szabadakaratból.

Hogy nevelő-fegyelmezésünk minél eredményesebb legyen, *egyéni jellemlapot* vezetünk minden tanulóról.

A keresztény nevelésnek régi tétele — s ezt a modern pedagógia szélesebb kísérleti apparátusra támaszkodva, mint újat hangsúlyozza — hogy a tanításnak és nevelésnek a gyermek egyéniségéhez kell alkalmazkodnia. Az egyéniséget testi és szellemi tulajdonságok alkotják. Ezeknek okait részint a környezetben, részint az organizmus fejlődésében kell keresnünk. Megismerésük feltétlenül szükséges, ha az egyéni képességek szabad kifejllesztésének gondolatához közelebb akarunk jutni; ha nagyra és szépre akarjuk nevelni a gyermeki pszichében rejlő etikumot; ha igazságosan akarunk ítélkezni haladásukról a tudományban és a jellemben. Ezt az ítéletet most számokban vagy néhány melléknévi jelzővel fejezzük ki a bizonyítványban. Csak ha a magaviselet ellen vannak nagyobb kifogások, akkor van néhány szónyi megokolásban egy kis jellemzés, ez is csak a külső magaviseletről, vagy törvénysértésről. Egyébként azonban a hibáknak és fogyatkozásoknak, a hasznos és káros tulajdonságoknak micsoda skálája húzódik el a „jó“ és „szabályszerű“, a „szabályszerű“ és „kevésbé szabályszerű“ vagy éppen „rossz“ között, amelyről a bizonyítvány mit sem árul el. És a tanulásról is mily keveset mond az „elégéses“ és az „elégtelen“! A tudás fokát jelöli-e, vagy a haladás ritmusát? Miért csak „elégéses“? Miért éppen „elégtelen“? És a „jeles“ is a szorgalom jutalma-e, vagy különös tehetség jellemzése-e?

Nem lehet kívánni, hogy ezt mind beleírjuk a bizonyítványba; azt is el lehet hinni, hogy minden tanári testület számot tud adni arról a sok fizikai és pszichikai életnyilvánulásról, melynek eredőjeként ezt, vagy azt az érdemjegyet adja: mégis mind több oldalról hangzik a szükségessége annak, hogy ezeket az adatokat az iskola saját intim használatára feljegyezze és összegyűjtse, kezdve attól a pillanattól, mikor a tanuló az intézetbe lépett, végig az intézeti élet befejeztéig.

A feljegyzés által maga a megfigyelés is pontosabbá válik. Amikor valami eredményt jellemző formában le akarunk írni, akárhányszor csak akkor vesszük észre, hogy ismeretünk sem eredetében, sem megokolásában nem elég biztos.

Másrészt általánosabbá lesz a megfigyelés. Rendesen úgy van, hogy csak a két ellentétről, a nagyon jó és a nagyon rossz tanulóról van határozottan körvonalozott képünk; a közepesről, az átlagról a legtöbbször fakó, színtelen az ismeretünk.

A feljegyzésekben megerősített megfigyelési eredmények főképp ott tesznek nagy szolgálatot, ahol — a mai szakrendszer mellett elég sűrűen — új tanárok keze és ítélete alá kerülnek a tanulók. Az átvett jellemlapok nemcsak hogy előítéletekkel nem fogják eltölteni a tanárt, hanem ellenkezőleg, nagyobb éberségre fogják ösztönözni saját tapasztalatainak elbírálásánál. Másoknak kellően megokolt véleménye jobban el fogja igazítani a kétes esetekben, mint azok az ellenőrizhetetlen, sokszor felületesebb ítéletek, melyek egyik-másik „született szabályszerű“-ről mennek szájról-szájra s amelyek már annyi gyermeknek megjavulását tették lehetetlenné.

És mennyi hasznát látja e jellemlapoknak a szülői ház! Az érdeklődő szülőknek — különösen az új tanár — alig tud érdembe vágó dolgot mondani, legfeljebb azt, hogy ennyiszor felelt; hogy még most sem tud logaritmust keresni; hogy a füzte pizkos s az órákról sokszor elkésik; de hogy tudatos könnyelműség, vagy egyszerű élenkség, önfejtőség, vagy fakadó önállóság, béna appercepció, vagy sajátos típusú memoria, öröklött diszpozíció, vagy beteges elváltozás, bő táplálkozás, vagy nyomorúság-e a jelenség oka, arról nem igen szólhat, már csak tapasztalati anyagának az elégtelensége miatt sem. Ha tudna is mondani, azt sem fogadná el a szülő olyan megbízható ítéletnek, mint több tanárnak éveken át leszűrődött, megegyező megállapításait.

Ezeknek meggondolása indított bennünket arra, hogy minden tanulóról egyéni jellemlapokat vezetünk a következő rovatokkal: *A tanuló neve*, születési ideje, helye; szüleinek neve, foglalkozása. *Családi körülményei* (élnek-e szülei, testvéreinek száma; gazdag, szegény, vagy nyomorog; terheltség; lakás-körülményei, ruházata, el látása; minő bánásmódban van otthon része)? *Testi fejlettsége* (nagysága az év elején és az év végén; súlya; testi hibák és fogyatkozások). *Külső megjelenése* (tisztaság, ruha, arckifejezés). *Furcsa szokásai* (arcfintorgatás, körömrágás stb.). *Alkoholt* (bort, sört, pálinkát) iszik-e (rendesen, alkalomadtán, soha)? *Vérmérséklete*, kedélye (csendes, komoly, élénk, mogorva, sangvinikus, flegmatikus, cholericus, melancholikus, szeleburdi, féktelen, bőbeszédű). *Vallásossága, Érzülete szülei, tanárai, társai iránt. Erkölcsisége* (szorgalmas, alattomos, kárörvendő, babonás, gyáva, szavatartó, ravasz, fösvény, irigy, kétszínű stb. vagy megfordítva). *Erkölcsi állapotát befolyásolja* (szülői ház, társaság).

Képességei (assziáció, appercepció, memória, fantázia, judicium, figyelem). *Érdeklődése* (játék, tanulás, művészet, színház, mozi, olvasmány iránt). *Rendszeretet* (pontosság az iskolalátogatás, dolgozat, füzet, könyv dolgában). *Viselkedése* (otthon, az utcán, játékközben). *Kóros hajlamai* (hazudozás, állatkínzás stb.). *Fegyelmi esetei. Milyen eszközöket használtak eddig vele szemben* (rábeszélés, önérzet felkeltése, szigor, milyen büntetés, jutalom, dicséret)? *Feltűnő változások. Jövő élet-pályájáról hogyan gondolkodik. Általános vélemény róla* (a tanároknál és tanulóknál).

A lapokat az osztályfők töltik ki, de az adatokat hozzá az egész tanári testület szolgáltatja, még pedig minden évben, amíg a tanuló az intézetet el nem hagyja. Nem félünk attól, hogy ezzel bűnlajstromot kötünk a fiúk nyakába, hogy azt éveken keresztül hurcolják. A jellem fejlődésének képe nem bűnlastrom, s igazi nevelő nem eshetik abba a bűnbe, hogy a hibát ne tudja elfelejteni és a javulást lehetetlennek tartsa. Életrajzoknak készülnek e lapok, már pedig az életrajzot — mondja Hebbel — „szeretettel kell megírni“.

Azt hisszük, hogy ilyen módon rendkívül hasznos eszközzel gyarapodott pedagógiai műhelyünk felszerelése.

c) **A szülőkkel való érintkezés.** Hogy azonban az iskola megvalósíthassa fölséges programját, szükséges, hogy a szülői házban készséges segítő társra találjon. Az utca, a kirakat, a mozi és színház, a zúgolvasmányok, a sajtó s a nagyszámú egyéb nevelési egyútt-hatónak a legtöbbször ellentétes, rontó hatása csak úgy ellensúlyozható, ha a szülői ház ugyanarra törekszik, mint az iskola; ha a család meghitt kereteiből ugyanaz a lélek sugárzik a gyermek felé; ha az édesapa tekintélye s az édesanya szeretete ugyanazoknak az ideáloknak a tiszteletét sugallja szívének, amelyeket az iskola ápol. Ezért nagyon fontos, hogy a szülői ház folytonos érintkezésben legyen a tanári testülettel; hogy megismerje az intézet szellemét, s megismervén, megértsék egymást s kölcsönösen felhasználják tapasztalataikat a gyermek lelkének tanulmányozására, alakítására a nagy célnak megfelelően.

Mi mindig rendelkezésükre álltunk a szülőknek, bármikor kerestek fel bennünket a kitézött fogadó-órákon, sőt azokon kívül is. Amikor csak szükségét láttuk, külön intőlapokkal értesítettük a szülőket gyermekeik előmeneteléről, viseletéről s minden alkalmat felhasználtunk, hogy tanáccsal és útbaigazítással szolgálhassunk a tanulók erkölcsi és szellemi fejlődésének összehangzó irányítására. Vajha minél több szülő venné igénybe és gyümölcsöztetné ezeket a közös megbeszéléseket!

d) **Ünnepélyek.** Az érzés mélyebben ivódik be a szívbe, mint az ismeret a feledékeny emlékezőtehetségbe. Ezért a gyermek lelkébe minél több örömrészletet kell elhelyezni. Erre szolgálnak az ünnepek; azok a nagy alkalmak, mikor megnyílik az örök ideálok arany szék-háza s fényözönben elénk lépnek a hit apostolai, a hazaszeretet vértanúi, a munka hősei, a polgárerények példaképei. Nagyságukat, ha nem is fogja fel egész jelentőségében a növendék, azért érzi az erény hatalmát, mely csodálatra készítet és utánzásra ösztönöz. A benső meghatottság, a közös érzések melege örömré hangol s ennek alap-tónusa akkor is ott reszket a szívben, mikor már mély gondolatra vált a közvetlen érzés. A lelkesedés pillanatában alakot nyernek az eszmék, emlékei támadnak a kegyeletnek, melyek lefoglalják s hosszú időre, sokszor az egész életre lekötik a futó percek mélységes tanulságait. Ezért nagy jelentőségűek az iskolai ünnepek, vallásosak és hazafiasak egyaránt.

November 4.-én ültük meg az intézet védőszentjének, Szent Imre hercegnek ünnepét a szülők és érdeklődők jelenlétében. Bevezetőül az *intézet énekkara* Lányi-Greksa „Szent-Imre-ének“-ét adta elő. Majd *Herglöz Jenő és Szüllő Ferenc*, I. o. tanulók Szemlérték „Szent Imre ünnepére“ című költeményét szavalták. Utána *Kiss Albin dr.* tanár mondotta a következő beszédet:

Kedves ifjak!

Kérlek benneteket, szellemetek szárnyain kísérjetelek el engem arra az útra, amelyre vezetni akarlak titeket.

A Dunántúlnak egy kis pontja felé tartunk, ahol a zord Bakony lábainál egy vár emelkedik az égnek meredek sziklaormon. Az emberi erő s az isteni sugallat egy templomot helyezett el itt. Nehézkes vörös kőoszlopok tartják a boltozatot, mintha emlékeztetni akarnának szent Györgynek az Ur ügyéért kiömlött vérére, akinek tiszteletére ezen ősi székesegyház szentelve volt.

Magas vendégei vannak a várnak: az első szent király időzik ottan udvarával. Talán komoly országos ügyek, talán az üdülés vágya vezette őket arra, az akkor sűrű erdővel borított vidékre. A jámbor legendairó hallgat róla. Egész figyelmét az ifjú királyi hercegnek szenteli.

Feltűnni látta alakját a multak fátyolán s eltelt vele egészen a szíve. Megismétli tetteivel ugyanazt, amit a Jegyes mond az Énekek énekében: „Felkelek s körüljárom a várost. Keresem az utcákon és tereken azt, akit szeret az én lelkem“. (III. 2.) Keresi őt a történelem országútjain, keresi a legendák, a szájhagyományok berkeiben. Azok az immár sárgult papírlapok, amelyeken fáradozásainak eredményeit megörökíti, átrezeg-

tetik hozzánk porladozó szívének érzéseit s drága emlékkép nyújtják át nekünk a kedves szent Imre herceg lelki fotográfiáját.

Elcsendesedett a vár. A szent király és vára népe éji pihenőre tér. Ám a királyi herceg szemeit kerüli az álom. Szíve telve van szeretettel a jó Isten iránt s ég a vágytól, hogy közelében lehessen — a tabernakulum előtt. Egy hűséges szolgálója kíséretében elhagyja a királyi palotát s a székesegyházba siet.

Oda érvén, alázata az oltár márványlépcsőire vonzotta le őt. Mikép beszélhetne, ha herceg is, méltóképen a jó Istennel, hacsak le nem borul előtte a föld porába? Minden áldozatra kész lelket visz oda magával s buzgó imában kéri az Urat, mit ajándékozhatna oda neki, amivel a tetszését kiérdemelne. Egyszerre csak — a legenda szerint — vakító világosság veszi körül s eme szavak hallatszanak: „Virginitas placet“. „A szűzességben találok gyönyörűségemet. Légy tiszta testben és lélekben. Ezt ajánld fel és légy állhatatos ezen elhatározásodban!“ „Én Uram — feleli a szent ifjú — én Istenem, Aki mindent látsz és megsegítség bennünket emberi gyarlóságunkban; Akitől rettegnek a föld fejedelmei; Aki a királyokat is halállal sújtod: valósítsd meg bennem tetszésedet!“

Kedves ifjak!

Ti még az élet tavaszkorában éltek. Értelmetek jóformán csak most kezd rügyezni, vagy bimbóba szökni. Sokat a jelenetekről sem tudhattok; annál kevésbé ismerhetitek a letűnt századok történetét. Ám nem nehéz dolog elgondolnotok, hogy a magyarság ezer éves élete folyamán milliőknak, meg milliőknak kellett sírba dőlniök, hogy ezt a hazát a ti számotokra fenntarthassák. Nézzétek csak! Ezen emberek túlnyomó részét egészen betemette a feledés homálya. Nem tud róluk sem nagy, sem kicsiny. Szent Imre herceg is meghalt, s lám, mégis él az emberek emlékezetében. Szellemé átsuhant a letűnt századok levegőjén. Közétek is leszállott, akik az ő nevének oltalma alatt kezditek meg ifjúságotokat, életküzdelmeket.

Ha megszólíthatnátok s kérdéseitekkel elhalmozhatnátok őt: Hogyan van az, kedves szent Imre herceg, hogy a te lényed ily csodás erőre tett szert, hogy nem tud lebírni a halál s az idők futása? — elevenebben szava sem tárhatná fel előttetek egész mivolta titkát, mintha egyszerűen reámutatna arra a kedves jelenetre, amelyet ép az imént elétek tártam. Imádkozott s eljegyezte magát az égnek szűzi tisztaságának jegygyűrűjével.

Nem csodálkozom fölötte, ha első tekintetre sem az imát, sem a lelki tisztaságot nem tudjátok oly varázsszereknek tekinteni, amelyek útját állják a lélek hervadásának s arra képesítik a törekeny embert, hogy mosolyogva vegye fel a harcot a mulandósággal. Mikor a multakba

visszanézünk s megakad a szemünk azon egyéneken, akik diadalmasan állották meg az élet tusáit, alig merünk arra gondolni, hogy ezek a glóriás alakok mi hozzánk hasonló gyarló emberek voltak egykoron. A szentség fénysugaraiban s a kegyeletes emlékezés távlati képében nagyobb arányúnak látszik a cél, amelyért küzdöttek, kiváltságosabbaknak látszanak az eszközök, amelyekkel feléje törtek. Pedig a dolog nem úgy áll, kedves Ifjak. Mindnyájan egyformán vándorai vagyunk az életnek, akik egyetlenegy közös hazába tartozunk. Utjainkon egyformán perzsel mindnyájunkat a nap heve, egyformán kínoz a tél hidege; egyformán vagyunk alávetve a gyengeségeknek; egyformán lehetünk áldozatai a bűnnek s leszünk a testi halálnak. De másrésről egyformán rendelkezésünkre áll a jó Isten kegyelme; egyformán nyitva áll előttünk a lehetőség arra nézve, hogy egyéniségünk hangszeréből édes hangokat csaljunk ki s elegyedjünk bele abba a koncertbe, amely az ég Urának dicsőségét zengi.

Nézd csak, kedves ifjú! Szent Imre először is az ima szárnyain száll a magasba. Te is tudod a Miatyánkot; te is tudod az Üdvözlégy Máriát. Te is el tudsz merülni az Isten jóságának, nagyságának, mindenhatóságának szemléletébe. Te is vágyódsz a menny örömei után. Ime az egyik futópálya, amelyen vele felveheted a versenyt. Függeszd reá szemeidet és nézd, hogy lett ő nagygyá annyi és annyi emberhez viszonyítva, akik szintén imádkoztak, de örökre kicsinyek maradtak.

Elevenen él az ő Isten-tudalma. Nem tud hozzá másként közeledni, mint Ábrahám alázatával, aki úgy beszélt: „Mikép merjek szólni az én Uramhoz, amikor por és hamu vagyok?“ (Gen. XXIII. 17.) Bár emberileg ítélve irigyelt magaslaton áll, mint királyi herceg, nem ringatja magát csalódásban önnön értéke felől. Tudja, hogy Ahhoz szól az imában, Aki előtt a szeráfok is megremegnek; Aki „a királyokat is halállal sújtja“. Mivel a Titkos Jelenések könyvének 24 öreg embere vele szemben mit sem tekint természetesebb kötelességének — a térdreborulásnál.

Szemlélődéseiben eltanulta a becsét az Isten kegyelmeinek, amelyeknek a legkisebbje is többet ér a legnagyobb földi birodalmaknál; az erényeknek, amelyek nagyobb kellemmel ékesítik az embert, mivel a legszébb földi diadém. Értékelései nyomán kigyulad lelkében a szent sóvárgások tüze. Érettük szívének egész forróságával tudja megostromolni az eget. *De profundis clamat.* Alázatának mélységeiből hangzik fel az imája. Vágyódásainak hatalmas erejében mintegy a szíve kiált az Urhoz.

Imaszavában hullámozó érzelmei nem pillanatnyi fellobbanások.

Folyton égő szövétnekként világítják meg az utakat, amelyeken gondolatban, tettben áthalad. Nem pusztán a veszprémi székesegyház tabernákulum, nem csupán a pannonhalmi dóm gót íve vonzzák őt ellenállhatatlan erővel s ringatják bele a vallásos fellelkesülés karjaiba. Tudta

nagyon jól a gyakorlatból, hogy az ima „a szívnek lélekzetvétele“ (szent Teréz), amellyel ép oly sűrűen kell táplálni a lelki életet, mint levegővel a tüdőt. Nem is mulaszt alkalmat arra nézve, hogy a hétköznapi élet atmoszférájában a magasba, az égiekhez, ne kapjon a szívnek levegőjéért. Az éj csendjében fapalotájuk nyílásain át sokszor szemléli őt az ő szent édesatyja, amikor fáklyafény mellett Dávid zsoltárait zengi. De tudván azt, hogy nem pusztán az ajaknak kötelme az imádság, reá tudja hinteni egész napi foglalatosságára a jámbor szándékoknak szentelt vizét s imádsággá tudja tenni szívének minden dobbanását, fájdalmát, örömét, tanulását, pihenését általa.

Nem tudom, kiérzitek-e a mondottakból, kedves ifjak, hogy szent Imrének nagyon kellett nőni az imádság által. Nagy eszmények állanak szüntelen előtte. Lelkének társasága az Ur, a Boldogságos Szűz, az angyalok és szentek. Nem gondoljátok-e természetesnek, hogy érzéseinek, ízlésének hozzá kellett finomodnia ehhez a felséges környezethez?

A nagy eszmények szolgálatára lelkének sok apró erejét rakosgatta össze. Imáival gondolatait, szavait, cselekedeteit a jó Istennek ajánlotta. Ily gondozás mellett az ő belső világa egy szép gót templommá alakult, amelynek csúcsívei, mint mindmegannyi imára kulcsolt kéz, az Isten dicséretét zengik. Állandóbb ez az alkotás a külső világ monumentumánál; hiszen a lélek mélyéről kibányászott anyagokból épült, amelyek fölött az időnek nincs hatalma.

Az a másik szép tulajdonság, amely szent Imrét az ifjúság eszményképévé tette, az ő szűzies tisztasága volt. Természetszerű hatása volt ez nemcsak a szent hangulatnak, érzületnek, szellemnek, amelyet az imádság alázatos, buzgó s állhatatos gyakorlása váltott ki benne.

Liliomot adnak a kezébe a festők, a szobrászok, akik alakját megjelenítik. Liliomos volt a lelke, teste egyaránt. Látjátok, kedves ifjak, itt a piszkos, sáros földön is fakadhat hófehér virág, ha ki tudja választani — miként a liliom — az anyaföldből azokat az elemeket, amelyek ilyené teszik.

Egy régi görög bölcs azt mondja az egyik művében, hogy az emberek valamikor az istenség virányain laktak s onnan röppentek alá a földre. Sok-sok emlékképet hoztak magukkal s jövődő értékük, boldogságuk attól függ, minő gonddal igyekeznek megőrizni maguk számára emez égi kincseket.

Bizonyos módosítással keresztény tan ez, kedves ifjak. Ugy foghatjátok fel az életet, hogy nemrégiben még angyalok voltatok s ott röpködtek az Istenség trónusa körül. Az Ur akarata azonban testtel, nehéz sárannyal övezte a lelketeket s kiküldött benneteket a földtekére, hogy az életnek nagy versenyzőtéren önálló küzdelmeket vívjatok s az örök

hazába való megtéréshez annál több boldogsággal jutalmazzon benneteket egykoron, minél inkább tudjátok, hogy az égi korona egyéni munkátoknak, erőfeszíteteknek is a gyümölcse.

Nagyon drága emlékeket hoztatok magatokkal az ég magaslataiból. Az a derű, vidámság, amely korotok jellemvonása s amely a ti, még meg nem zavart lelki békéteknek visszasugárzása, a mennyország hangulatára utal, ahol nincsen gyász, nincsen jajszó a Szentírás szerint; ahol az Ur minden könnyet letörölt a szemekről.

Az a közvetlenség, az a bizalom, amellyel egész belső világtokat kitárni szoktatok és tudjátok; az a titoknélküliség, amely ott csillog a szemeitekben, a mennyei bon-ton-ra, társalgási módra s mindenek fölött az égi tisztaságra vall. Igen, ez a ti öröksétek; ez a ti drága kincsetek, amellyel a ti égi Atyátok földi vándorutatokra bocsátott benneteket.

Megértem, hogy az Üdvözítő miért szerette annyira a gyermekeket s miért intette a tanítványait: Hagyjátok a kicsinyeket hozzám jönni! Megértem, miért oly kedves minden gyermekarc, amíg rajta ül a tiszta, ártatlan lélek sugárzata. Ők még a mennyország életét folytatják s szemek tükrében mintha benne lobogna az égi fény, amely ott környezet őköt; üde érzelmvilágukban mintha visszacsengenének az égi palotának édes melódiái.

Csakhogy, kedves ifjak, idejekorán meg kell tudnotok, hogy ezt az égi kincset, amelytől derütök, boldogságtok függ, nagyon is törekeny edényben hordozzátok. Lám, minél jobban fejlődtek, növekedtek, annál inkább eltávolodtok boldog hazátok aranykapuitól; annál nagyobb lesz a kísértés, hogy a durva testi vágyak s örömök zajában mindegyre kevésbé érzitek meg azokat a tiszta, finom hangokat, amelyek az égi zenéből csengnek a fületekbe; annál nagyobb lesz a veszély, hogy előkelő származástokat elfelejtitek.

Ugyanezt ajánlom hát nektek, amit az a régen porladozó görög bölcs tanácsolt: az egyik szemetek folyton az égre tekintsen. Tegyetek úgy, mint a zsidó nép, amikor a rabság keserű kenyerét ette Babylonban. Testük ugyan idegen földön jár, de lelkük, szellemük, mint valami vándormadár, folyton az ő édes hazájuk virányai fölött röpköd.

Az égi hazátokra való sűrű gondolás meg fog benneteket óvni az életnek azon rozsdafoltjaitól, amelyeket a testi bűn tud ejteni a lélek fehér köntösén.

Nos, miért ne akarnátok inkább szépek lenni, mint rútak? Miért ne akarnátok jobban, hogy szeretettel öleljenek át benneteket az emberek, mint hogy lesütött, téveteg szemeitekből lelketek sebeit kiolvasva idegenkedéssel forduljanak el tőletek?

Lám, külső életkörülményeiteket, testetek nagyságát, arcotok voná-

sait, szellemi képességeitek minőségét nem tudjátok megváltoztatni: ám a szíveteknek, lelketeknek urai vagytok. Hadd törjön hát keresztül a szép belső a külső vonásokon! Hadd járjon a lélek fehér stólába öltözködve! Hadd diadalmaskodjék bennetek az égi tűz s hadd égessen ki belőletek minden salakot! A Szentírás szavai, miként szent Imrén, rajtatok is valósulnak akkor: „Ó mi szép a tiszta nemzedék az ő fényességében! Halhatatlan az ő emlékezete, minthogy benne él az Isten s az emberek tudásában“.

Kedves ifjak! Ha a mai magyar ifjúság lelkületét vizsgálgatom, úgy találok, hogy nagyon hasonlatos ahhoz a hervadó, bánatos őszi tájhoz, amely bennünket mostanság körülvesz. Bágyadt, hullatag levelei ők a nemzet élete fájának; hiányzik belőlük az üde életerő, amely az ő világot virulóvá, a nemzet jövőjét reményteljesebbé tenné.

Ha szent Imrere vetem a tekintetemet, rögtön észreveszem, hogy nála az immortalitás, a nem hervadó lét, az eleven természetfölöttiségnek gyümölcse, amely az ő valóját áthullámozza s amely az ő múlt életnyilvánulásait átszellemítve az erő s az örökkévalóság jegyeivel ruházza fel.

Nem lesz igazságtalan a következtetés, ha arra gondolok, hogy épen ennek a természetfölötti életerőnek a megvetése festi a láz rózsáit a modern ifjúság arculatára.

Imádkozó és tiszta nemzedékre van szükség ahhoz, hogy felviruljon a nemzeti lét. Lám, az Istennel társalgó lélekben sok szunnyadó nemes érzelem, szenvedelem kap erőre. De afelől sem lehet kétség, hogy a fegyelmezett szívnek, életnek sokkal több a szabad, a le nem kötött erője, energiája, mint annak, amely az önösség s a durva vágyak rabbilincseit hordozza. A haza jövőjének szolgálatára oly mellőzhetetlen mind a két előny!

Kedves ifjak! Szent Imrében ez az imádkozó s tiszta lélek legyen a ti eszményképetek! Lebegjen előttetek szüntelen az ő alakja, mint eleven vízió! Törtessetek utána! Nagy hivatást teljesítetek ez által.

Ahányan vagytok, annyian testesítetek meg a modern ifjúság sápadt, vértelen soraiban a kedves szent Imre üde szellemét. Amikor ez által a magatok egyéni boldogságának útjait egyengetitek, örömei, büszkeségei lesztek jó szüeliteknek s intézetünknek s díszei egykoron a magyar hazának.

A gyönyörű gondolatoktól terhes, mélyen ható beszéd után *Kovács Ferenc*, I. o. t. Károly Ignácnak „A szeretet bizalma“ című költeményét szavalta. Az *énekkar Szepessy-Kontornak* Szent-Imre-énekét adta elő. *Vinkovits Zoltán*, II. o. t. Károly Ignác „Magyar Ifjak védőszenkje“ című költeményét, *Skultéty Bertalan*, *Zboray Tibor*, *Ibos István*,

Lázár Imre gr., Beitzer Győző, Fáykiss Géza, Temple Rezső, Kuhn Károly, Zielinski István, Kosztin László és Szüllő Árpád, II. o. tanulók Szepessy Lászlónak „Szent Imre szobra előtt“ című apotheózisát szavalták el. Az igazgató zárószavai után a himnusz éneklésével ért véget az ünnepély.

November 19.-én Erzsébet királyné emlékét ünnepeltük a következő rendben:

1. Lampérth G.: Cipruslombok Erzsébet királyné sírjára, szavalták: *Ilosvay László, Szakály Károly, Hotz Gábor, Misik Lajos és Füle Ernő*, I. o. tan.

2. Erzsébet királyné emlékezete; ünnepi beszéd, mondta az igazgató.

3. Erzsébet királyné életéből; felolvasták: *Jankovich Endre, Hidassy Dezső, Neuhold Elemér, Nagy Dezső és Dóry Lajos*, I. o. tan.

4. Lampérth: Gödöllői zöld erdőben, szavalta: *Demjanovich Endre*, I. o. tan.

5. Minke Béla: Erzsébet királyné, szavalta: *Tóth Ferenc*, I. o. tan.

6. Móra István: Könyörgés, szavalta: *Buchgraber Gábor*, I. o. t.

7. Himnusz, énekelte az ifjúság. — Ünnepély után szentmise.

Április 17.-én az 1848.-i törvények szentesítésének emlékére rendelt ünnep műsora ez volt:

1. Petőfi S.: Nemzeti dal, szavalta: *Temple Rezső*, II. o. tan.

2. Tompa: A gólyához, szavalta: *Maza Miklós*, II. o. tan.

3. A nap jelentőségét *Kiss Albin dr.*, tanár ismertette.

4. Gáspár Imre: Szeresd a hazát, szavalta: *Herglöz Jenő*, I. o. tan.

5. Himnusz, énekelte az ifjúság. — Ünnepély után szentmise.

Az évváró ünnepélyt június 21.-én délelőtt 11 órakor tartottuk a következő műsossal:

1. Fóthi dal, hármaskarban előadta az énekkar.

2. Lévy Mihály: Hazám, szavalta: *Mihályovits Tibor*, I. o. tan.

3. Várad Antal: Az ezüst fátyol legendája, szavalta: *Besenyei Zoltán*, II. o. tan.

4. Induló, hármaskarban előadta az énekkar.

5. Búcsúzó, mondta *Beitzer Győző*, II. o. tan.

6. Az igazgató záró beszéde után a jutalmak és a bizonyítványok kiosztása.

C) a) Segélyezett, b) ösztöndíjas, c) jutalmazott tanulók.

a) Ifjúsági Segítő-egyesületünk még nincs ugyan megszervezve, de a jöttévés szelleme már bontogatja szárnyait. A mult évről az intézet kegyurának, mélt. és főtiszt. *Békefi Remig dr.*, zirczi apát úrnak nagylelkű adományából megmaradt 150 kor. alap a lefolyt évben a következő ajándékokkal gyarapodott:

1. Békefi Remig dr. apát úr engedélyéből minden egyes tanuló beírási díjából 2 kor., összesen	220 kor.
2. Békefi Remig dr., apát úr ajándéka	60 „
3. Vezsenyi Lászlóné úrnő	20 „
4. Wolf Vilmos földbirtokos úr	20 „
5. N. N.	16 „
6. Czilek Balázs dr., ciszt. r. theol. tanár úr	10 „
7. N. N.	10 „
Összesen:	<u>356 kor.</u>

Kiadások.

1. Kirándulási segély	80 kor.
2. Beírási díjra egy tanulónak	16 „
3. Cipőre egy tanulónak	10 „
Összesen:	<u>106 kor.</u>

Mérleg.

Bevétel	356 kor.
Kiadás	<u>106 „</u>
	250 kor.
Tavalyi maradvány	<u>150 „</u>

1914. június 21.-én van tehát: 400 kor., mely a Pesti Hazai Első Takarékpénztárban 21315. sz. könyvecske alatt kamatozik.

Egyéb segélyek:

Piszter Imre dr. úr, a Bernardium igazgatója, Brázay Kálmán és Skultéty Bertalan II. oszt. tanulóknak megvette a szükséges iskola-könyveket 18 kor. 80 fillérért.

A *Szent-István-társulat* és a *Franklin társulat* igazgatóságának, továbbá *Németh József* könyvkereskedő úrnak hálára kötelező jóságából 8 tanuló könyv-segélyben részesült 74 kor. értékben.

Az intézet kegyura 21 tanulóknak 864 kor. tandíjat engedett el.

b) A *jövedéki bírság-alapból* Szalay Miklós, I. o. tan. és Zielinski István, II. o. tan. 200—200 kor. ösztöndíjat élvezett.

c) *Békefi Remig dr.*, zirczi apát úr Őméltósága szorgalmas, jóviseletű tanulók jutalmazására osztályonként egy-egy tíz koronás aranyat bocsátott a tanári testület rendelkezésére, amely a beszerzett könyvekkel Hidassy Dezső, I. o. tan. és Beitzer Győző, II. o. tanulókat tüntette ki.

Ugyancsak az *intézet kegyura* kiváló énekesek jutalmazására egy tíz koronás aranyat ajánlott fel; könyvjutalomban részesültek: Demjanovich Endre és Nagy Zoltán, I. o. tan., Gyulai Elemér, II. o. tan.

Hanauer István dr., érseki hitbiztos úr Őnagysága a hittanban különösen szorgalmas tanulók számára osztályonként egy-egy szép ezüst keresztet adományozott. Mihályovits Tibor, I. o. tan. és Bathó István, II. o. tan. kapták buzgóságuk e szép elismerését.

Piszer Imre dr. úr, a ciszt. r. budapesti hittud. és tanárképző intézet igazgatója és *Czilek Balázs dr.* úr, ugyaneme intézet tanára, a hittanban jeles előmenetelt tanúsított minden tanulónak a „Lelki tükör“ című munka egy-egy példányát ajándékozták.

A *Gálos Bernát*, ciszt. r. gyakorló tanár úrtól felajánlott jutalomkönyvet (Andor József: Nagy Lajos) a tanári kar Szüllő Ferencnek ítélte oda.

Fogadják mindnyájan, akik szíves érdeklődésükkel tanítványaink és intézetünk iránt érzett meleg érdeklődésüknek jelét adni kegyesek voltak, őszinte, hálás köszönetünket. Jócselekedetük öntudata, Isten áldása legyen boldogító jutalmuk!

D) A hatóságoktól érkezett fontosabb rendeletek.

1913.

1. Zirczi apát 530. sz. megküldi az új tandíjszabályzatot.
2. Tankerületi kir. főigazgató 5396., 604., 995., 1581., 1962., 2113., 2479., 2648., 2865. sz. igazgatói értekezletekre hív a középiskola reform ügyében.
3. Tankerületi kir. főigazgató 1116. sz. közli a vallás- és közoktatásügyi miniszter 162869. sz. rendeletét a görög kath. ünnepekről.
4. Tankerületi kir. főigazgató 381. elnöki sz. megküldi a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 174.921. sz. rendeletét, mely a megnyílt I. és II. osztálynak az 1913/14. isk. évre megadja a nyilvánosság jogát.
5. Zirczi apát 757. sz. elrendeli, hogy a magyar ciszterciek tanítórendiségének századik évfordulóját a jövő (1914/15.) iskolai év elején ünnepeljék meg a rendi intézetek.
6. Zirczi apát 793. sz. az ifjúsági lelkigyakorlatok idejére és reformjára vonatkozó véleményt kér a tanári testülettől.

1914.

1. Tankerületi kir. főigazgató 2478. sz. figyelmeztet a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 185.334—1913. sz. rendeletére, mely szerint fiúközépiskolákba leányok nem vehetők fel rendes tanulókul.

2. Tankerületi kir. főigazgató 2947. sz. hivatkozással a fő- és székvárosi tankerület 1914. márc. 7.-i igazgatói értekezletének megállapodására, elrendeli, hogy a kath. vallású tanulók lelkigyakorlatainak ideje alatt a másvallásúaknak rendes előadásuk van; a husvéti szünet minden tanulóra nézve virágvasárnap előtti szombaton délben kezdődik.

3. Tankerületi kir. főigazgató 3304. sz. jóváhagyja a jövő évi tankönyvjegyzéket.

4. Vallás- és közoktatásügyi minisztérium 44.404. sz. az intézet igazgatóját az újvidéki kir. kath. főgimnázium június havi érettségi vizsgálatain való elnökléssel bizza meg.

E) A tanulók érdemsorozata.

A számok jelentése :

a) Az érdemsorozatban : b) A magaviseletben :

1 = jeles	1 = jó
2 = jó	2 = szabályszerű
3 = elégséges	3 = kevésbé szabályszerű
4 = elégtelen.	4 = rossz.

A rövidítések jelentése :

g. kath. = görög katolikus
ág. h. ev. = ágostai hitvallású evangélikus
ref. = református
izr. = izraelita
fm. = felmentve
gr. = gróf.

I. OSZTÁLY.

Sorszám	A tanuló neve és vallása	Rendes tantárgyak								Ének	Rendk. tant.	Magaviselet
		Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számtan	Rajzoló geometria	Szépíráás			
	Beiter Géza	2	2	2	2	2	3	3	3	3	1	2
	Bogó József	3	3	4	4	3	4	4	3	3	3	2
	Buchgraber Gábor	1	1	1	2	2	2	1	3	fm.	3	1
	Demjanovich Endre , g. kath.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
5	Dékány Endre, ref.	3	4	4	4	3	4	4	4	fm.	3	1
	Dőry Lajos	1	2	2	2	2	3	2	3	3	3	2
	Erntner Károly	1	2	2	2	1	2	3	2	3	3	1
	Füle Ernő	1	1	1	1	1	1	1	2	1	3	1
	Gál József	2	3	3	2	3	3	3	4	3	3	2
10	Glatz Farkas, ág. h. ev.	1	1	1	1	1	2	2	1	2	2	1
	Greszl Ferenc	1	2	2	2	2	2	2	3	2	2	1
	Heinzl Oszkár	2	2	2	2	2	3	3	1	1	3	2
	Herglóz Jenő	1	1	1	1	1	2	2	3	2	3	1
	Hidassy Dezső	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
15	Hócz Gábor , g. kath.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1
	Ilosvai László	1	2	2	3	3	2	3	3	1	2	1
	Jankovich Endre	1	2	2	1	1	2	2	2	1	2	1
	Kovács Ferenc	1	2	2	3	3	3	3	4	3	2	2
	Kratzer József	3	3	4	3	3	3	3	4	2	3	1
20	Krizsán József	1	2	2	3	2	3	3	3	2	3	1
	Lopusny István	2	3	4	2	3	3	3	3	3	3	2
	Metzler Jenő	1	2	2	2	1	2	1	3	2	2	1
	Mészáros József	1	3	3	2	2	3	3	3	1	3	1
	Mihályovics Tibor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
25	Misik Lajos	2	2	2	2	1	2	2	3	2	1	1
	Mohilla István	2	4	4	4	4	3	4	3	2	3	1
	Molnár László	1	1	1	1	3	1	1	2	3	2	1

Sorszám	A tanuló neve és vallása	Rendes tantárgyak								Ének	Rendk. tant.	Magaviselet
		Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetr.rajz	Számítan	Rajzoló geometria	Szépíráás			
	Morva Lajos, ág. h. ev.	3	3	3	3	3	3	3	2	2	3	1
	Müller Ernő	2	2	3	2	2	4	3	2	2	3	2
30	Nagy Zoltán , ref.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
	Neuhold Elemér	1	3	3	3	2	3	3	2	2	1	1
	Öry Lajos	2	2	3	3	3	4	4	3	3	1	2
	Peller József	1	2	3	1	3	2	2	2	3	3	1
	Pinterits Rezső	3	4	4	4	3	4	4	3	3	3	2
35	Póczak Ferenc	2	3	3	3	3	2	3	f.m.	3	3	2
	Rajz Ferenc	3	2	3	2	3	3	3	3	3	3	2
	Rácz Ádám	1	2	2	1	3	3	3	3	2	3	2
	Réder László	2	2	3	2	3	3	3	2	2	3	1
	Romoda Ödön	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3	1
40	Szakály Károly	1	2	2	2	2	2	2	3	2	1	1
	Szalay Miklós	1	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1
	Szegő István, izr.	2	2	2	2	3	2	2	3	2	2	2
	Szeikovits Ferenc	2	3	3	3	3	3	4	2	1	2	2
	Szüllő Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1
45	Tahy Gábor	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1	1
	Thén Kálmán	1	2	2	2	2	1	2	3	2	1	1
	Tomka Emil	2	2	2	2	1	3	2	2	2	1	1
	Tóth Ferenc	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1
	Turtzer Károly	2	2	2	2	2	3	3	2	3	1	2
50	Végh József	2	3	3	2	2	3	3	3	3	3	2
	Wolf Vilmos	1	3	3	2	3	3	3	3	2	2	1
	Zárda Antal	1	3	2	2	3	3	3	3	2	3	2
	Magántanuló :											
	Jánossy Béla, ism.	2	2	3	3	3	3	3	3	—	—	—
	Kimaradt :											
	Medzihradzki András											
	Moldoványi Dénes											
	Pettenkoffer József											
	Rosa Rezső											
	Vizsgálatot nem tett :											
	Kovács Elemér, magántanuló											

Beiratkozott : 58, bizonyítványt kapott : 53.

II. OSZTÁLY.

Sorszám	A tanuló neve és vallása	Rendes tantárgyak								Ének	Rendk. tant.	Magaviselet
		Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítan	Rajzoló geometria	Szépírás			
	Alkér György	1	2	2	1	1	2	2	2	2	—	1
	Ambrus Lajos	2	2	4	3	2	4	3	3	2	—	1
	Antalóczy Kornél, g. kath.	1	2	3	2	2	3	2	4	1	—	2
	Bachmann Frigyes, ref.	1	2	1	3	2	2	2	2	2	—	2
5	Bathó István	1	1	2	1	1	2	2	2	2	—	1
	Beitzer Győző	1	1	1	1	1	1	1	3	1	—	1
	Besenyei (Vinkovits) Zoltán	1	2	3	2	2	3	3	2	2	—	1
	Böhm Mihály, ág. h. ev.	1	2	3	3	2	2	3	3	2	—	2
	Brázay Kálmán	1	1	2	1	1	2	2	2	1	1	1
10	Csepela Alajos	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1
	Dávid Pál	2	2	3	2	2	3	3	3	2	—	2
	Deák Sándor	3	3	4	4	4	4	4	3	1	—	2
	Donkó István	1	1	2	1	1	2	1	3	2	2	1
	Faykiss Géza	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1
15	Fekete Gyula	1	1	1	1	1	1	2	3	1	2	1
	Filó Jenő	2	1	3	3	3	3	3	3	2	—	2
	Follát Adám	2	1	2	3	3	3	3	3	2	—	1
	Frankhauser József	1	2	3	2	1	2	2	2	1	—	1
	Gerencsér József	2	3	3	2	2	3	3	3	fm.	—	1
20	Gerényi Jenő	1	2	2	1	2	1	2	1	fm.	1	1
	Gyulai Elemér	1	1	1	1	1	2	2	2	fm.	1	1
	Harmathy Jenő	1	2	2	1	1	2	2	2	1	1	1
	Hegedüs Endre	1	2	3	1	1	3	3	2	2	1	2
	Hegyí Bálint	1	2	2	1	1	3	3	3	1	—	1
25	Helle Barna, ref.	1	1	2	2	2	2	2	2	1	—	1
	Ibos István	1	1	2	1	1	2	2	3	1	1	1
	Kárász Ernő	1	2	2	2	3	2	2	2	1	1	1
	Kosztin László	1	1	1	1	2	2	2	3	2	—	1
	Kozma Géza, izr.	3	2	3	2	3	3	3	3	1	—	1
30	Kuhn Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
	Lazay Béla	1	1	3	2	2	3	3	3	2	1	1
	Lázár Imre, gr.	1	2	3	3	3	3	3	3	1	—	1

Sorszám	A tanuló neve és vallása	Rendes tantárgyak									Ének	Rendk. tant.	Magaviselet
		Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természettan	Számítás	Rajzoló geometria	Szépírás	Testgyakorlás			
35	Maza Miklós	1	2	3	3	1	2	2	3	1	—	1	
	Neuhold József	1	1	1	1	2	1	2	2	2	—	1	
	Oberding József	2	3	4	4	3	4	4	3	1	—	2	
	Pettenkoffer Sándor	2	3	4	3	3	4	3	3	3	—	2	
	Seidel Mihály	2	3	3	3	3	3	3	3	fm.	—	1	
40	Simonyi Vilmos	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1	
	Sipos Ferenc, izr.	3	2	3	2	3	3	3	3	3	—	2	
	Skultéty Bertalan	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	
	Szalay Ferenc	1	2	2	3	3	2	3	3	fm.	—	2	
	Szántó Endre	3	3	3	2	1	3	4	3	3	1	2	
45	Szecsődy István	2	3	3	3	2	3	3	3	3	1	2	
	Szüllő Árpád	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	
	Temple Rezső	1	2	2	1	1	2	2	3	fm.	—	1	
	Urbán Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	
	Vezsenyi László	2	3	3	3	3	3	3	4	3	—	2	
50	Zartl László	2	2	3	2	2	2	3	3	2	—	1	
	Zboray Ádám, ism.	2	2	4	3	3	3	3	3	2	—	2	
	Zboray Tibor	1	2	2	2	1	2	2	3	1	1	1	
	Zielinski István	1	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1	
Más intézetbe ment :													
Szabó Károly													

Beiratkozott : 52, bizonyítványt kapott : 51.

F) Statisztikai kimutatás.

	I.	II.	Össz.
1. <i>Beiratkozott:</i>			
Nyilvános tanuló	56	52	108
Magántanuló	2	—	2
Összesen	58	52	110
Az előző osztályból lépett fel	57	51	108
Ismétlő	1	1	2
Összesen	58	52	110
<i>A nyilvános tanulók közül önként kimaradt</i>	4	1	5
Tanács folytán távozott	—	—	—
Kizáratott	—	—	—
Meghalt	—	—	—
Az osztályvizsgálatról elmaradt	—	—	—
Osztályvizsgálatot tett	52	51	103
Összesen	56	52	108
<i>A magántanulók közül a vizsgálatról elmaradt</i>	1	—	1
Osztályvizsgálatot tett	1	—	1
Összesen	2	—	2
2. <i>A nyilvános tanulók megbetegedéseinek száma:</i>			
Könnyű	158	123	281
Súlyos	10	12	22
Fertőző	3	8	11
3. <i>A fegyelmi esetek száma:</i>			
Igazgatói megrovásban részesült	—	—	—
Tanárkari megrovásban	—	—	—
4. <i>A nyilvános és magántanulók megoszlása kor szerint (december 31.-én):</i>			
9. évét betöltötte	6	—	6
10. „ „	39	1	40
11. „ „	8	13	21
12. „ „	2	29	31
13. „ „	1	7	8
14. „ „	—	1	1
5. <i>Az osztályvizsgálatot tett nyilvános- és magántanulók megoszlása: a) honosság szerint:</i>			
Magyarországi	53	51	104
Horvát-Szlavonországi	—	—	—
Külföldi	—	—	—
<i>b) szüleik állandó lakása szerint:</i>			
Budapesten	41	34	75

	I.	II.	Össz.
A magyar anyaország más törvényhatóságában lakott	16	17	33
És pedig:			
Abauj-Tornavármegye	1	—	1
Borsodvármegye	—	1	1
Fejérvármegye	1	1	2
Jász-Nagykún-Szolnokvármegye	1	—	1
Komáromvármegye	1	—	1
Mosonvármegye	—	1	1
Pest-Pilis-Solt-Kiskúnvármegye	7	13	20
Vasvármegye	1	—	1
Zemplénavármegye	—	1	1
6. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása <i>szülők foglalkozása szerint</i> :			
Nagybirtokos, nagybérlő	—	1	1
Középbirtokos, középbérlő (100—1000 hold)	1	—	1
Kisbirtokos, kisbérlő (100 holdon alul)	3	4	7
Egyéb őstermelő (napszámos, kertész, halász)	—	1	1
Gazdasági segédszemély	1	—	1
Nagyiparos, bánya-nagyvállalkozó	—	—	—
Kisiparos	8	2	10
Ipari segédszemély, előmunkás	5	2	7
Ipari vagy bányászati segédszemély	3	—	3
Nagykereskedő vagy nagyvállalkozó	—	—	—
Kiskereskedő vagy kisvállalkozó	4	1	5
Kereskedő vagy közlekedési segédszemély, altiszt, szolga	2	2	4
Kereskedő vagy közlekedési tisztviselő	2	6	8
Köztisztviselő	7	16	23
Pap, tanár, tanító	1	6	7
Máskéfé értelmiségi	8	5	13
Közhivatali alkalmazott, szolga	1	1	2
Háztulajdonos	—	1	1
Katona-, csendőrtiszt	1	1	2
Napszámos	—	—	—
Nyugdíjas, tőkés	5	—	5
Magánzó	1	2	3
Egyéb ismeretlen foglalkozású	—	—	—
Árvaházi, szeretetházi tanuló	—	—	—
Összesen	53	51	104
7. <i>Vallás szerint</i> :			
Róm. kath.	46	45	91
G. hath.	2	1	3
Református	2	2	4
Ág. h. ev.	2	1	3
Izraelita	1	2	3

	I.	II.	Össz.
8. <i>Anyanyelv szerint:</i>			
Magyar	48	47	95
Német	5	4	9
9. <i>Nyelvismeret szerint a magyar anyanyelvűek közül:</i>			
Csak magyarul tudott	33	25	58
Más nyelven is	15	21	36
Németül	15	19	34
Horvátul	—	1	1
Oláhul	—	1	1
10. <i>A nyilvános tanulók magaviselete és óramulasztása:</i>			
Jó magaviseletű	34	37	71
Szabályszerű	18	14	32
Kevésbé szabályszerű	—	—	—
Összesen	52	51	103
Egy órát sem mulasztott	9	17	26
Csak igazoltan	43	34	77
Igazolatlanul	—	—	—
Az igazoltan mulasztott órák száma	2214	1733	3947
Az igazolatlanul mulasztott órák száma	—	—	—
11. <i>A nyilvános és magántanulók közül:</i>			
Minden <i>rendes</i> tárgyból			
Jeles	7	4	11
Legalább jó	10	19	29
Legalább elégséges	27	22	49
Egy tárgyból elégtelen	4	2	6
Két tárgyból elégtelen	1	2	3
Több tárgyból elégtelen	4	2	6
Összesen	53	51	104
Énekből: legalább elégséges eredmény	52	19	71

12. A tanulás eredménye:

	I. osztály				Az eredmény középértéke	II. osztály				Az eredmény középértéke
	Jeles	Jó	Elég-séges	Elégtelen		Jeles	Jó	Elég-séges	Elégtelen	
Vallástan	31	16	6	—	1·53	35	12	4	—	1·39
Magyar nyelv	12	24	14	3	2·15	21	22	8	—	1·76
Latin nyelv	12	19	16	6	2·30	14	14	18	5	2·27
Földrajz	15	22	12	4	2·09	22	15	12	2	1·86
Természetrajz	16	13	23	1	2·17	24	14	12	1	1·80
Számtan	10	13	25	5	2·47	7	23	17	4	2·35
Rajzoló geometria	11	14	22	6	2·43	6	22	20	3	2·39
Szépírás	5	18	26	4	2·54	2	19	28	2	2·59
Testgyakorlás ¹	11	26	12	—	1·98	21	19	5	—	1·45
Ének	12	15	25	—	2·20	17	2	—	—	1·19
Összesen	135	180	181	29	2·19	169	162	124	17	1·98

Az egész ifjúság tanulmányi eredményének középértéke: 2·09.

¹ A testgyakorlás alól fel volt mentve az I. osztályból 3, a II. osztályból 6 tanuló.

IV.

A jövő (1914—15.) iskolai évben használandó tankönyvek jegyzéke.

I. osztály.

1. Róm. kath. nagyobb katekizmus.
2. Bartha J.: Magyar nyelvtan, 6. kiadás.
3. Prónai A.: Magyar olvasó, I. rész, 4. kiadás.
4. Fodor-Székely: Liber Sexti, 3. kiadás.
5. Pirchala: Latin nyelvtan, 12. kiadás.
6. Jákó-Újházy: A magyar királyság földrajza, 2. kiadás.
7. Kozma-Kőrösi: Rendszeres földrajzi atlasz, 17. kiadás.
8. Horváth-Marosi: Növénytan és állattan, I. rész.
9. Gidró: Számтан, 3. kiadás.
10. Lendvai: R. geometria, I. rész.
11. Vajda: Szépírási minták.

II. osztály.

1. Róm. kath. nagyobb katekizmus (mint az I. o.).
2. Pokorny: Ószövetségi bibliai történetek, 7. kiadás.
3. Bartha J.: Magyar nyelvtan, 6. kiadás (mint az I. o.).
4. Prónai A.: Magyar olvasó, II. rész.
5. Fodor-Székely: Liber Sexti, 2. kiadás (a tavalyi).
6. Pirchala: Latin nyelvtan, 12. kiadás (a tavalyi).
7. Jákó-Újházy: Az ó-világ földrajza, 2. kiadás.
8. Kozma-Kőrösi: Rendszeres földr. atlasz, 17. k. (mint az I. o.).
9. Horváth-Marosi: Növénytan és állattan, II. r.
10. Gidró: Számтан, 3. kiadás (mint az I. o.).
11. Lendvai: Rajzoló geometria, II. r.
12. Vajda: Szépírási minták (mint az I. o.).

III. osztály.

1. Róm. kath. nagyobb katekizmus (mint a II. o.)
2. Pokorny : Ujszövetségi bibliai történetek, 7. kiadás.
3. Bartha J.: Rendszeres magyar nyelvtan, 3. kiadás.
4. Prónai: Magyar olvasókönyv, III. rész, 2. kiadás.
5. Fodor-Székely : Liber Sexti, II. rész, 2. kiadás.
6. Pirchala : Latin nyelvtan (mint a II. o.).
7. Szörényi : Német nyelvkönyv, I. rész.
8. Ujházy : A magyar nemzet történelme, I. r., 4. kiadás.
9. Kogutowitz : Atlasz a magyar tört. tanításához, I. rész.
10. Jákó-Ujházy : Az újvilág földrajza, 2. kiadás.
11. Lévay : Matematikai és fizikai földrajz, 2. kiadás.
12. Kozma-Kőrösi : Rendszeres földrajzi atlasz, 17. kiadás.
13. Gidró : Számтан (mint a II. o.).
14. Lendvai : Rajzoló geometria, III. rész, 2. kiadás.

Tájékoztató az 1914—15. iskolai év kezdetére.

1. A jövő (1914—15.) iskolai évben megnyílik a Szent-Imre-főgimnázium *III. osztálya* is.

2. A *beírások* június 22.-én és 23.-án és — ha hely marad — szeptember 1., 2. és 3.-án délelőtt 9—12-ig lesznek a Váli-utca 1. sz. székesfővárosi elemi iskola épületében (földszint 5. sz.).

Június 22.-én és 23.-án, továbbá szeptember 1.-én az *I. osztályba* csak róm. kath. vallású tanulókat veszünk fel; a *II. és III. osztályba* pedig csak azokat, akik a lefolyt évben intézetünkbe jártak.

Szeptember 2.-án és 3.-án mind a három osztályba bármely vallású és bárhol járt tanuló iratkozhatik.

Ismétlők csak szeptember 3.-án jelentkezhetnek felvételre.

3. A beírássra minden tanuló személyesen és pedig atyja vagy anyja, vagy ezek megbizotta kíséretében tartozik megjelenni.

4. Az 1883.:XXX. tc. 10. §-a szerint az *I. osztályba* csak a 9. évet betöltött, de a 12. évet meg nem haladott tanulók vehetők fel, ha az elemi iskola négy osztályát jó sikerrel elvégezték s ezt nyilvános iskolától nyert bizonyítvánnyal, vagy felvételi vizsgálaton igazolják. 12 évesnél idősebb tanuló felvételéről a tanári testület határoz.

A többi osztályba az előző osztály bizonyítványa alapján kérhető a felvétel.

5. Akik *első ízben* lépnek az intézetbe (pl. az *I. osztályba* iratkozók), magukkal hozzák *a)* az előző (1913—14.) évi iskolai bizonyítványukat, *b)* születési anyakönyvi kivonatukat, *c)* *keresztlevelüket*, illetőleg a megkereszteltetés tényét igazoló hiteles (hivatalos számmal és pecséttel ellátott) iratot, *d)* himlő-oltó (ha 12-nél idősebbek, újra-oltó) bizonyítványukat.

Akik a múlt évben már tagjai voltak intézetünknek, azok csak tavalyi (1913—14.) iskolai bizonyítványukat hozzák el a beírássra.

6. A beírás díja 18 korona, amelyet a beírásakor mindenkinek le kell fizetnie. Ez alól senki sem menthető fel.

Az évi tandíj 72 korona, melyet negyedévenként (beírásakor, október 1.-én, január 1.-én és április 1.-én) is lehet fizetni. A beíródíjat az igazgató, a tandíjat az osztályfők szedik be.

7. Szegénysorsú, jó magaviseletű és jeles, vagy legalább jó előmenetelű tanulók tandíjelengedést kérhetnek. A folyamodványt, amelyhez szegénységi bizonyítvány melléklendő s amelyben a kiskorú testvérek száma is megemlítendő, mélt. és főtiszt. Békefi Remig dr. zirczi apát úrhoz kell címezni s szeptember 6.-ig az intézeti igazgatónál kell benyújtani.

Az első osztályba lépő és a más intézetből jött tanulók csak a félévi Értesítő alapján folyamodhatnak a II. félévi tandíj elengedéseért.

8. Az év végén (június 22.-én és 23.-án) beírt tanulók kötelesek a Felvételi Lappal szeptember 1—3. délelőtt 9—12 közt a részletes adatok bejegyzése végett az osztályfőknél személyesen jelentkezni. Aki ezt elmulasztja, nemcsak a belépésre való jogosultságát, hanem a lefizetett beírási díjat is elveszíti.

9. A szeptember 3.-a után jelentkezőket, ha késedelmüket kellőképp igazolják, az igazgató egy héten belül felveheti. A később jelentkezők felvételét az igazgatóság útján benyújtott folyamodványra a Budapest fő- és székvárosi tankerület kir. főigazgatója, mélt. Erődi Béla dr., udvari tanácsos úr engedheti meg.

10. Aki egy tárgyból bukott, ha magaviselete legalább szabályszerű s a javításra a tanári testülettől engedélyt nyert — ami a bizonyítványban jelezve van — folyamodvány nélkül tehet javító vizsgálatot.

Aki két tárgyból kapott elégtelen érdemjegyet, csak a tankerületi főigazgatóság engedélyével javíthat. Ez engedélyért a Budapest fő- és székvárosi tankerület kir. főigazgatóságához intézett, iskolai bizonyítvánnyal felszerelt s 1 koronás bélyeggel ellátott folyamodványt a főgimnáziumi igazgatóságnál folyó évi július 1.-éig kell benyújtani.

A két tárgyból bukott olyan tanulók, kiknek magaviselete kevésbé szabályszerű, vagy akik ugyanazon tárgyakból az I. félévben is megbuktak, javító vizsgálati engedélyt nem kaphatnak.

A javító vizsgálatra augusztus 31.-én délelőtt 8 órakor kell az igazgatónál (I. Váli-utca 1.) jelentkezni.

11. Amely tanuló az évvégi vizsgálatokat betegség, vagy egyéb fontos ok miatt le nem tehetette, vagy megszakítani volt kénytelen, az évvégi utolsó vizsgálat napjáig (június 19.) a tanári testülethez pótlóvizsgálati engedélyért folyamodhatik. A betegséget hatóság vagy hatóságilag megerősített orvosi bizonyítvánnyal kell igazolni. A pótlóvizsgálat minden tantárgyra kiterjed és díjtalan.

A pótlóvizsgálatra aug. 31.-én délelőtt 8 órakor kell jelentkezni.

12. Másjellegű középiskolákból csak megfelelő különbözeti vizsgálat után lehet átlépni.

13. A testgyakorlás, mértani rajz technikai része és a szépírás tanulása alól fölmentendő tanulókat a hatósági orvos fogja megvizsgálni s a fölmentést vagy a főigazgató, vagy az igazgató adja meg. Külön folyamodni nem kell.

14. A jövő (1914—15.) iskolai évben használandó tankönyvek jegyzékét ezen Értesítőben közöljük. Figyelmeztetjük a tanulókat, hogy a könyvkereskedőktől csak a könyvek legújabb kiadásait fogadják el.

15. Szeptember 4-én Veni Sancte-val nyitjuk meg az iskolai évet. Budapest, (I., Váli-utca 1.) 1914. június 21.-én.

Bitter Illés,
igazgató.